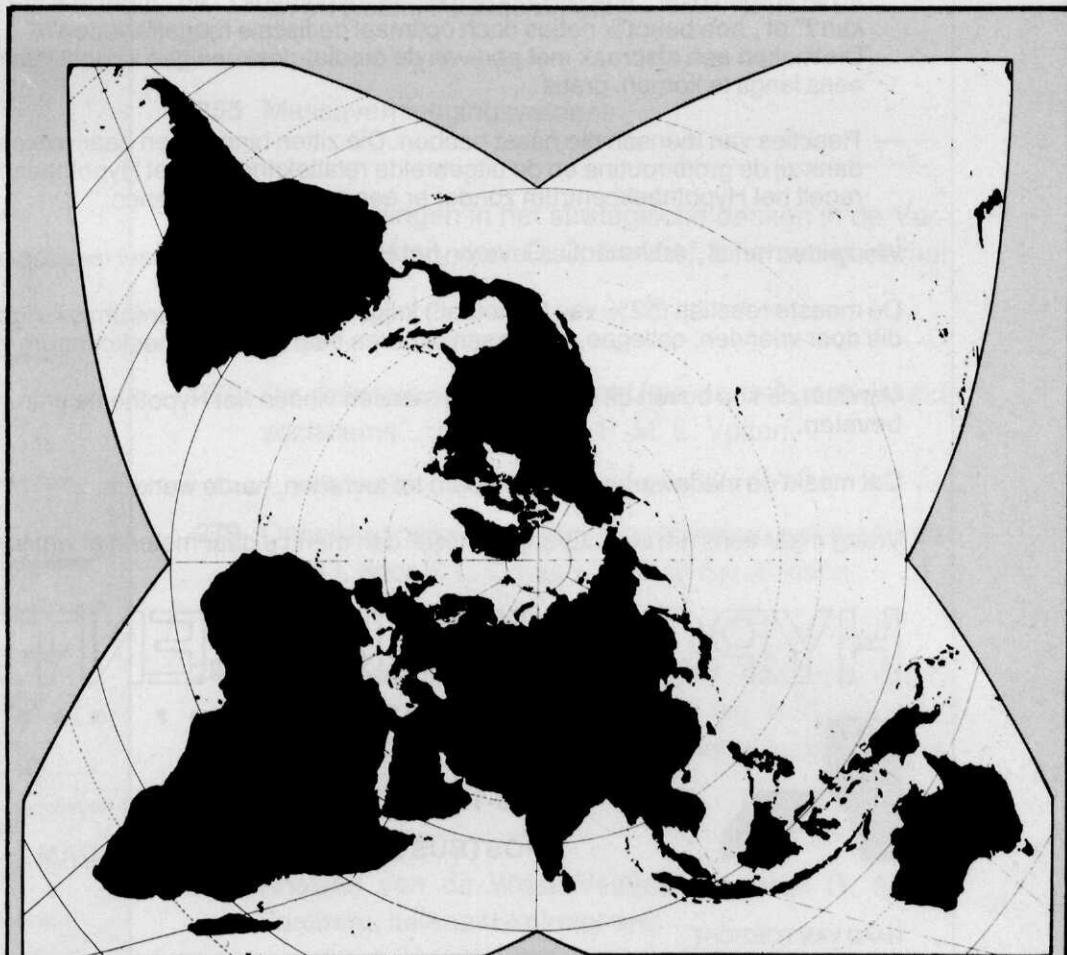

BIBLIOTHEEK K.M.A.
Postbus 90.154
4800 RG BRÉDA

militaire spectator

WAARIN OPGENOMEN
DE OFFICIËLE
MEDEDELINGEN VAN
DE KONINKLIJKE
LANDMAGT EN DE
KONINKLIJKE
LUCHTMAGT

STRATEGIE

militaire spectator

MAANDBLAD

waarin opgenomen de officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en de Koninklijke luchtmacht

UITGAVE:

Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap

Secretaris:

Den IJsastraat 135, 2551 HJ Den Haag

Ledenadministratie:

K. Doormanlaan 274,
2283 BB Rijswijk

HOOFDREDACTEUR:

P. L. Hoeyers

brigade-generaal der Infanterie

p/a HKS, Frederikkazerne
v.d. Burchlaan 31, 2597 PC Den Haag
Telefoon (070) 16 66 29

ADJ.-HOOFDREDACTEUR:

W. C. Louwerse

commodore Koninklijke luchtmacht

REDACTEUREN:

J. M. J. Bosch

majoor der cavalerie

B. A. C. Droste

luitenant-kolonel van de Koninklijke
luchtmacht

dr. A. A. Klumper

luitenant-kolonel van de militair
psychologische en sociologische dienst

Ir. G. M. van der Laan

brigade-generaal van de technische staf

drs. J. W. M. Schulten

luitenant-kolonel verbindingdienst

BUREAUREDACTIE/PRODUKTIE:

Spul 47, 2511 BL Den Haag
Telefoon (070) 72 13 68

ABONNEMENTEN:

f 30,-, buitenland f 40,- per jaar
Losse nummers f 2,75

ADVERTENTIES:

N.V. Noord-Nederlandse Drukkerij
Postbus 6, 7940 AA Meppel
Telefoon (05220) 7 09 11
Contractprijzen op aanvraag

NADruk VERBODEN

254 Officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en de Koninklijke luchtmacht

255 Massavernietigingswapens

257 Ontwikkelingen in het strategische denken in de Verenigde Staten, door G. C. Berkhof, luitenant-generaal der genie

270 De defensie van de Sovjet-Unie en het „ontwikkeld socialisme”, door prof. dr. P. M. E. Volten

279 Ontwikkelingen op militair-operationeel gebied bij de NAVO, door F. L. Cayaux, kolonel der artillerie

286 Het operationele optreden bij het Warschau-Pact, door R. Groot, drs. J. Oversloot en drs. S. Singelsma, resp. majoor der genie en res. tweede luitenant der intendance

294 Analyse van de West-Westrelaties, door G. S. D. Zaalberg, luitenant-kolonel-arts

303 Boeken

OFFICIELE MEDEDELINGEN

KONINKLIJKE LANDMACHT
KONINKLIJKE LUCHTMACHT

Uit de landmacht- en luchtmachtorders

LaO 84006 (55.17/94) / LuO 84509 (55.17/91). Regeling dagelijks reizen tussen de woning en de plaats van tewerkstelling voor buiten Nederland geplaatste militairen (herdruk, oktober 1985).

LaO 85017 (23.24/11) / LuO 85518 (23.24/10). Instelling Korps Militaire Controleurs Gevaarlijke Stoffen.

LaO 85018 (78/532). Regeling opleiding voor sergeant-majoor tot applicatieprogrammeur.

LaO 85019 (51.2/129) / LuO 85519 (51.2/93). Districtsbeschikking 1986.

LaO 76014 (82.2/13) / LuO 76509 (82.2/13). Regeling vervoer voor rijksrekening bij bewegingsvrijheid buitengewoon verlof e.d. (herdruk, januari 1986).

LaO 78016 (81/44) / LuO 78515 (81/38). Reisbesluit militairen 1978 (herdruk, januari 1986).

LaO 86002 (51.16/33) / LuO 86501 (51.16/34). Deelneming aan verkiezingen.

LaO 73010 (78/397). Cursus voortgezette militaire vorming aan de Hogere Krijgsschool (herdruk, maart 1986).

LaO 77027 (56/58) / LuO 77518 (56/46).

Aanmaak van leggerbescheiden bij opkomst voor eerste oefening.

LaO 86004 (55.1/9at) / LuO 86502 (55.1/9at). Wijziging boekwerk regelingen inkomsten militairen Koninklijke landmacht en Koninklijke luchtmacht (48e wijziging).

LaO 86005 (56/62) / LuO 86503 (56/48). Regeling tandheelkundige behandelingskaart.

LaO 86006 (55.3/243). Internationale vierdaagse afstandmarsen.

Lamed 78/397n (028-85). Cursus voortgezette militaire vorming aan de Hogere Krijgsschool.

Lamed 04.1/16 (032-73) / Lumed 04.1/16 (520-73). Overzicht van de regelingen inzake vervoer van goederen in Nederland (herdruk, december 1985).

Lumed 23.1/76m (519-85). Commissie van advies inzake opleiding tot officier voor speciale diensten van de Koninklijke luchtmacht.

Lamed 003-86 (78/535). Opleiding tot beroepsofficier.

Lamed 004-86 (55.3/244). Regeling sportevenementen.

Lumed 501-86 (53/79). Marinemedaille.

Lumed 514-85 (53/78). Onderscheidingsteken voor langdurige dienst als officier.

Lamed 006-86 (55.3/245) / Lumed 504-86 (55.3/244). Jaarlijks militair golftoer-

nooi (voorheen geheten nationale militaire golfwedstrijden).

Lamed 032-73 (04.1/16) / Lumed 520-73 (04.1/16). Overzicht van de regelingen inzake vervoer van goederen in Nederland (herdruk, maart 1986).

Lumed 503-86 (83.1/12h). N.V. Nederlandse Spoorwegen, reisfaciliteiten.

Mededelingen van het Commando Verbindingen Koninklijke landmacht

Verschenen voorschriften:

VS 11-2/2, Berichtenverwerkingsprocedure bij eenheden met een berichtenkantoor, 1e dr. Dit voorschrift is bestemd voor eenheden die over een berichtenkantoor beschikken, t.w. verbindingsdiensteenheden, brigade-, gevechtsgroeps- en groepsstaven, en overige staven met een eigen berichtenkantoor.

VS 11-6, Het (militaire) bericht, 2e dr. Herziening was noodzakelijk door:
— aanpassing van het voorschrift aan gewijzigde NAVO-bepalingen m.b.t. oefenberichten;
— wijzigingen i.v.m. de invoering van standaardberichtenadressen;
— het opnemen van de regeling m.b.t. berichten van en naar civiele adressen;
— het opnemen van de regeling t.a.v. regeringstelegrammen.

VS 11-7, Radiotelefonieprocedure, 5e dr. Herziening was noodzakelijk door het opnemen van hfdst. 4, „Het (militaire) bericht”, het corrigeren van onjuistheden, het bijwerken van ontwikkelingen in procedure en tekst en in de tekenwijze van radionetten.

De aandacht wordt erop gevestigd, dat officieren, die maandelijks van Rijkswege de „Militaire Spectator” ontvangen, bij wijziging van hun adres, dit dienen bekend te maken aan de administratie van de eenheid waarbij zij in onderhoud zijn.

Einde van de Officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en Koninklijke luchtmacht

Massa-vernietigingswapens

MS Dit nummer van de Militaire Spectator is een zg. themanummer, specifiek gericht op de militair-strategische ontwikkelingen aan zowel de zijde van de NAVO als aan die van het Warschau-Pact. Een bijzonder woord van dank gaat uit naar de auteurs die zich onmiddellijk bereid verklaarden eraan mee te werken.

Overigens heeft niet uitsluitend de Militaire Spectator als militair-wetenschappelijk blad het prerogatief van het zich bezighouden met belangrijke aspecten van vrede en veiligheid, en daaraan onder meer gekoppeld het militair-strategische denken. Na de Tweede Wereldoorlog is dat denken immers in sterke mate beïnvloed door de vernietigende kracht die met name kernwapens in zich hebben. Niet het winnen van een toekomstige oorlog, maar juist het voorkómen daarvan is de primaire doelstelling geworden van het NAVO-veiligheidsbeleid. Een groot gedeelte van onder meer de Nederlandse bevolking is door de desastreuze uitwerking van kernwapens aan het denken gezet, en een belangrijk streven, ook binnen de nationale veiligheidspolitiek, is het terugdringen van de rol die kernwapens op dit moment spelen in de af-

schrikking en het behouden van het machtsevenwicht tussen de NAVO en het Warschau-Pact.

De vaak emotionele discussies, betogingen en oproepen rond het Novemberbesluit betreffende de plaatsing van kruisvluchtwapens zullen een ieder nog vers in het geheugen liggen. Vele groeperingen en bewegingen hebben het reduceren van het aantal kernwapens en kernwapeninzetmiddelen, alsmede de mogelijke kernwapeninzet, tot het niveau nul tot hun *Leitmotiv* gemaakt. Ook mondiaal geschiedt zulks, bv. door de „beweging van artsen tegen inzet van kernwapens”. Twee exponenten daarvan, een arts uit de Sovjet-Unie en een uit de Verenigde Staten van Amerika, hebben onlangs de Nobelprijs voor de vrede — toegekend aan die beweging — in ontvangst mogen nemen. Overigens zou uit de benaming „tegen inzet van kernwapens” de — foute? — conclusie kunnen worden getrokken dat die beweging en haar aanhangers niet zijn gekant tegen vervaardiging en opslag van die wapens.

Op zich is een dergelijke bezorgdheid te begrijpen en toe te juichen, hoewel daaruit niet de verkeerde conclusie mag worden getrokken dat zij die geen lid zijn van die zg. vredesbewegingen, respectievelijk ermee sympathiseren, voorstanders zouden zijn van kernwapeninzet. Geen zinnig mens is voorstander van oorlog, laat staan van kernwapeninzet. Ook militairen niet; beter gezegd, *juist* militairen niet, want zij weten immers maar al te goed welke gevolgen een dergelijke inzet meebrengt. De niet-sympathisanten met die zg. vredesbewegingen staan echter eerder een tweezijdige reductie voor dan een eenzijdige (eenzijdig dan uit te leggen als eenzijdige NAVO-reductie). Opgemerkt wordt dat wat dat laatste betreft de NAVO reeds eenzijdig stappen heeft ondernomen, o.m. door meer dan duizend kernladingen uit Europa terug te trekken. Dat is echter slechts mogelijk indien het bestaande nucleaire evenwicht — laten wij voorshands maar uitgaan van dat evenwicht — niet wordt aangetast. Met betrekking tot dit eenzijdige afstoten zou kunnen worden gesproken van een overcapaciteit van de zijde van de NAVO.

Uit het oogpunt van vrede en veiligheid is de nadruk die wordt gelegd op de eventueel eenzijdige afstoting of vermindering van kernwapens, tot het uitbannen daarvan toe, een zeer eenzijdige reac-

tie. Over de andere massavernietigingswapens — de biologische en chemische — wordt in het algemeen met geen woord gerept. Maar ook de inzet van die wapens heeft funeste gevolgen, een resultaat dat valt te vergelijken met dat van de zo verfoeide „neutronenbom”: de mensen gaan dood maar de gebouwen blijven staan. Welke diepere achtergronden zouden aan deze apathie ten grondslag liggen? Is de desastreuze uitwerking van die wapens niet genoegzaam bekend? Gaat men ervan uit dat tegen die wapens afdoende beschermende maatregelen kunnen worden getroffen? Of denkt men dat chemische en biologische strijdmiddelen uitsluitend tegen militairen — in dit geval NAVO-militairen — zullen worden ingezet, hetgeen niet zou gelden voor kernwapens? Expliciet is hier gesteld NAVO-militairen aangezien — met uitzondering van de Verenigde Staten van Amerika — alle andere NAVO-landen het protocol van Genève hebben ondertekend die wapens niet te vervaardigen, laat staan in te zetten. Dat laatste geldt evenmin voor de Sovjet-Unie. Sovjetrussische militairen zijn dan ook getraind om onder bv. chemische oorlogsomstandigheden agressief te kunnen optreden; chemische omstandigheden die dan door hen zijn veroorzaakt. In dat kader bezien zou meer respect zijn op te

brenge voor de pacifistische idee àl het militaire geweld, desnoods eenzijdig, uit te bannen. Deze nobele, maar uiterst eenzijdig gerichte opvatting is echter — helaas — verre bezijden de realiteit.

Ten tijde van vrede, levend in een vrije en beschermde staat, behoort dat filosoferen tot de mogelijkheden. Gedurende de bezetting tijdens de Tweede Wereldoorlog was de Nederlandse bevolking ruwweg te verdelen in drie groepen: de kleine groep die actief deelnam aan het verzet, de grote groep die alles gelaten over zich heen liet gaan en maar één doel voor ogen had, zo goed mogelijk en met zo min mogelijk problemen de bezetting doorstaan, en de helaas te grote groep collaborateurs en sympathisanten. Ook pacifisten, aanhangers van het „gebroken geweertje” gingen toen actief in het (gewapend) verzet. Met name de tweede groep was overigens wel blij dat zij werd bevrijd door geallieerde militairen.

Het NAVO-veiligheidsbeleid — met het voorkomen van een oorlog als eerste prioriteit — is gebaseerd op pariteit, op evenwicht. Het zich voornamelijk inzetten voor vermindering van kernwapens is echter een te eenzijdige benadering. Chemische en biologische strijdmiddelen verdienen ten minste evenveel aandacht.

G. C. Berkhof

luitenant-generaal der genie

Ontwikkelingen in het strategische denken in de Verenigde Staten

Wie voor het volgen van de debatten over al of niet vermeende veranderingen in de strategie van de Verenigde Staten uitsluitend op Nederlandse literatuur is aangewezen, moet welhaast tot de conclusie komen dat het hierbij louter over het vóór of tegen van bepaalde wapensystemen gaat. Erg verwonderlijk is dat niet. De technologische dimensie van de militaire strategie is nu eenmaal de meest in het oog springende van het gehele strategische raamwerk. Zij leent zich bovendien het best voor vergelijkende analyses en kan in de meeste gevallen ook vrij gemakkelijk in geld worden uitgedrukt. Toch schuilen er gevaren in deze overwaardering van de technologie. Het overschaduwde de logistieke, operationele en sociale dimensies van de militaire strategie [1] en vormt bovendien een belemmering voor de afweging van de aspecten die op het gebied van de totale strategie of „grand strategy” in het geding zijn. Vooral dat laatste is bezwaarlijk. De totale strategie is immers uitgangspunt voor de militaire strategie en beoogt de coördinatie en bundeling van alle middelen waarover een staat beschikt ter bereiking van het primaire politieke doel: handhaving of uitbreiding van zijn positie in de wereld. De belangen die hierbij een rol spelen kunnen parallel lopen met die van andere staten, of juist daaraan tegengesteld zijn. Belangen zijn er in soorten en gradaties. Zij kunnen een overwegend politiek, militair, economisch of technologisch karakter dragen, op historische of culturele gronden zijn gebaseerd, concreet en duidelijk aantoonbaar zijn, of juist stoeien op meer gevoelsmatige overwegingen en al of niet permanent van aard zijn. In het huidige nucleaire tijdperk is er slechts één essentieel, niet aan verandering onderhevig belang: het voortbestaan van de staat onder behoud van een redelijke mate van zelfstandigheid en maatschappelijke en culturele samenhang. Alle overige belangen, hoe „belangrijk” ook, zijn hieraan ondergeschikt. Zij

kunnen bovendien, bv. als gevolg van veranderingen in de strategische situatie of op grond van andere inzichten, worden gewijzigd. Dat geldt ook voor de doelstellingen die na afweging van de verschillende belangen worden geformuleerd en voor de politiek die nodig wordt geacht deze doelstellingen zelfstandig of in gemeenschap met anderen te bereiken. Multilaterale belangenbehartiging, al of niet in de vorm van een formeel bondgenootschap, heeft natuurlijk voordelen. Zij schept echter ook verplichtingen en vermindert de handelsvrijheid op politiek gebied. Dat geldt overigens voor alle betrokken partijen, zowel de machtige als de minder machtige. De macht van een land is van een groot aantal factoren afhankelijk. Grote, geografische ligging en natuurlijke hulpbronnen spelen een rol, evenals omvang, opleidingspeil, nationaal karakter en sociale samenhang van de bevolking. De stand van wetenschap en technologie, industriële capaciteit, aandeel in de wereldhandel en de financiële reserves geven een indicatie van de financieel-economische macht van een land; omvang, uitrusting, geoefendheid en moreel van de strijdkrachten vormen de basis voor de militaire macht. In de meeste gevallen gaat het hier om potentiële machtsfactoren. Hoe ze in het kader van de veiligheidspolitiek worden gebundeld en tot gelding worden gebracht, wordt door de regering bepaald na afweging van de relevante interne en externe aspecten.

Vooral in een democratie spelen de binnenlandse aspecten een niet geringe rol. Volgens Samuel Huntington krijgt het veiligheidsbeleid hierdoor een Janus-karakter:

Indeed, military policy not only faces in two directions, it exists in two worlds. One is international politics, the world of the balance of power, wars and alliances, the subtle and brutal uses of force and diplomacy to influence the behaviour of other sta-

tes. The principal currency of this world is actual or potential military strength: battalions, weapons and warships. The other world is domestic politics, the world of interest groups, political parties, social classes, with their conflicting interests and goals. The currency here is the resources of society: men, money, material. Any major decision in military policy influences and is influenced by both worlds. A decision made in terms of one currency is always payable in the other. The rate of exchange, however, is usually in doubt. [2]

De veranderingen in het strategische denken in de Verenigde Staten staan dan ook niet op zichzelf. De positie ten opzichte van de Sovjet-Unie, daarvan losstaande veranderingen in het strategische krachtenveld, de houding tegenover bondgenoten en wijzigingen in de staalkaart van de binnenlandse politiek, zijn evenzovele vectoren in het strategische proces: een proces waarbij zowel sprake is van continuïteit als van verandering en dat zeker niet alleen door rationele overwegingen wordt gekenmerkt.

De strategische debatten in de jaren '50

Voor de Verenigde Staten kondigde de explosie van het eerste Russische kernwapen in augustus 1949 het begin aan van een fundamentele strategische omslag [3]. Sinds het verkrijgen van de onafhankelijkheid in 1783 was er geen militaire macht geweest die het land rechtstreeks had kunnen bedreigen. Kon voordien worden volstaan met de handhaving van een sterke vloot, zowel ter beveiliging van de Amerikaanse handelsbelangen in de wereld, als ook als eerste verdedigingslinie om tijd te winnen voor een eventuele noodzakelijk geachte militaire en industriële mobilisatie, nu moest naar een andere strategie worden omgezien. Zonder horten of stoten ging dat overigens niet. Dat is ook niet verwonderlijk. Het vergde immers niet alleen de ontwikkeling van een nieuwe strategische conceptie voor de beveiliging van het grondgebied zelf, maar vereiste ook een nieuwe visie op de verdediging van Amerikaanse belangen elders.

Daarenboven was het nodig over meer parate strijdkrachten te beschikken en de taak en uitrusting van de krijgsmachtdelen grondig aan te passen. Dat vergde een verandering van prioriteiten die natuurlijk niet zonder discussie verliep. Over

zaken als de waterstofbom, tactische kernwapens, B36-bommenwerpers, de verdediging van het Amerikaanse grondgebied tegen luchtaanvallen en het vermogen op conflicten van beperkte omvang te kunnen reageren, verschilden vóór- en tegenstanders in de jaren '50 diepgaand van mening, evenals trouwens over de wijze waarop deze wapens in de strategische conceptie moesten worden ingepast. Soms werd het verloop van de debatten door interne factoren beheerst, bv. door de onderlinge rivaliteit en krijgsmachtdelen of door tegengestelde visies van natuurkundigen als Teller, een voorstander van de ontwikkeling van de waterstofbom, en Oppenheimer die de inspanning meer op de luchtverdediging en de ontwikkeling van kernwapens met een klein explosief vermogen wilde richten. In andere gevallen beïnvloedden acties van de Sovjet-Unie de discussie. De door dat land ondersteunde inval in Zuid-Korea in juni 1950 kwam bv. op een moment waarop in de National Security Council (NSC) werd gesproken over een onder leiding van Paul Nitze opgesteld document, NSC-68 ([2] blz. 47-64). Daarin werd de militair-strategische situatie somber afgeschilderd. De Sovjet-Unie, aldus de opstellers, was bewust erop uit de vrije wereld te onderwerpen en kon alleen met militaire middelen daarvan worden afgehouden. Dat vergde een uitbreiding van het nucleaire arsenaal, een verbetering van de strategische verdediging door uitbreiding van de luchtverdediging en het treffen van maatregelen op het vlak van de civiele verdediging, alsmede, in een later stadium, sterke conventionele strijdkrachten. De in september 1950 door president Truman goedgekeurde militaire strategie voorzag dan ook in een zodanige verhoging van het defensiebudget dat behalve de oorlog in Korea ook een uitbreiding van de strijdkrachten kon worden gefinancierd. Bovendien was NSC-68 mede aanleiding voor de legering van Amerikaanse troepen in West-Europa. Die waren nodig om een voorwaartse verdediging mogelijk te maken en zouden worden teruggetrokken zodra de Westeuropese landen, de Bondsrepubliek inbegrepen, hun strijdkrachten op peil zouden hebben gebracht. In februari 1952 besloot de NAVO-raad in zijn vergadering te Lisabon dat hiervoor 96 divisies nodig zouden zijn. Ook in andere delen van de wereld was het naar Amerikaanse visie nodig het communisme in te dammen. Na de NAVO werden andere bondge-

nootschappen gesloten om hieraan zichtbaar gestalte te geven.

De nadruk op conventionele verdediging mocht naar Amerikaans inzicht logisch zijn, nadeel was wel dat daarvoor de defensiebudgetten fors moesten worden verhoogd. Die financiële inspanning zou de kans op inflatie doen toenemen en in West-Europa het economische herstel in gevaar brengen. Bovendien was het de vraag of de belastingbetaler dat wel zou willen opbrengen. De periode van sociale onrust van direct na de Tweede Wereldoorlog, vooral bezworen door de financiële hulp in het kader van het Marshall-plan, lag West-Europese politici nog vers in het geheugen. Voor velen van hen was het een opluchting dat president Eisenhower de mening was toegedaan dat de defensie-uitgaven moesten worden verlaagd. Zijn in oktober 1953 uitgegeven NSC-162/2, ook wel „New Look” genaamd, was in tegenstelling tot Trumans NSC-68, niet zozeer een militair-strategisch plan, maar een totale strategische conceptie; een *Basic National Security Policy*. De dreiging van de Sovjet-Unie moest worden weerstaan, maar dan wel op zo'n wijze dat de Amerikaanse economie niet werd aangetast, noch de fundamentele waarden werden ondermijnd ([2] blz. 88-112). In plaats van het accent te leggen op conventionele strijdkrachten zou nu de nadruk meer moeten worden gelegd op de luchtverdediging en op het offensieve nucleaire vermogen bestaande uit door bommenwerpers te vervoeren waterstofbommen, gericht op militaire en economische doelen in het achterland, en kleinere kernwapens tegen militaire doelen in de gevechtszone. Met beide soorten wapens zou zo nodig massaal worden teruggeslagen op een plaats en tijd die door de president zouden worden gekozen. Om deze reden werd de nucleaire strategie wel de strategie van massale vergelding genoemd, ook al ging het hier — zeker buiten West-Europa — niet om een antwoord dat als het ware automatisch zou worden gegeven. NSC-162/2 had als voordeel dat ook rekening werd gehouden met de economische en sociale dimensies van de strategie. Bovendien werd de technologische en numerieke voorsprong op het gebied van kernwapens volledig uitgebuit. Dat was uiteraard goedkoper dan handhaving van sterke conventionele strijdkrachten. Die moesten naar de visie van president Eisenhower zelfs drastisch worden ingekrompen. Dat riep twee vragen op.

De eerste, die ook door de president werd onderkend, was de vraag wat er zou moeten gebeuren als de Sovjet-Unie haar achterstand op het gebied van de kernbewapening zou hebben ingelopen. Deze vraag werd in NSC-162/2 niet beantwoord. De president volstond met op te merken dat het document dan zou moeten worden herzien. Een andere vraag was hoe te reageren op conflicten van beperkte omvang en met name die welke op indirecte wijze door de Sovjet-Unie zouden worden ondersteund. Deze vraag, die vooral door de chefs van de krijgsmachtdelen werd opgeworpen, werd evenmin beantwoord. Nucleaire superioriteit, zo meende men in regeringskringen, zou de Sovjet-Unie tot een terughoudender optreden nopen. Beide kwesties kwamen hierdoor in een onderling verband te staan. De oplossing ervan werd echter opgeschoven.

Na het midden van de jaren '50 werden die vragen echter weer actueel. Prognoses over de tijd die de Sovjet-Unie nodig zou hebben om haar achterstand op het gebied van de kernwapens in te lopen, varieerden weliswaar maar waren in het algemeen toch weinig optimistisch. Veel experts voorspelden dat er in de jaren '60 een „bomber gap” zou ontstaan. Niet zozeer omdat de Sovjet-Unie dan over aanzienlijk meer bommenwerpers zou kunnen beschikken, maar omdat zij een deel van de Amerikaanse bommenwerpervloot door middel van een verrassingsaanval zou kunnen uitschakelen. Deze kwestie werd nog urgenter toen in augustus 1957 de eerste Russische ICBM werd getest en enkele maanden later, op 4 oktober, de kunstmaan Spoetnik werd gelanceerd. De vermeende bomber gap veranderde hierdoor in een „missile gap”, waardoor alle eerdere inspanningen op het gebied van de luchtverdediging werden tenietgedaan. Op de achtergrond speelde nog een ander vraagstuk een rol. NSC-162/2 voorzag in feite in een superieure kernmacht waarmee, bij implicatie, als eerste kon worden toegeslagen. Doelen waren vooral militaire doelen in het achterland en in de gevechtszone. Een dergelijke superieure, *counterforce*-georiënteerde kernmacht schiep een evenwicht van onevenwichtigheden waarbij kernwapens een compensatie vormden voor een achterstand in conventionele gevechtskracht. Indien echter beide partijen een *counterforce* doelwitdoctrine zouden aanhangen — en niets wees erop dat de Sovjet-Unie hiervan zou willen afzien —

dan betekende superioriteit niet in de eerste plaats een numeriek evenwicht, maar eerder een overwicht in mogelijkheden. Factoren als het vermogen een aanval te maskeren of het waarschuwingssysteem te misleiden, de overlevingskansen, reactiesnelheid en trefzekerheid van de inzetmiddelen, en de snelheid waarmee van doel kan worden veranderd, spelen in dit verband een belangrijke rol. Het handhaven van een superieure counterforce-kernmacht brengt dan ook mee dat blijvend de nadruk moet worden gelegd op kwalitatieve moderniseringsprogramma's en die zijn zelden goedkoop. Om aan dit dilemma te ontkomen stelden sommige experts voor de bommenwerpers tegen de Russische steden te richten. Aan een dergelijke minimale vergeldingsmacht worden in technische zin lagere eisen gesteld, zodat ook de financiële inspanning minder groot zou uitvallen. Een dergelijke *countervalue*-strategie zou volgens voorstanders zeker een afschrikkende werking hebben. Zolang, ook na een counterforce-verrassingsaanval, voldoende inzetmiddelen zouden overblijven om de Russische steden vernietigend te treffen, zouden Russische leiders ervoor terugschrikken zo'n aanval uit te voeren. Op zich leek dit niet onlogisch. Wel werd daartegen ingebracht dat in zo'n geval de bommenwerpers nauwelijks ertoe zouden bijdragen de tegenpartij van beperkte conflicten te weerhouden. Op hun vermogen tot *extended deterrence* (afschrikking op afstand) kon naar de visie van tegenstanders van een minimale afschrikking dan ook niet worden gerekend. Voor president Eisenhower betekende dat een dilemma. Zowel een kwalitatieve verbetering van de intercontinentale kernmacht, als een vergroting van de conventionele gevechtskracht om te kunnen reageren op veenbranden elders in de wereld, zou een markante verhoging van het defensiebudget betekenen. De door de president in 1957 ingestelde Gaither-commissie kwam zelfs tot de conclusie dat beide maatregelen nodig waren hetgeen, gezien de vele conflicten in die periode, geen verbazing mocht wekken. De val van Dien Bien Phoe in 1954, de conflicten rond Formosa in 1955 en 1958, de Russische inval in Hongarije in 1956, de Suezcrisis in dat zelfde jaar, Spoetnik in 1957 en de Amerikaanse interventie in Libanon maakten dat in de tweede helft van de jaren '50 niet direct van een rustige periode kon worden gesproken. Desondanks nam president Eisenhower

de aanbevelingen van het Gaither-rapport niet over. Hij bleef vasthouden aan uitgebalanceerde regeringsuitgaven en stond slechts een beperkte verhoging van het defensiebudget toe. In de zg. „new New Look” van 1957 werden de plannen van de invoering van de B52-bommenwerper niet versneld — het eerste toestel werd in 1955 in dienst genomen — noch werd overwogen een groter aantal aan te schaffen. Er waren er naar zijn zeggen „genoeg”. Wel werd meer geld uitgetrokken voor middellange-afstandsraketten (de Thor en Jupiterraketten die na 1959 in West-Europa zouden worden opgesteld) en werd het onderzoek naar ICBM's en SLBM's versneld. De luchtverdediging kreeg minder aandacht waardoor prioriteit kon worden gegeven aan de ontwikkeling van een waarschuwingssysteem tegen raketaanvallen. Bovendien werden plannen voor de bouw van schuilplaatsen voor de bevolking — een commissie was van oordeel dat hiervoor in totaal \$ 22 miljard nodig was — in de ijskast gestopt. Evenmin werd meer geld beschikbaar gesteld voor een vergroting van het vermogen tot het voeren van beperkte oorlogen. De krijgsmachtsdelen mochten hieraan wel meer aandacht schenken, maar dan wel binnen het toegestane budget. Een verdere vermindering van de strijdkrachten was weliswaar van de baan, maar een vergroting van de conventionele slagkracht werd niet toegestaan. Het nut van een dergelijke vergroting werd bovendien betwijfeld.

De „tactische” kernwapens zouden de vuurkracht van de conventionele strijdkrachten zodanig vergroten dat uitbreiding van het aantal divisies eigenlijk een overbodige optie was. De meeste Westeuropese bondgenoten zouden deze visie delen, zeker toen de Amerikanen bekend maakten de inzetmiddelen ter beschikking van de lidstaten te willen stellen. Het verminderde aandeel van de Amerikaanse intercontinentale kernmacht aan de afschrikking — een wezenlijk verschil met New Look — nam men uit budgettaire overwegingen kennelijk op de koop toe.

De jaren '50 werden gekenmerkt door grote en snel opeenvolgende wijzigingen in het Amerikaanse veiligheidsbeleid. Op het nucleaire vlak waren de veranderingen het grootst. De wijziging van een positie van absolute superioriteit, zij het met een klein arsenaal aan kernwapens (1945-

1949), naar een streven een kwalitatief en kwantitatief counterforce-evenwicht te behouden (1953), tot men zich realiseerde dat uit economische overwegingen genoeg moest worden genomen met een centrale kernmacht met een „volgende” vermogen tot afschrikking van een aanval met kernwapens tegen het Amerikaanse grondgebied (1957), voltrok zich binnen betrekkelijk korte tijd. Nog sneller veranderde de visie over de rol van „tactische” kernwapens: van een integraal onderdeel bij een massale vergelding in 1953 tot een vergroting van een conventionele vuurkracht bij beperkte conflicten vier jaar later, was een wel zeer drastische verandering. Dat hing natuurlijk samen met de gewijzigde inzichten over de sterkte van de conventionele strijdkrachten. Die werd in de tweede helft van de jaren '50 vooral op budgettaire gronden bepaald. Wisselend was ook de visie over de noodzakelijk te achten maatregelen op het gebied van de civiele verdediging. In perioden van onrust onder de bevolking als gevolg van Sovjetrussische kernwapenproeven werden ambitieuze plannen opgesteld, die echter weer in de ijskast werden gezet zodra de vrees voor een kernoorlog afnam. Een aspect dat later aan belang zou winnen, speelde in deze periode geen wezenlijke rol, namelijk wapenbeheersing. Beide partijen trachtten elkaar te overtroeven met verstrekkende voorstellen waarvan ze vooraf wisten dat ze voor de andere partij onacceptabel zouden zijn.

Veranderingen in de jaren '60 en '70

De onderwerpen die in de jaren '50 een rol speelden in de strategische discussie vroegen ook in de daaropvolgende jaren de aandacht. Centraal stonden daarbij vooral de aard en omvang van de intercontinentale kernmacht en de doelwitdoctrine daarvoor. President Kennedy en zijn minister van defensie McNamara hielden zich intensief ermee bezig. De oplossing was echter verre van eenvoudig. Dat bleek ook uit het feit dat McNamara tussen 1961 en 1968 telkenmale een andere doctrine formuleerde [4]. Lag het accent in het begin vooral op *counterforce*-opties, die ook na een verrassingsaanval moesten kunnen worden uitgevoerd, sinds het midden van de jaren '60 kregen *countervalue*-opties de overhand. Zo werd in 1965 de doctrine als volgt geformuleerd.

Assured destruction and damage limitation. Maintenance of forces capable of:

- *destroying 1/4 to 1/3 of the Soviet population and 2/3 of its industrial capacity, and*
- *limiting damage to the U.S. ([4] blz. 111)*

Een reden voor deze accentverlegging was dat de Sovjet-Unie, evenals trouwens de Verenigde Staten, haar ICBM's in silo's plaatste en de raketten uit die tijd te onnauwkeurig waren om ze met een redelijke mate van zekerheid uit te schakelen. Een andere reden was echter ook de wens de omvang van de kernmacht te beperken. Die werd in 1964 vastgesteld op 1000 Minutemanraketten, 54 Titan-II-raketten, 41 Polaris-onderzeeboten met in totaal 656 Polarisraketten en 500 bommenwerpers. Dit programma, dat de VS gedurende een aantal jaren een superieure positie zou geven, kwam in 1967 gereed. Overigens moet worden opgemerkt dat de door McNamara voorgestelde wijzigingen op de doelwitdoctrine elkaar zo snel opvolgden dat het onmogelijk moet zijn geweest ze ook metterdaad uit te voeren. Het veranderen van de doelwitgegevens, het berekenen van raketbanen, en het opstellen van inzetplannen is namelijk een tijdrovende bezigheid, zodat het enkele jaren kan duren alvorens de plannen zijn aangepast. Voorts is van belang op te merken dat *assured destruction* een begrip is dat bij de doelanalyse worden gebruikt. Het geeft aan dat een bepaald doel onder alle denkbare omstandigheden moet kunnen worden vernietigd. Toen de Sovjet-Unie later een zelfde vermogen kreeg, werd wel gesproken over de „strategie” van Mutual Assured Destruction of MAD. Het ging hierbij echter niet om een door één van de partijen aangehangen doelwitdoctrine, maar om het door beiden niet gewenste resultaat als de toenmalige kernmachten zouden zijn ingezet.

Latere discussies over de Amerikaanse doelwitdoctrine gingen vooral over de proportionaliteit van het te geven antwoord en de aard van de dan aan te vallen doelen. Een door president Nixon in 1970 aan minister van defensie Schlesinger opgedragen onderzoek resulteerde ten slotte in 1974 in een nieuwe *Nuclear Weapons Employment Policy*. Deze voorzag in de mogelijkheid op een in omvang beperkte aanval op de Verenigde Staten — of West-Europa — ook een beperkte reactie te geven. Hierbij zouden ook counterforce-doelen kun-

nen worden aangevallen. Om dat te kunnen verwezenlijken moest de trefzekerheid van een deel van de Minutemanraketten worden vergroot. Het aantal raketten dat van een nieuw geleidingssysteem werd voorzien, werd echter zo gekozen dat niet meer dan de helft van de Sovjet-ICBM's kon worden bedreigd. Opstelling van een groter aantal counterforce-ICBM's kon naar de toenmalige visie in een crisis tot een minder stabiele situatie leiden omdat het de andere partij tot een *use-them-or-lose-them*-actie zou kunnen dwingen.

Het vermogen op beperkte aanvallen met kernwapens een beperkt antwoord te kunnen geven, impliceert wel dat aan de overlevingskansen van de verbindingen en commandoposten hoge eisen moeten worden gesteld. Aan dit aspect werd door president Carter in zijn Presidential Directives (PD) aandacht besteed. Bij PD-59 van juli 1980, de zg. *countervailing strategy*, werd de doelwitdoctrine weer herzien en werd bepaald welke nieuwe wapens hiervoor nodig zouden zijn. Het ging hier onder meer om 200 MX-raketten, ruim 3000 door bommenwerpers te lanceren kruisvluchtwapens en Trident-onderzeeboten en raketten. Bij PD-53 en PD-58, die al eerder waren goedgekeurd, werd opgedragen robuuste verbindingsmiddelen en schuilplaatsen en betere vliegende commandoposten te ontwikkelen.

Discussies over de Amerikaanse kernmacht, en vooral in perioden waarin die kwetsbaarder wordt geacht dan die van de Sovjet-Unie, worden in West-Europa meestal met enige zorg gevolgd. Dat komt omdat dergelijke discussies niet zelden leiden tot veranderde opvattingen over de in West-Europa opgestelde Amerikaanse kernwapens of over de noodzakelijke sterkte van de conventionele defensie. Aan het eind van de jaren '50 werd, behalve over de invoering van „tactische” kernwapens, vooral gesproken over de stationering van middellange-afstandwapens in West-Europa. Die moesten in de periode dat nog geen Amerikaanse ICBM's beschikbaar waren als tegenwicht dienen tegen de op West-Europa gerichte Sovjet-russische raketten van het type SS-3 en -4. Anderzijds konden de wapens natuurlijk ook worden gezien als een tijdelijk vervangingsmiddel voor intercontinentale raketten. Aan de orde was vooral de inzetprocedure. Wijziging in de Amerikaanse wetgeving maakte het voor het Verenigd Konink-

rijk mogelijk voor de aldaar opgestelde raketten een zg. „dubbele-sleutelprocedure” toe te passen, waardoor de Engelse regering bij een eventuele inzet zou worden betrokken. Voor andere landen kon deze regeling niet worden toegepast, hetgeen voor generaal De Gaulle reden was van plaatsing af te zien. Dezelfde Amerikaanse wetten waren overigens ook oorzaak ervan dat Engeland, in tegenstelling tot Frankrijk, op steun kon rekenen bij de handhaving van de nationale kernmacht; een situatie die tot vandaag de dag voortduurt. Wel is in 1962 overeengekomen dat de kernmacht ter beschikking van de NAVO staat en daaraan alleen zal worden onttrokken als „supreme national interests” in het geding zijn. De terughoudendheid van de Amerikanen andere Westerse landen te steunen bij de oprichting van een nationale vergeldingsmacht stoelde aanvankelijk vooral op de vrees dat de kennis zou weglekken naar de Sovjet-Unie. Opgeschrikt door spionageschandalen nam het Congres in 1949 een wet aan die elke vorm van samenwerking met andere landen verbood. Deze wet zou in 1954, en later in 1958, zodanig worden gewijzigd dat samenwerking met andere landen mogelijk werd, mits deze een substantiële vooruitgang zouden hebben geboekt op het gebied van kernwapentechnologie. In die tijd viel het Verenigd Koninkrijk wel, doch Frankrijk niet binnen de termen. Het eerste Franse kernwapen zou eerst in 1960 tot explosie worden gebracht. Dat het ook daarna niet tot een Amerikaans-Franse samenwerking kwam, had anderzijds te maken met de verkoeling van de betrekkingen tussen beide landen — De Gaulle kondigde in 1966 aan dat de Franse troepen het jaar daarop aan het gezamenlijke oppercommando van de NAVO zouden worden onttrokken — en anderzijds met het onder Kennedy begonnen streven het aantal kernwapenlanden te beperken. Dit beleid zou in 1968 uitmonden in het non-proliferatieverdrag.

De overige Westeuropese NAVO-bondgenoten, die in het begin van de jaren '60 inzetmiddelen waarmee Amerikaanse kernwapens kunnen worden overgebracht in hun organisatie hadden opgenomen, hadden aanvankelijk geen inspraak over de inzet daarvan. Deze kwestie baarde vooral de Bondsrepubliek grote zorgen. Nadat experimenten met schepen met Polarisraketten met een internationale bemanning — de zg. Multilateral Force — waren mislukt, werd in december 1966 tot de

oprichting van een Nucleaire Plangroep besloten. Hiermee worden tweemaal per jaar vraagstukken op het gebied van de kernbewapening besproken. Een punt dat in het begin aan de orde kwam, was uiteraard de consultatieprocedure over de inzet van kernwapens. Besloten werd dat waar mogelijk over de inzet van kernwapens zou worden overlegd, waarna de Amerikaanse president een beslissing zou nemen. Unanimititeit is hierbij geen voorwaarde en evenmin is een veto mogelijk.

Nog vóórdat de kernladingen en inzetmiddelen die voor de strategie van massale vergelding nodig werden geacht in West-Europa waren opgesteld, werd in de VS aan de juistheid van deze strategie getwijfeld. Kennedy deelde de visie van de vroegere voorzitter van de Verenigde Chiefs van Staven Maxwell Taylor dat vroegtijdige inzet van kernwapens niet in het belang van de Verenigde Staten zou zijn. Taylor was voorstander van een „graduated response”; een strategie die inhield dat zou worden gereageerd met dezelfde middelen als die waarmee de aanvaller het offensief zou openen. Dat hield in dat een eventuele conventionele aanval van de Sovjet-Unie niet langer door nucleaire vuurkracht tot staan zou worden gebracht maar zou moeten worden weerstaan met conventionele eenheden. Dat zou een drastische verhoging van de defensiebudgetten vergen en daarvoor voelden de Westeuropese landen niets. Bovendien werd gevreesd dat, indien de Sovjet-Unie „tactische” kernwapens zou inzetten, de VS op hetzelfde niveau zouden reageren waardoor een kernoorlog tot West-Europa zou worden beperkt. Frankrijk en, in mindere mate, Engeland en de Bondsrepubliek waren dan ook mordicus tegen de Amerikaanse plannen. Kennedy, die in 1962 met de Cubacrisis was geconfronteerd, zette echter door. Na moeizaam overleg werd in 1967 uiteindelijk een compromis bereikt: de strategie van het aangepaste antwoord of *flexibility in response*. In deze derde en voorshands laatste strategische conceptie van de NAVO wordt de mogelijkheid tot escalatie opengelaten. De strategie:

commits NATO to

— *meet initially any aggression short of general nuclear attack with a direct defence at the level — conventional or nuclear — chosen by the aggressor;*
— *conduct a deliberate escalation if aggression cannot be contained and the situation restored by direct defence; and*

— *initiate an appropriate general nuclear response to a major nuclear attack.* [5]

De totstandkoming van die strategie liet binnen het bondgenootschap diepe sporen na. Ondanks ingrijpende wijzigingen in de strategische verhoudingen is niet meer geprobeerd tot een andere strategie te komen. De discussie werd verlegd naar de middelen die nodig zijn om de geloofwaardigheid van de strategie te handhaven. Soms ging het hierbij om in West-Europa op te stellen kernwapens, zoals bv. het neutronenwapen of de middellange-afstandswapens, in weer andere gevallen om de middelen voor een versterking van de conventionele verdediging, zoals de „Allied Defense in the Seventies”-plannen en het latere „Long Term Defense Plan”. In ieder geval veranderde de visie over „tactische” kernwapens. In plaats van een versterking van de vuurkracht werden ze nu meer gezien als een verbindende schakel tussen het conventionele afschrikkingspotentieel en de Amerikaanse „strategische” kernmacht.

In de jaren '60 werd ook langdurig gediscussieerd over de voor- en nadelen van een verdediging tegen ballistische raketten. Aanvankelijk was een omvangrijk verdedigingsstelsel voorzien dat ook de bevolking een zekere mate van bescherming zou bieden. De kosten bleken echter te hoog. Bovendien waren de voorspellingen over en mogelijke *missile gap* niet uitgekomen. McNamara stelde dan ook een minder ambitieus plan voor: dit Sentinel-project zou bestaan uit een beperkte gebiedsverdediging en bescherming bieden tegen raketaanvallen van landen als China en „per ongeluk” gelanceerde Sovjetrussische raketten. Door de verbetering van de Amerikaans-Chinese betrekkingen werd dit toch al wat vreemde project nog ongeloofwaardiger. Het werd dan ook door president Nixon vervangen door het Safeguard-project dat voorzag in de verdediging van drie raketbases en de hoofdstad Washington. Ook werd door de Nucleaire Plangroep over plaatsing in West-Europa gesproken. Zover zou het toen echter niet meer komen. Uiteindelijk zou alleen het stelsel rondom de ICBM-basis in Grand Forks worden gebouwd. Dat werd echter enkele maanden na de indienstneming weer ontmanteld. Door de invoering van meerkoppige raketten was verdedigen namelijk een duurdere optie geworden dan aanvallen. Een zelfde start-stopbenadering

was overigens ook merkbaar bij de civiele verdediging. Plannen, opgesteld na de Cubacrisis in 1962 werden al snel weer op een zacht pitje gezet.

De Cubacrisis gaf wel een nieuwe impuls aan wapenbeheersing. Aanvankelijk werd daarbij voorrang gegeven aan maatregelen om een door beide partijen niet gewilde oorlog te voorkomen. Een goed voorbeeld hiervan is de zg. hot-line-overeenkomst van 1963. Ook het verdrag ter voorkoming van ongevallen op zee (1972) hoort in deze categorie thuis, alsmede het verbod op de stationering van kernwapens in de ruimte, op de maan en andere hemellichamen (1967), op de zeebodem op het continentale plat (1967), in Latijns-Amerika (1967), of op militaire activiteiten in bepaalde regio's, zoals in Antarctica (1959). Andere verdragen verminderen het gevaar van kernproeven (niet ondertekend door Frankrijk en China) of verbieden de produktie en opslag van bacteriologische wapens (1972). Aan het eind van de jaren '60 werd ook meer belang gehecht aan overeenkomsten die tot doel hadden de omvang van het arsenaal aan strategische offensieve en defensieve wapens te beperken. De Amerikanen wilden zich hierbij vooral richten op een beperking van de offensieve wapens. De achtergrond hiervan was dat de oorlog in Vietnam een groot deel van het defensiebudget vergde. Een verdere verhoging van het budget, bv. om een nieuwe generatie intercontinentale inzetmiddelen aan te schaffen, leek politiek niet haalbaar. Bovendien meende men dat een eventueel Amerikaans overwicht na enige tijd weer door de Sovjet-Unie zou worden tenietgedaan. Het enige wat dan zou zijn bereikt was een evenwicht op een hoger bewapeningsniveau; een situatie waarvan het militaire nut werd betwijfeld. De Sovjetrussische partijleiders voelden aanvankelijk weinig voor besprekingen over een beperking van de kernmachten. Zij werden echter toeschietelijker toen de Amerikanen ernst begonnen te maken met de ontwikkeling van een raketverdediging, vermoedelijk omdat zij vreesden de techniek niet in huis te hebben om op dat gebied een competitie te kunnen aangaan. Enkele dagen na goedkeuring van het Sentinel-project door het Congres lieten ze weten geïnteresseerd te zijn in onderhandelingen over offensieve en defensieve wapens.

Het is hier niet de plaats op deze onderhandelingen of de inhoud van het in 1972 gesloten ABM-

verdrag of het SALT-Interimakkoord in te gaan. Wel moet worden opgemerkt dat de Amerikanen vonden dat er een direct verband tussen beide verdragen bestond. Een beperking van ABM-wapens moest worden gevolgd door een verdere vermindering van de offensieve bewapening. Vandaar dat zij SALT-I als een interimakkoord zagen: een stap op weg naar verdere reducties. In een eenzijdige verklaring, gehecht aan beide verdragen legden ze deze visie duidelijk vast. Zou binnen vijf jaar geen verdere reductie zijn bereikt en zouden de overlevingskansen van de offensieve kernmacht hierdoor in het geding komen, dan zou worden overwogen het ABM-verdrag op te zeggen. Ondanks het feit dat de SALT-vervolgonderhandelingen zich zeven jaar lang voortsleepten, lukte het de Amerikanen niet de Sovjet-Unie tot een terughoudende opstelling te bewegen. Integendeel, door gebruik te maken van onduidelijkheden in het SALT-interimakkoord, wist de Sovjet-Unie het arsenaal aan kernladingen fors op te voeren zonder het akkoord naar de letter te schenden.

Dat desondanks het ABM-verdrag niet werd opgezegd, valt vooral te verklaren uit binnenlandse politieke overwegingen. Enerzijds was de mogelijke uitkomst van het overleg te rooskleurig voorgesteld, waardoor verwachtingen waren gewekt die niet of nauwelijks konden worden waargemaakt, maar die wel een eigen leven gingen leiden. Anderzijds verloor de regering het vertrouwen van de bevolking — en van de bondgenoten — door de Vietnamdebacle en de Watergateaffaire. Daarbij komt dat vredesgroepen, zowel in de Verenigde Staten als in West-Europa, een politieke factor van betekenis waren geworden. Het sluiten van een akkoord werd hierdoor haast belangrijker dan de inhoud ervan; een situatie die de Sovjetrussische onderhandelaars bekwaam wisten uit te spelen. Het in juni 1979 getekende SALT-II-akkoord vertoonde dan ook hiaten. Dat was één van de redenen waarom de Amerikaanse Senaat grote bezwaren had tegen de ratificatie ervan. Door de inval in Afghanistan in december 1979 werd de kans op instemming feitelijk uitzichtloos. President Carter staakte daarop de ratificatieprocedure. Wel zegde hij toe zich aan de bepalingen van het verdrag te zullen houden, een politiek die ook door zijn opvolger wordt gevolgd.

De visie op wapenbeheersing was overigens on-

derdeel van een ruimer politiek kader: de in het begin van de jaren '70 geformuleerde ontspanningspolitiek. Die ging ervan uit dat, ondanks Amerikaans-Sovjetrussische belangentegenstellingen, op veel gebieden normalere betrekkingen mogelijk moesten zijn. Door kredieten en overdracht van technische kennis in het vooruitzicht te stellen en de „Chinakaart” niet àl te nadrukkelijk uit te spelen, hoopten de Amerikanen de Sovjet-Unie tot een politiek en militair terughoudender optreden te bewegen. Met name werd van de Sovjet-Unie verwacht dat zij Noord-Vietnam zou weerhouden Zuid-Vietnam binnen te vallen. Ook hier was de wens de vader van de gedachte. Zeker, partijleider Brezjnef verkondigde in het openbaar voorstander te zijn van vreedzame coëxistentie, maar gaf tegelijk te kennen dat dit alleen te maken had met de betrekkingen tussen staten. Steun aan nationale bevrijdingsbewegingen bleef bv. geboden en daarmee ook de steun aan de Vietcong. Naar de visie van Brezjnef was vreedzame coëxistentie bovendien een onomkeerbaar proces. Het was duidelijk een gevolg van de gewijzigde machtsverhoudingen in de wereld. De verschillende doelstellingen die door beide landen onder de noemer van ontspanning werden nagestreefd, bleken omstreeks het midden van de jaren '70 niet te verenigen. Brezjnef zag bv. zijn hoop op substantiële Amerikaanse kredieten vervliegen toen het Congres in 1974 het Stevenson Amendment op de Export-Import-Bankwet aannam, waarin werd bepaald dat over vier jaar slechts een bedrag van \$ 300 miljoen zonder toestemming van het Congres aan de Sovjet-Unie mocht worden geleend [6]. Eerder had het Congres al een amendement van de senatoren Jackson en Vanik op de Trade Act aangenomen waarin de *most-favored-nation*-status werd gekoppeld aan concessies op het gebied van de emigratie van Sovjetrussische joden. Dat werd als een inmenging op de soevereiniteit van de Sovjet-Unie beschouwd. Van Amerikaanse kant waren de Sovjetrussische aanbevelingen aan de Arabische landen in 1973 het „oliewapen” te gebruiken, de steun aan de revolutionaire regimes in Angola en Mozambique, de acties in de Hoorn van Afrika en, zoals gezegd, de steun aan Noord-Vietnam en de, ondanks SALT, voortdurende modernisering van de bewapening evenzovele teleurstellingen van de ontspanningspolitiek. Afghanistan was daarom niet het begin van het

einde. Het betekende ten hoogste de laatste nagel aan de doodkist.

De geringe toeschietelijkheid van het Amerikaanse Congres kredieten te verschaffen, was voor Moskou aanleiding zich meer op de Westeuropese landen te richten. Die waren daartoe zeker bereid, ook al omdat de Sovjet-Unie haar schulden stipt op tijd afloste. Een groot deel van de kredieten werd gebruikt voor de aankoop van graan en technologie. In feite werden de Verenigde Staten en West-Europa hierdoor concurrenten op die markt. Door de Amerikanen werden fabrieken geleverd voor de produktie van vrachtauto's — de Kama River truck plant — en technologie voor de fabricage van chips en elektronische apparatuur; West-Europa en Japan legden zich vooral toe op de levering van installaties voor de modernisering van de chemische industrie en voor fabrieken van personenauto's. Over het algemeen was de Westeuropese export naar de Sovjet-Unie groter dan de Amerikaanse. Dat was dan ook een reden voor de Westeuropese terughoudendheid exportbeperkingen toe te passen, bv. als reactie op de inval in Afghanistan. Een andere reden was dat voor een land als de Bondsrepubliek de op het hoogtepunt van het Amerikaanse geloof in de ontspanningspolitiek tot stand gekomen *Ostpolitik* aanleiding was tot het kiezen van een gematigde koers. Ontspanningspolitiek, die door de verschillen in de Amerikaans-Sovjetrussische doelstellingen in zijn realistische vorm op de lange duur niet kon werken, legde dan ook tegenstellingen binnen de NAVO bloot die moeilijk overbrugbaar bleken.

Recente veranderingen

De beëdiging van de 40e president van de Verenigde Staten, Ronald Reagan, in januari 1981 betekende in zekere zin een wending in de Amerikaanse politiek. Weliswaar was daarmee door zijn voorganger al een begin gemaakt, maar president Reagan bracht de veranderingen duidelijker over het politieke voetlicht. Hij kon dat ook doen omdat het Amerikaanse volk door hem te kiezen duidelijk had gemaakt dat het de gebeurtenissen in Vietnam, Watergate en Iran wilde vergeten. De Amerikaanse kiezers, zo bleek uit de uitslag, gaven de voorkeur aan een krachtdadige *no nonsense*-president. Dat de president aan dit imago voldeed, bleek al spoedig. Vooral in zijn eerste

ambtsperiode nam hij tegenover de Sovjet-Unie geen blad voor de mond. Ook ging hij niet in op voorstellen voor een topontmoeting. Eerst moest de Amerikaanse positie worden versterkt. Een van de middelen daartoe was een verhoging van het defensiebudget. Op het nucleaire vlak veranderde er desondanks niet zoveel. Het aantal op te stellen MX-raketten werd gehalveerd. Daarentegen werd besloten 100 B-1B-bommenwerpers aan te schaffen, een project dat door president Carter was geschrapt. Het aantal door B52-bommenwerpers te lanceren kruisvluchtwapens werd aanvankelijk gehandhaafd, maar later fors besnoeid. In een later stadium zouden als aanvulling modernere varianten worden aangeschaft die nog moeilijker door radar kunnen worden opgespoord. Dezelfde techniek zal ook worden toegepast in de zg. Stealth-bommenwerpers waarvan de ontwikkeling al geruime tijd gaande was, maar waaraan nu een hogere prioriteit werd gegeven. Ook werd besloten de Trident-D5-raket aan te schaffen, doch feitelijk stond dit ook al in de plannen van president Carter. De opmerking van minister van defensie Weinberger in zijn eerste jaarlijks rapport aan het Congres dat:

President Reagan's decision last year on the modernization of major nuclear forces was based on a long-term view (. . .) The magnitude and scope of his decisions were almost unprecedented in the nuclear era. The only comparable review of strategic force needs and across-the-board decisions occurred in 1955, when President Eisenhower decided on the development of ICBM and IRBM forces and on systems for bomber basing and air defense. [7]

doet dan ook weinig bescheiden aan. Ook de doelwitdoctrine werd niet ingrijpend gewijzigd. In *National Security Decision Directive* nr 13 van 2 oktober 1981 werd de eerder door president Carter opgestelde doctrine vrijwel onveranderd overgenomen [8]. Wel werd de naam gewijzigd. In plaats van *countervailing strategy* werd nu gesproken over de *prevailing strategy*. Toch werden zowel de wapenprogramma's als de doctrine als belangrijke stappen voorwaarts aangeprezen. Vooral in West-Europa vond menigeen die „vernieuwingen” echter niet direct rustgevend. Hierbij kwam nog een verspreking van de president over een beperkte kernoorlog en het gekissebis tussen de ministers

Weinberger en Haig hierover [9]. Dat was koren op de molen van de zg. vredesbewegingen, vooral ook omdat de uitspraak: „came as a surprise to both European and U.S. Leaders and they were caught with their justification down” [10].

Bij het Congres bleef ook de ontevredenheid bestaan over de wijze van opstellen van de MX-raket. Door president Carter was onder meer onderzocht op welke wijze de raket mobiel kon worden gemaakt. Dat was een belangrijke maatregel om de kwetsbaarheid te verminderen. Bij de oplossing die uiteindelijk president Carters voorkeur genoot, zou een bijna 500 t wegend transportvoertuig tussen 23 bunkers heen en weer rijden om de raket dan in één ervan naar binnen te schuiven. De kosten voor dit project bleken echter zeer hoog. Bovendien vreesde de bevolking van de zuidelijke staten een aantasting van de natuur. Er ontstond dan ook zo'n weerstand tegen dat plan dat president Reagan op advies van een speciale commissie besloot de MX voorshands in oude Minutemansilo's te plaatsen. Daarmee verviel echter een belangrijk argument om de raket in te voeren, namelijk de eerder juist beklemtoonde kwetsbaarheid van die silo's. In het Congres groeide daarop de oppositie tegen het project en de president moest alle zeilen bijzetten om toestemming te krijgen voor de produktie van 50 raketten. De hoop is nu gevestigd op een kleinere mobiele raket, de Midgetman. Of die zal worden ingevoerd is ongewis. Het probleem is dat de regering niet over voldoende vlak land beschikt om de raketten te kunnen verspreiden. Opstelling in kleinere gebieden verhoogt echter de kwetsbaarheid. Pantsering van de transporteur is daarom nodig om extra bescherming te bieden. Dat maakt het voertuig echter zwaar en minder mobiel. Bovendien stijgen de kosten. Dat probleem heeft de Sovjet-Unie niet. Er is vlakke toendra in overvloed en protesten onder de bevolking komen niet voor. Zonder raketverdediging valt de kwetsbaarheidsvergelijking dan ook, zeker in de toekomst, in het nadeel van de VS uit.

Wapens tegen raketten en kernladingen staan sinds de geruchtmakende rede van president Reagan van 23 maart 1983 weer in het centrum van de belangstelling. Toch is ook dat een voortzetting van plannen die eerder onder president Carter wa-

ren opgesteld. De president was ertoe overgegaan nadat op satellietfoto's was ontdekt dat in de Sovjet-Unie bij Semipalatinsk en Sary Sjagan beproevingsinstallaties voor stralingswapens werden gebouwd. Het onderzoek was dan ook al vrij ver gevorderd toen president Reagan tot zijn *Strategic Defense Initiative* (SDI) besloot. De verschillende projecten werden organisatorisch gebundeld en de fondsen ervoor fors verhoogd. Ook werd het project in politiek opzicht zichtbaarder. In het researchprogramma zal worden nagegaan of door middel van een meerlaagse ruimteverdediging een kosteneffectieve defensie tegen raketten kan worden verwezenlijkt. Omdat hierbij veel elektronica komt kijken, wordt verwacht dat het programma het technologische peil in de VS zal verhogen.

Dat laatste lijkt één van de belangrijkste redenen waarom Moskou zo tegen het plan is gekant. Andere redenen zouden kunnen zijn dat de op het nucleaire vlak verkregen voorsprong op het gebied van de relatieve kwetsbaarheid verloren kan gaan en de vrees dat de uit het onderzoek voortkomende technologie ook in moderne conventionele wapens kan worden toegepast. Dat laatste is zeker niet denkbeeldig en zou van grote betekenis zijn. Want alhoewel de landen van het Warschau-Pact — en vooral de Sovjet-Unie — een groter percentage van de overheidsuitgaven aan defensie besteden, hebben de NAVO-landen gezamenlijk toch meer geld voor defensie beschikbaar. Dat het Warschau-Pact desondanks in staat is meer troepen op de been te houden en belangrijke wapensystemen sneller te vervangen dan de NAVO, heeft verschillende oorzaken. Vermoedelijk is de belangrijkste oorzaak gelegen in de lage loonkosten, waardoor de WP-landen meer geld overhouden voor de aanschaffing van nieuwe wapens. Daar die voornamelijk in de Sovjet-Unie worden ontwikkeld en gebouwd, is er sprake van een grote mate van standaardisatie. Dat, èn het feit dat de productie van wapens in de meerjarenplanning is ingepast, drukt de kosten niet onaanzienlijk. Dat is één van de redenen waarom de export van militair materieel flink is gestegen en nu een belangrijke bron van inkomsten is geworden. Toch kent de Sovjetrussische wapenindustrie ook zwakke punten. Eén ervan is de drang tot geheimhouding. Die is oorzaak ervan dat de wisselwerking tussen militaire en civiele toepassingen van de technologie, zoals wij die in het Westen kennen, vrijwel

ontbreekt. Dat speelt niet zo'n rol bij de productie van klassieke wapensystemen als tanks en geschut, maar is doorslaggevend bij de productie van „slimme” wapens, waarbij veel elektronica komt kijken. Met het SDI hoopt de president dan ook twee vliegen in één klap te slaan: de Sovjet-russische nucleaire (en conventionele) slagkracht te verzwakken door slimheid tegenover aantallen te zetten en tegelijkertijd de technische concurrentiepositie te verbeteren waardoor de economie worden aangezwengeld en meer geld beschikbaar komt voor defensie. Of de president in deze opzet zal slagen staat niet vast. Wel is duidelijk dat het hier om een totale strategische conceptie gaat, waarbij de sterke punten van de Amerikaanse industrie volledig worden uitgebuit. Om op het gebied van de techniek een voorsprong te kunnen behouden, wordt — in krasse tegenstelling tot de jaren '70 — alles in het werk gesteld om het „weglekken” van nieuwe technologie naar de Sovjet-Unie te voorkomen. In zijn rapport aan het Congres in 1982 zei minister Weinberger daarover het volgende:

For the natural strength of free societies to prevail in the long run, our defense strategy must do two things. First it must bring to a halt the further expansion and consolidation of the Soviet empire, whether this expansion would proceed through direct military intervention (as in Afghanistan) or through less direct intervention (as in Angola, Nicaragua, and elsewhere). Second, our strategy must see to it that the productivity and technological creativity of free societies are not exploited to make good the chronic deficiencies of the communist system. If the economy of the Soviet empire is propped up by Western credits, the Soviet Union is enabled to divert more of its resources to its military build-up (. . .) If it continues to obtain advanced technology from the West, it can later threaten us with advanced weaponry. ([7] blz. 1-22)

Die wijziging van de Amerikaanse politiek bracht spanningen binnen het bondgenootschap aan de oppervlakte. Veel Westeuropese politici vreesden dat een grootschalig project als het SDI de Westeuropese achterstand op technologisch gebied nog zou vergroten en dat ondanks pogingen van de EG om de technologische samenwerking te stimuleren. Aan de andere kant zagen zij — met uitzondering van Margaret Thatcher en Helmut Kohl —

uit binnenlandse politieke overwegingen ook ertegen op officieel aan het programma deel te nemen. Plannen voor een Europees Defensie-Initiatief (EDI), waarbij het accent zou worden gelegd op wapens tegen raketten die West-Europa bedreigen, die vooral door minister Wörner werd gepropageerd, vonden, vermoedelijk om dezelfde redenen, evenmin veel weerklank. Ook bestond er een weerstand tegen restricties van de handel met de Sovjet-Unie. In tijden van werkloosheid en geringe economische groei wordt de mogelijkheid van export, bv. van stalen buizen en compressorstations voor de aanleg van een pijplijn voor de aanvoer van aardgas uit Siberië, uiterst belangrijk gevonden. Amerikaanse pogingen die transactie van \$ 5 miljard te blokkeren, stuitten dan ook op grote onwil. Later werd een compromis gesloten waarbij de Westeuropese landen toezegden zich strikter te houden aan de COCOM-bepalingen die regelen welke vergunningen nodig zijn voor de uitvoer van moderne technologie naar niet-Westerse landen.

De geringe bereidheid van de Westeuropese landen economische of andere sancties te treffen, bv. in reactie op de inval in Afghanistan of door Libië gesteunde terreuracties, ergert de Amerikanen.

Die ergernis wordt nog vergroot door kritiek op plannen als de SDI (zonder met alternatieve oplossingen te komen), onenigheid over nucleaire kwesties en de onwil van sommige bondgenoten de defensiebudgetten met ongeveer 3% te verhogen, zoals in 1977 door de regeringsleiders was toegezegd. Laqueur vatte deze onvrede als volgt samen:

Once upon a time there was consensus on defense; now if there is a consensus, it is mainly negative. Reduced to the lowest common denominator, the dilemma can be defined as follows: the European members of NATO, rightly or wrongly, are sceptical about Star Wars because they believe that it will weaken deterrence. But they do not like deterrence either. They want a higher nuclear threshold — a wholly laudable desire — but they claim that for political, social, and economic reasons they are unable to strengthen their conventional defense in accordance with past NATO resolutions. They complain about American predominance, but are unable to bring about the Europeanization of Euro-

pe's defense. They express fear of strategies that would result in a military decoupling . . . , but they do not hesitate to pursue political decoupling in their dealings with the Soviet bloc and the Third World. They support détente, but are willing to accept the Kremlin rules, under which détente is limited to Europe. [11]

De onvrede van de Amerikanen over wat zij als een weinig constructieve politiek van de Westeuropese landen ervaren, is één van de redenen waarom ze een zelfstandige koers varen en in belangrijke zaken — SDI, Grenada, de acties tegen Libië — geen, of niet alle, Westeuropese regeringen raadplegen. Mogelijk is echter ook dat een regering met functionarissen uit de Amerikaanse westkust de blik van nature meer Westwaarts en Zuidwaarts richt. De handel met de landen rond het *Pacific Basin* overtreft die met West-Europa en dat is een niet onbelangrijke factor.

Daarbij komt dat sinds Afghanistan de Westeuropese landen zich weinig enthousiast toonden voor gezamenlijke operaties buiten het NAVO-verdragsgebied, al zijn ook hun belangen in die gebieden in het geding. Mede om die reden hebben de Amerikanen hun vermogen tot het voeren van beperkte conflicten elders in de wereld fors opgevoerd. De sterke nadruk op de marine, de snelle interventiemacht en strategisch luchttransport zijn hiervoor een duidelijke indicatie. Ook de operationele doctrines als *AirLand Battle* en plannen als *Army 2000* en *Air Force 2000* zijn hierop meer dan vroeger afgestemd.

Een aspect waarover de Westeuropese NAVO-landen wel worden geïnformeerd is het verloop van de bilaterale wapenbeheersingsonderhandelingen. De Amerikanen zien dat als een belangrijk middel om het effect van een Sovjetrussisch propaganda-offensief teniet te doen. Toch is de Amerikaanse houding ten opzichte van wapenbeheersing veranderd. Washington is zeker bereid te onderhandelen, maar niet langer genegen ter wille van het bereiken van een akkoord concessies te doen. Belangrijke overeenkomsten, zoals het verdrag ter voorkoming van ongevallen op zee en de hot-line-overeenkomst zijn recent verbeterd, maar van een toegeven bij de onderhandelingen over kernwapens is geen sprake meer. Bovendien legt Washington, ook in het openbaar, meer de na-

druk op al of niet vermeende schendingen van eerder gesloten verdragen. Het is in verband hiermee de vraag of president Reagan zich nog langer aan het SALT-II-verdrag zal houden.

Slot

In de Verenigde Staten staan presidentskandidaten vaak drastische veranderingen in de strategie voor. Soms hoort men daarover na de verkiezingen niet veel meer, maar in weer andere gevallen wordt van grootscheepse vernieuwingen gesproken. Dat verschil in declatoire aanpak verbergt echter de meer continue onderstroom in de Amerikaanse veiligheidspolitiek. Soms worden andere accenten gelegd, maar in het proces van continuïteit en veranderingen wint de eerste het toch meestal van de laatste. Op zich hoeft dat niet te verbazen. De verhoudingen in de wereld veranderen natuurlijk niet door het aantreden van een nieuwe president. Ook is het onmogelijk met een schone lei te beginnen en alle wapenontwikkelin-

gen die onder een voorganger zijn begonnen in de prullenbak te gooien.

In retrospectief waren de veranderingen in de jaren '50 en het begin van de jaren '60 vermoedelijk het grootst. Ook thans kan worden gesproken van een periode van verandering. Dat tekende zich al af onder president Carter maar wordt nu onder president Reagan zichtbaarder. De belangrijkste veranderingen doen zich niet zozeer voor op het gebied van de bewapening, maar uiten zich meer in het streven de economische macht en het technologisch kunnen in de competitie met de Sovjet-Unie tot gelding te brengen. In zoverre is er een overeenkomst met de periode Eisenhower dat toen, net als nu, werd getracht een technologie in het geding te brengen waarin de VS een voor-sprong hebben om zo een tegenwicht te vormen voor het van oudsher bestaande sterke punt van de Sovjet-Unie: de productie van grote aantallen klassieke wapens en het op de been brengen van grote legers. Toen waren het kernwapens, nu slimme niet-nucleaire wapens.

Literatuur

1. M. Howard — The forgotten discussion of strategy. *For. Affairs* (1979)975-986.
2. S. P. Huntington — *The common defense*. Columbia Univ. Press, New York (1961)1.
3. L. Freedman — *The evolution of nuclear strategy*. MacMillan, Londen (1981)47-62.
4. G. T. Allison en F. A. Morris — Armaments and arms control, in: *Arms, defense policy and arms control*. W.W. Norton, New York (1976)110-111.
5. R. A. Gessert en H. B. Seim — *Improving NATO's nuclear posture*. Center for Strategic and International Studies, Washington DC (1977)10.
6. H. Gelman — Rise and fall of détente. *Problems of communism* (1985)(3/4)51-72.
7. C. Weinberger — *Annual report to Congress, fiscal year 1983*. Dept of Defense, Washington DC (1982)1-18.
8. D. Ball — *Targetting for strategic deterrence* (Adelphi paper 185). IISS, Londen (1983)23.
9. G. C. Berkhof — Een beperkte kernwapenoorlog. *Atlantisch Perspectief* (1981)(6)4-14.
10. *Aviation Week & Space Technology* (1981)(2 nov)23.
11. W. Laqueur — Is the U.S. being too solicituous? NATO's identity crisis. *The New Republic* (1985) (30 sep)16.

De defensie van de Sovjet-Unie en het „ontwikkeld socialisme”

„Op even dagen vliegen ministers en regeringsfunctionarissen eruit, op oneven partijbonzen”. Dat mopje doet de ronde in Moskou sinds het leiderschap van Gorbatsjov. Het Politburo, het hoogste partijorgaan van de CPSU, de communistische partij van de Sovjet-Unie, is nagenoeg „gezuiverd” van vertegenwoordigers van de Brezjnev-tijd, en de vervangingen op lagere niveaus binnen de partij lopen in sommige gevallen op tot 50% van de functionarissen. Tientallen ministers hebben het veld geruimd en duizenden ambtenaren schijnen de laan te zijn uitgestuurd in slechts dat ene jaar dat Gorbatsjov de scepter zwaait. Ook op het gebied van de buitenlandse politiek is er sprake van verandering. Gorbatsjov verstaat de kunst van public relations en voor het eerst doet daaraan ook de vrouw van de secretaris-generaal van de CPSU mee. De verhouding met het Westen lijkt ook zakelijker te worden aangepakt dan wij de afgelopen 5 à 10 jaar gewend waren. Gromyko, de oude rot in zijn vak, is vervangen door een nieuweling op buitenlandse zaken, Sjevardnadze.

Zijn de ontwikkelingen, die voor het systeem in de Sovjet-Unie drastisch en ingrijpend kunnen worden genoemd, ook van betekenis voor defensie? Op dat gebied is nog niet veel gebeurd. Het opvallendste is dat de minister van defensie, Oestinov, na zijn dood is vervangen door een beroepsmilitair, Sokolov, en dat deze nieuwe vertegenwoordiger van de defensieorganisatie „slechts” is opgeklimmen tot kandidaatlid van het Politburo. Zijn collega's van buitenlandse zaken (Sjevardnadze) en de KGB (Tsjebrikov) daarentegen hebben de positie als stemmend lid in het Politburo van hun voorgangers overgenomen. Misschien verdient ook nog vermelding dat het hoofd van de Politieke Administratie in de strijdkrachten, Jepitsjev, in juli 1985 is vervangen door Lisisjtsjev. Jepitsjev was echter al 77 jaar en het vervangen van deze

politieke „waakhond” die rechtstreeks onder het Centrale Comité ressorteert heeft daarom misschien geen enkele politieke betekenis.

Ook het defensiebeleid van de CPSU onder Gorbatsjov geeft tot nu toe geen aanleiding te spreken van drastische wijzigingen. Dat is — mede gegeven de geheimhouding — in zo'n korte tijd ook nauwelijks mogelijk. Het is bovendien onwaarschijnlijk dat een nieuw leiderschap zo snel tot ingrijpende maatregelen op dit gebied overgaat, omdat de opvattingen over defensie zo sterk zijn verbonden met de internationale situatie en de positie van de Sovjet-Unie. De betrekkingen tussen Oost en West zijn bepaald niet ontspannen. De Sovjet-Unie is een supermogenheid dank zij haar militaire macht; zij is in een positie tot diplomatieke beïnvloeding dank zij haar militaire macht; zij is een tegenspeler van formaat tegenover het Westen, dank zij haar militaire macht; en zij is onbetwist heerser in Oost-Europa dank zij haar militaire macht. Welke partijleider zou — indien hij dat al zou willen — het overweldigende belang van militaire macht voor de Sovjet-Unie ter discussie durven stellen of kort na zijn ambtsaanvaarding durven beginnen over mogelijke beleidswijzigingen?

De militairen in de Sovjet-Unie hebben dus een geweldige machtsbasis. Beide factoren, die volgens Huntington de positie van „military institutions” bepalen, werken in hun voordeel: „*a functional imperative*, stemming from the threats to the society's security and a *societal imperative* arising from the social forces, ideologies, and institutions dominant within the society” [1].

Maar het grote belang dat in de Sovjet-Unie algemeen wordt toegekend aan militaire macht betekent niet, dat de militairen beschikken over een blanco cheque. Zij moeten zich schikken naar de wil van de CPSU die voor meer dan alleen defensie verantwoordelijk is; ook moeten de militairen

wedijveren met andere beleidselites in de strijd om de financiële middelen.

Op militair-operationeel gebied, betreffende onderwerpen als strategie, de organisatie en samenstelling van de strijdkrachten en materieelaanschaf genieten de militairen grote zeggenschap en hebben zij bijna een monopolie op de kennis van zaken. Ontwikkelingen op dit gebied worden elders in dit nummer beschreven. Waarom het in dit artikel gaat is de wijze waarop die militair-operationele wensen in het besluitvormingsproces op nationaal niveau worden vertaald. Het formuleren van de operationele eisen voor een deugdelijke defensie is slechts een deel van het veiligheidsbeleid. Over een langere periode genomen, zijn de uitkomsten van dat beleid in belangrijke mate bepaald door de institutionele processen, die het politieke bestel kenmerken. Het doel van veiligheidsbeleid „on the institutional level” is: „to develop a system of civil-military relations which will maximize military security at the least sacrifice of other social values” [1]. Met andere woorden: de „societal imperative” hoeft voor de leiders van de CPSU geenszins samen te vallen met de „functional imperative” zoals die door met name de militairen wordt gepercipieerd en gepresenteerd. De doelstellingen kunnen variëren, aan de middelen kunnen uiteenlopende beperkingen worden opgelegd en prioriteiten kunnen verschillen.

De positie en invloed van het politieke leiderschap

Op papier is het duidelijk wie in de Sovjet-Unie de baas is: de partij. De CPSU bepaalt het beleid en ziet erop toe dat de regeringsinstanties en lagere overheidsinstellingen beleid uitvoeren. De partij heeft een gekozen Centraal Comité (CC) dat een uitgebreid secretariaat heeft om het beleid voor te bereiden en kent een dagelijks bestuur — het Politburo — dat bevoegd is beleidsbeslissingen te nemen. Het congres en het Centrale Comité zien erop toe dat het Politburo en het CC-secretariaat het aan hen toevertrouwde werk goed doen.

Een wezenlijk probleem voor dit politieke bestel is natuurlijk de vraag: „wie bewaakt de bewakers?” Het Congres en het Centrale Comité hebben dan wel formeel het recht beleid af te keuren en personen aan de top te ontslaan, maar de macht van de toporganen van de partij strekt zich uit tot het

stemgedrag van de congresgangers en de leden van het Centrale Comité. Hun carrière en zelfs hun lidmaatschap van de partij ligt in handen van de machthebbers, die zij moeten controleren.

In de tijd van de meedogenloze dictatuur van Stalin was de hiërarchieke onderschikking van iedereen en van alle organen volstrekt duidelijk, maar met het verdwijnen van de alleenheerschappij verdween ook de duidelijkheid in de machtsrelatie tussen het hoogste niveau en de lagere partijorganen. Die relatie werd in toenemende mate gekenmerkt door wederzijdse afhankelijkheid. Er ontstonden machtsgroepen die elkaar bestreden. Chroesjtsjov slaagde nog erin zijn tegenstanders uit te schakelen en als overwinnaar tijdelijk een eenhoofdig leiderschap te vestigen. Na zijn val in 1964 besloot de partij echter dit in het vervolg te voorkomen en koos voor een collectief leiderschap. Binnen het topleiderschap zou geen persoon — en geen groep — meer mogen beschikken over zoveel macht dat hij zijn wil kon afdwingen. Daarmee werd de afhankelijke machtspositie van topleiders, met name leden van het Politburo, geïnstitutionaliseerd. Eventuele verschilpunten in het Politburo moeten sinds 1964 worden opgelost op grond van consensus, wat in de praktijk vaak betekent dat voor de oplossing met de „grootste gemene deler” wordt gekozen.

De stijl van collectief leiderschap is gedurende de 18 jaar dat Brezjnejev secretaris-generaal was bestendig en welhaast tot wet verheven. Als gevolg daarvan hebben de nadelen van het collectieve leiderschap zich vast in het systeem verankerd. Immobilisme en het onvermogen van het politieke leiderschap dat te doorbreken zijn dan ook de belangrijkste kenmerken van de jaren van Brezjnejvs bewind.

Dat wil niet zeggen dat Brezjnejev geen pogingen heeft ondernomen leiderschap te tonen. Op het 24e partijcongres in 1971 wierp hij zich op als vernieuwer van de buitenlandse politiek tegenover het Westen en lanceerde zijn „Vredesprogramma”, een soort blauwdruk van het ontspanningsbeleid dat de Sovjet-Unie de eerste helft van de jaren '70 zou nastreven. Ook op politiek-economisch gebied gaf Brezjnejev aan in welke richting het bereikte „ontwikkeld socialisme” zich verder zou moeten ontwikkelen. De „historische” taak van de Sovjet-Unie was, zo zei hij, „de successen

van de wetenschappelijk-technologische revolutie als één geheel samen te voegen met de voordelen van het socialistische economische systeem en onze eigen socialistische manieren om wetenschap met produktie te verenigen ruimer toe te passen" [2]. Brezjnev had al eerder aangedrongen op „nieuwe methoden en nieuwe beslissingen" van de partij om de stagnerende economie een impuls te geven. Daarbij had hij erop gewezen dat kwalitatieve verbetering en intensieve groei „niet alleen de belangrijkste, maar de enige weg is voor de ontwikkeling van onze economie" [3].

Dat er wat moest gebeuren, was dus wel duidelijk en het politieke leiderschap was in 1971 zelfs bereid ideologische „heilige huisjes", zoals de voorrang van de zware en defensie-industrie en de onveranderlijke dreiging van de kapitalistische wereld — voorzichtig — aan te pakken. Voor het eerst in de geschiedenis van de Sovjet-Unie waren de investeringen in het 9e vijfjarenplan voor groep B (de lichte industrie) hoger gepland dan die voor groep A (de zware industrie). Brezjnev deelde het partijcongres ook mee dat de ontwikkeling van de defensie-industrie „in belangrijke mate zal afhangen van de internationale situatie" [2]. De Sovjet-Unie zou dus volgens hem met de kapitalisten zaken kunnen doen, ook over veiligheidszaken.

De plannen ontmoetten echter, zoals mocht worden verwacht, veel weerstand en het collectieve leiderschap bleek niet in staat daaraan het hoofd te bieden. Geen van de „nieuwe" voorstellen werd met voldoende kracht nagestreefd. Of beter: de stijl van „elk wat wils" ontcrachtte de voorgenomen veranderingen en bevoordeelde de beleidselites die baat hadden bij het handhaven van de status quo. De defensiesector behoort zeker tot die laatste categorie. Het is dan ook niet verwonderlijk, dat geen enkel jaar de beoogde hogere investeringen in groep B van de industrie werden gerealiseerd. Wel droeg de periode van ontspanning, die tot ongeveer 1975 duurde, misschien iets ertoe bij dat de stijging van de defensie-uitgaven in de tweede helft van de jaren '70 slechts 2% bedroeg in plaats van de door de CIA geschatte 4%; maar daarvoor waren ook andere — en waarschijnlijk zwaarder wegende — redenen aan te wijzen.

Defensie en de groei van de economie

De politieke leiders van de Sovjet-Unie verzekeerden keer op keer dat de nationale economie in staat is de bereikte pariteit op militair gebied met het Westen te handhaven. Zij hebben daartoe de wil en tonen die ook. Het militaire vermogen, waaraan zij als op geen ander gebied de status van supermogendheid ontleenden, zal op dat peil blijven. Dat neemt niet weg, dat defensie een zware last betekent. Brezjnev zei op het 24e partijcongres dat het „ontwikkeld socialisme" sterk genoeg is om tegelijkertijd te zorgen voor zijn verdediging en economische groei, maar gaf ook toe dat „vanzelfsprekend wij en onze economie veel sneller voortgang zouden boeken zonder de grote defensieuitgaven" [2].

Dat was in 1971. Gedurende de jaren '70 zou het probleem van schaarse middelen als gevolg van de terugvallende economische groei zich steeds duidelijker voordoen. De stijging van het bruto nationaal produkt nam volgens de CIA in de jaren 1956-'60 toe met 5,8%, maar nam geleidelijk af en was in de jaren 1975-'80 niet meer dan 2,8% per jaar [4]. In de eerste helft van de jaren '70 steeg bij lagere economische groei en gelijkblijvende stijging van de defensiebegroting het relatieve aandeel van defensie.

Het was duidelijk dat in het 10e vijfjarenplan (1976-1980) moest worden bezuinigd en dat ook defensie haar deel zou moeten opbrengen. Tegelijkertijd had het politieke leiderschap zich verplicht tot vooruitgang van de consument en . . . bleef een belangrijk onderdeel op dat gebied — de landbouw — een voortdurende kopzorg. Bovendien was de landbouw een sector, waarvoor Brezjnev zich persoonlijk inzette. In 1971 waren de investeringen in landbouw verdubbeld en ook het nieuwe vijfjarenplan in 1976 voorzag voor de landbouw de geweldige som van 170 miljard roebel. Op 25 oktober 1976 deelde Brezjnev het Centrale Comité hierover mee: „Ik zal u eerlijk zeggen, dat (die som) niet gemakkelijk was te vinden. Wij moesten hiervoor andere delen van de economie beknotten." Defensie was één deel, zij het dat het daar een gematigde beknutting betrof. Van werkelijk grote betekenis was de beslissing, dat de financiële ruimte ook moest worden gezocht in een aanzienlijke beperking van de groei van de nationale investeringen. Die werden van

41% in het 9e vijfjarenplan teruggebracht tot een voorgenomen toeneming van 24-26% in de periode 1976-1980. Met die beslissing werden de problemen van groei en vernieuwing op de lange baan geschoven. Deze fatale ontwikkeling zette zich voort in het 11e vijfjarenplan (1981-1985) waarin een groei van de nationale investeringen van slechts 12 à 15% was voorzien [5]. Deze vermindering van de totale investeringen lijkt mede het gevolg van de groei van de defensieuitgaven die in deze laatste periode volgens de CIA weer opnieuw rond de 4% ligt. Wat wij dus zien is, dat met de „beslissingen” van het collectieve leiderschap roofofbouw is gepleegd op het economische vermogen van de toekomst. De broodnodige vernieuwingen van bv. het machinepark en van infrastructuurle voorzieningen en die op wetenschappelijk-technologische gebied werden opgeofferd aan het tijdelijk dichten van gaten.

Verzachtende omstandigheden als gevolg van een uitbreiding van de internationale handel bleven — ongelukkig genoeg voor Brezjnev — uit. De verwachtingen die hij daarvan had waren veel te hoog, maar werden bovendien krachtig ondermijnd door het Jackson-Vanik-amendement in 1972. Zelfs de voor de Sovjet-Unie gelukkige ontwikkeling van de olie- en goudprijzen in de jaren '70 zou van beperkte invloed zijn. De tegenvallende oogsten zouden tot gevolg hebben dat bijna de helft van de „harde olie-valuta” aan voedselimporten moest worden besteed. De toeneming van de olieproductie zou bovendien gestaag dalen tot rond 1% in de jaren '80.

Last but not least moet worden gewezen op de belangrijke plaats die de defensie-industrie in de totale industriële productie inneemt. Als de nationale investeringen minder worden is daarmee nog niet gezegd, dat de defensiesector daarvan de gevoeligste klappen krijgt. Die sector is binnen het gehele systeem bevoordeeld. Producten die naar het inzicht van de militaire vertegenwoordiger in een fabriek niet voldoen, worden door hem eenvoudig teruggestuurd. Hij reserveert de beste kwaliteit goederen voor defensie. Bovendien volgt het gehele produktiesysteem de opgelegde prioriteit voor defensie. Hedrick Smith's citaten van enkele arbeiders zijn in dit opzicht veelzeggend:

For a nail, a tack, a teapot; for metal, uniforms,

blankets, mittens; or for some apparatus, this is the way it is done with everything (. . .) Common production pays less. Export and military production pay better, but requirements are higher. More time is spent on the work and quality specifications are higher. Such work is usually given to highly qualified workers. [6]

Een ander belangrijk voordeel is dat de aanvoer van goederen voor defensieprodukten veel regelmatig is. In andere sectoren geldt dat de produktie

can only begin on the 15th or 20th (van de maand) when all materials have been received. So factories must fulfill about 80 percent of the Plan (quotas) in the last 10-15 days. No one cares any longer about quality. Volume is the main thing. [6]

Ook het feit dat, zoals Brezjnev meedeelde, 42% van de produkten van de defensie-industrie is bestemd voor civiele doeleinden, zegt veel over de machtige positie van die sector bij het in de praktijk bepalen van de voorrang en de kwaliteitseisen [2][7].

De bevoorrechte positie van de defensiesector in de economie kan niet alleen worden toegeschreven aan de verwevenheid met de zware industrie en de daarvoor geldende marxistische dogma's. De prioriteit van die sector heeft ook te maken met de centrale plaats, die door het politieke leiderschap aan het veiligheidsbeleid wordt toegekend, en de — mede hierdoor — belangrijke rol die de militairen *kunnen* spelen in de oorlogsvoorbereiding. *Si vis pacem, para bellum* klinkt misschien in het Westen velen in de oren als een regel die in de tijd van nucleaire afschrikking is achterhaald, maar in de Sovjet-Unie wordt hij nogal letterlijk opgevat. Zeker door de militairen die de economie van de Sovjet-Unie geheel in dienst van defensie willen stellen. De opbouw van een oorlogseconomie in vreedstijd is een streven van de militairen dat teruggaat tot de jaren '20. Er was in 1920 niet louter sprake van een naamsverandering, toen het orgaan voor defensieplanning, de Defensieraad (*Sovjet Oborony*), werd omgedoopt in Raad voor Arbeid en Defensie (*Sovjet Troeda i Oborony*) en dat het nationale planbureau (*Gosplan*) als departement daarvan deel uitmaakte. De militarisering van de economie heeft ook in de jaren '30 duidelijk invloed gehad op de collectivisa-

tie van de landbouw om de voedselvoorziening in oorlogstijd in de hand van de overheid te hebben, en op beleidsonderdelen als transport, werkverdeling, gezondheidszorg en onderwijs [8].

Uitspraken over de wenselijkheid van een oorlogseconomie van de chefs van de Generale Staf van de afgelopen 15 jaar — Koelikov en Ogarkov — duiden in dit opzicht op geen enkele verandering. De „verrassing” op 22 juni 1941 en het rigide, conservatieve produktiesysteem van de jaren voor de Tweede Wereldoorlog worden daarbij gebruikt als een even pijnlijke als leerzame les. Alles moet tijdig worden voorbereid. Zo bekritiseert maarschalk Koelikov het veel te laat tot stand komen van het opperbevel in juli 1941 en vervolgt: „een van de lessen van de oorlog bestaat hieruit dat de organisatie van het strategisch leiderschap vooraf, voor het begin van de oorlog, tot in detail moet worden uitgedacht, uitgewerkt en gecoördineerd” [9].

In veel opzichten lijken de militairen ook hun zin te krijgen. De wens van maarschalk Koelikov is — vermoedelijk — in 1976 in vervulling gegaan toen de wereld kennis nam van het bestaan van een Defensieraad waarvan secretaris-generaal Brezjnef voorzitter was. Naar alle waarschijnlijkheid zal deze raad in oorlogstijd opereren als politiek-militair opperbevel, gesteund door de hoogste militaire raad: het Collegium van het ministerie van defensie. Dit militair-operationele opperbevel wordt bijgestaan door de Generale Staf [10]. Het is niet bekend of de chef van de Generale Staf en de bevelhebbers van krijgsmachtdelen lid zijn van de Defensieraad, maar het lijkt geen twijfel dat de militaire top in dit „strategische leiderschap” een wezenlijke rol speelt in de oorlogsvoorbereiding.

De Generale Staf zwaait niet alleen de scepter bij de ontwikkeling van de militaire strategie en bij het dagelijkse beleid binnen de strijdkrachten, maar speelt ook een hoofdrol in de beleidsvoorbereiding en in de coördinatie van het defensiebeleid met andere sectoren van het economische stelsel. Een voorbeeld van militaire vertegenwoordiging binnen de hoogste regeringsinstanties is kolonel-generaal Rjabikov. Van hem werd na zijn overlijden in 1974 bekend, dat hij vanaf 1961 de functie van eerste plaatsvervangend voorzitter van het Gosplan had bekleed. Zijn „In memoriam” in de Prawda was ondertekend door de leden van het Politburo en door ministers en militaire leiders en

vermeldde zijn „grote verdienste voor de ontwikkeling van de industrie en de versterking van de verdediging van het land en voor de verbetering van de nationale economische planning” [11].

De voorkeursbehandeling die de defensiesector geniet en de nauwe betrokkenheid van de militairen als „producent” en „consument” van defensieproducten zijn ongetwijfeld van groot belang voor de kwantitatieve en kwalitatieve versterkingen van de militaire macht van de Sovjet-Unie, maar het systeem heeft ook zijn keerzijden. Vanzelfsprekend lijdt de civiele economie eronder dat aanzienlijke financiële middelen eraan worden onttrokken. Dat offer kan zonder veel moeite worden opgebracht zolang het nationaal economisch produkt kwantitatief voldoende stijgt en de verschillen tussen civiele en defensiesectoren in kwalitatief opzicht niet te groot worden. Op beide punten wringt echter de schoen van het politieke leiderschap van de Sovjet-Unie en de pijn wordt langzamerhand onverdraaglijk.

Eerder is al gewezen op de stagnatie van het „ontwikkeld socialisme” en op de bittere noodzaak de economie over te schakelen van „extensieve” — meer kapitaal, meer arbeidskrachten en meer grond(stoffen) — op „intensieve” groei — grotere kapitaalopbrengst, hogere arbeidsproductiviteit, efficiënter gebruik van grond(stoffen). De „wetenschappelijk-technologische revolutie” die een dergelijke overschakeling had moeten teweegbrengen is wel begonnen, maar niet in staat geweest de oude structuren te vervangen. Zo stelt Cocks vast:

The translation of scientific ideas into use remains a major problem to this day. The bias of the official ideology and of the regime for applied science and technology still acts as an ineffective corrective to older entrenched scientific tradition. Industry, on the other hand, has traditionally had a strong production bias and discriminates against new technology 'like the devil shies away from holy water' to use Brezhnev's words. [12]

Voor zover de „wetenschappelijk-technologische revolutie” wel wordt ingevoerd in de defensiesector betekent dat niet dat het de civiele economie ook beter gaat. Integendeel:

The strong military orientation of scientific R & D, along with the secrecy that surrounds it, has contri-

buted to the underdevelopment of industrial technology (. . .) Nor had there been any substantial spin-off from their national security and high technology related projects in terms of civilian applications to national needs and improvements in the quality of life. The resulting pattern has been a high concentration of talent and money in defense and space and a seriously distorted deployment of S & T resources. ([12] blz. 12)

De problemen die het politieke leiderschap binnen het bestaande systeem tegenkomt op weg naar intensieve groei en de steeds zwaarder wegende defensielast in een stagnerende economie, hebben weinig verlichting ondervonden van de ontwikkelingen op internationaal gebied. De handel met het Westen, waarop Brezjnef c.s. hun hoop hadden gevestigd, gaf een ervaring te zien, maar handel kon niet — en kan ook nooit — als alternatief voor interne maatregelen gelden. De samenstelling van de handel tussen Oost en West zou bovendien enige zorg moeten baren. De invoer van gewenste technologie en eindprodukten vanuit het Westen is sterk afhankelijk van de levering van grondstoffen, met name van olie en gas, en van de opbrengst van die produkten wordt een groot deel verslonden door de noodzakelijke en de voor het „ontwikkeld socialisme” niet tot eer strekkende invoer van voedingsmiddelen [13]. Een zaak van toenemende zorg is bovenal de groter wordende technologische achterstand van de Sovjet-Unie ten opzichte van de Westerse wereld en Japan, en ook ten opzichte van enkele Oosteuropese bondgenoten. Het is op dit gebied waarop de Sovjet-Unie de grootste moeite heeft zich te ontwikkelen, en waarop de competitie in de jaren '70 en '80 zich in hoofdzaak afspeelt. Dat geldt ook voor defensie.

De defensiesector in de Sovjet-Unie kan niet langer de ogen sluiten voor de verslechterende positie van de nationale, civiele economie. De weerslag van die algemene economische ontwikkeling kan niet alleen worden opgevangen door de gangbare praktijken van bevoorrechtting. Evenmin kan de „wetenschappelijk-technologische revolutie” het privilege zijn van de defensiesector, omdat die revolutie zich uitstrekt tot de gehele economie. Het is vaak nauwelijks mogelijk onderscheid te maken tussen civiele toepassingen van technologie en toepassingen op het gebied van defensie. „Sekta-

risme” verhindert de ontwikkeling en toepassing van wetenschap en management, juist als het gaat om maatschappelijk en industrieel nuttige technologieën. De militairen kunnen zich thans dan ook minder dan ooit onttrekken aan de noodzaak oog te hebben voor de civiele economie. Het geeft te denken als, volgens sommige waarnemers, „the technology of the (Soviet) armaments industry does not differ basically from the technology of civil industry” [14]. En dat ondanks alle privileges. Natuurlijk beseffen de militairen in de Sovjet-Unie, dat alleen een sterke nationale economie de grote defensielasten kan dragen, maar werkelijk begrip voor de „wetenschappelijk-technologische revolutie” ontstaat bij hen tamelijk laat en dan nog niet bij iedereen. Niemand minder dan de minister van defensie, maarschalk Gretsjo, gaat zelfs grotendeels eraan voorbij. In zijn *Op wacht voor de vrede en de opbouw van het communisme* uit 1971 maakt hij wel melding van de „wetenschappelijk-technologische revolutie”, maar er is geen spoor te bekennen van het belang dat Brezjnef eerder dat jaar eraan gaf [2][3]. Ook in Gretsjo's boek uit 1974, *De strijdkrachten van de Sovjetstaat*, wordt de *socialistische economie* van „beslissende invloed” genoemd voor de kwaliteit van de technische uitrusting. Pas op de tweede plaats komt de wetenschappelijke en technologische vooruitgang, waardoor groei en produktie worden „vergemakkelijkt” (sic) (blz. 160-161). In de bespreking van het boek in de *Prawda* merkt de recensent uitdrukkelijk op, dat „een apart hoofdstuk is gewijd aan een onderzoek naar de invloed van de wetenschappelijke en technologische vooruitgang op de strijdkrachten van de USSR”. Kennelijk een opmerkelijk feit. Even opmerkelijk is echter ook dat die vooruitgang wordt gekenmerkt als slechts „een belangrijke factor” [15].

Tegenover deze aanhangers van het adagium „meer is beter”, die Chroesjtsjov als „de metaalvreters” betitelde, staan anderen die wel degelijk de noodzaak van intensieve krachtsinspanning en de betekenis van de technologie daarbij inzien. Een bekend pleitbezorger daarvan is kol Bondarenko. „Het is niet moeilijk in te zien”, zo schrijft hij in 1971, „dat de ontwikkeling van de wetenschap niet lang kan voortduren langs de weg van extensieve groei. Vroeg of laat zal de ontwikkeling langs de weg van intensiteit de boventoon voeren” [16]. In de herfst van het jaar van het ver-

schijnen van Gretsjo's tweede genoemde boek wees Bondarenko erop dat de „defensiekracht wordt bepaald door militair-wetenschappelijk vermogen naast het economische, sociaal-politieke, moreel-politieke en puur militaire vermogen” [17]. Tegelijkertijd waarschuwde hij dat de „militaire wetenschap” niet geïsoleerd mag worden beoefend. Zij moet deel uitmaken van de gehele wetenschapsbeoefening in de Sovjet-Unie. Militaire wetenschap „is niet louter het totaal van verschillende gebieden van wetenschappelijke kennis die van bijzondere betekenis zijn voor militaire zaken, maar een uiting van de mogelijkheid de kennis van de wetenschap als een geheel toe te passen” ([17] blz. 25).

Tien jaar later bond de toenmalige chef van de Generale Staf, Orgarkov, in een vraaggesprek met de Rode Ster in dezelfde zin de strijd aan met de conservatieve en innovatie-vijandige instelling van de strijdkrachten. Na te hebben gewezen op de „stormachtige ontwikkeling die wetenschap en techniek de laatste jaren hebben doorgemaakt,” en na met name de Verenigde Staten in dit verband te hebben genoemd, zei hij verder: „Daarom moeten onze militaire kaders de ervaring uit het verleden niet simpel kopiëren, maar creatief gebruiken en verrijken”. Zij moeten met mogelijke verbeteringen voor ogen „wetenschappelijk onderzoek verrichten, waarbij ze rekening moeten houden met de voortdurende veranderingen in militaire zaken en een *gerechtvaardigd risico* lopen wanneer dit nodig is” [18]. Hoe moeilijk het is zo'n instelling in de Sovjet-Unie af te dwingen zal tijdens het vraaggesprek wellicht ook door het hoofd van Ogarkov hebben gespeeld. In 1971 riep hij in hetzelfde blad ook al op tot de strijd tegen conservatisme en verstarring [19][20].

Gorbatsjovs defensie en „zijn” ontwikkeling van het „ontwikkeld socialisme”

Gorbatsjov heeft bij zijn ambtsvaarding op 11 maart 1985 in meer dan één opzicht een puinhoop aangetroffen. Het politieke leiderschap had, als gevolg van de collectieve besluitvorming en de ziekelijke gerontocratie, een dieptepunt bereikt. De aanpak van Andropov had daarin wel enige verandering gebracht, maar zijn tijd was te kort en zijn opvolger, Tsjernenko, had de rust en het immobilisme weer hersteld, zij het ook voor korte duur.

Op economisch gebied modderde de Sovjet-Unie door op de manier die onder Brezjnev „partijstijl” leek te zijn geworden: wèl diagnoses stellen, maar onvoldoende medicijnen voorschrijven of zelfs in het geheel niet als het een medicijn met een vieze smaak betreft.

De betrekkingen met het Westen waren bij Gorbatsjovs ambtsaanvaarding al jaren slecht en op defensiegebied was er geen reden tot juichen, niet alleen vanwege de beschreven binnenlandse problemen, maar ook — misschien wel *juist* — door een geweldige militaire en technologische uitdaging van het Westen, met name het Strategische Defensie-Initiatief van president Reagan en het Conventionele Defensie-Initiatief van de NAVO. Scherper dan ooit werd Gorbatsjov de keus voorgelegd die Hardt al in 1978 heel treffend had geformuleerd:

If the Soviets choose to stay on their current course of military superpower augmentation, they must defer or forgo the option of joining the Western industrial nations as an economic superpower. [21]

Tsjto djelat? Wat te doen? Die vraag dringt zich voor Gorbatsjov, evenals voor Lenin bijna zeventig jaar geleden, in alle ernst op. Na één jaar Gorbatsjov aan het roer lijkt het erop dat het nieuwe politieke leiderschap wil voorkomen dat het Westen, met name West-Europa, reden heeft de competitie op militair gebied te verscherpen. De bestaande competitie is al moeilijk genoeg vol te houden. Dat wil overigens niet zeggen dat de Sovjet-Unie die competitie niet wil aangaan. Het lijkt er echter wel op dat de Sovjet-Unie de komende tijd voorstander zal zijn van de beheersing van de militaire wedijver tussen Oost en West.

De wens te voorkomen dat een uitputtende „sterrenslag” moet worden geleverd is uit nood geboren. Hij wordt mijns inziens niet zozeer ingegeven door militair-strategische als wel door economisch-strategische redenen. Een relatieve militaire verzwakking levert in de huidige situatie van wederzijds verzekerde afschrikking niet direct een veiligheidsprobleem voor de Sovjet-Unie op. De superhoogwaardige technologieën zullen in elk geval pas over vele jaren operationeel kunnen zijn.

Dat is echter anders op het gebied van de economische verhoudingen tussen Oost en West. Op korte termijn zal de Sovjet-Unie de handen vol

hebben de economische recessie te boven te komen en gedurende die tijd is het hoogst ongewenst dat het Westen op wetenschappelijk-technologisch gebied zijn voorsprong uitbreidt. Het is vooral de angst dat de recente financiële injecties — bovenal in verband met het SDI — de Verenigde Staten en mogelijk hun bondgenoten een voorsprong van strategische betekenis kunnen geven; dat wil zeggen een voorsprong die de aard en de loop van de *totale* wedloop tussen het kapitalisme en socialisme zou bepalen. Zouden de tegenstellingen tussen de kapitalisten dan toch werkelijk niet tot de ineenstorting van het kapitalisme leiden? Zou het „ontwikkeld socialisme” het zelfs niet kunnen opnemen tegen de minder dynamische landen van het kapitalisme?

Die uitdagingen zijn dus vóór alles gericht tegen de binnenlands-politieke en de economische situatie van de Sovjet-Unie. Het is dan ook daar, dat de nieuwe leider zich, evenals Andropov, het meest heeft geroerd. Het aantal personele veranderingen is ongekend en wat daarbij opvalt is dat vakmensen en technocraten die hun sporen hebben verdiend worden bevorderd. Een hoge notering in het partijapparaat voldoet niet meer, zoals in de tijd van Bresjnev. Zo kon het voorkomen dat Zajkov onder Andropov werd benoemd tot opvol-

ger van Romanov in Leningrad op de zware post van eerste partijsecretaris. Zajkov was voordien slechts burgemeester van Leningrad en had geen partijcarrière achter zich. Hem werd niettemin deze belangrijke functie toevertrouwd die gewoonlijk toegang geeft tot het lidmaatschap van het Politburo. Het liep anders met Zajkov, maar beslist niet slechter. Op 1 juli van het vorige jaar werd hij benoemd tot secretaris van het Centrale Comité, waarschijnlijk belast met niets minder dan het toezicht op de zware en de defensie-industrie.

De benoemingen van nieuwe personen lijken te zijn bedoeld om de discipline *op het niveau van het management* te herstellen. Dat is een niveau waar inderdaad speelruimte is voor het bereiken van resultaat op de korte termijn. Het is uitgerekend het gebied waar het collectieve leiderschap faalde. Macht van managers zonder individuele verantwoordelijkheid is fnuikend gebleken. Gorbatsjov c.s. eisen verantwoordelijkheid en dus discipline in het management van de economie. Het is niet uitgesloten dat Cocks' conclusie in dit opzicht ook voor Gorbatsjov een hoofdrol heeft gespeeld, namelijk dat „perhaps the fastest and most effective means of overcoming Russia's technological backwardness in modern hardware is through a great ▷

Literatuur

1. S. P. Huntington — *The soldier and the state: the theory and politics of civil-military relations*. New York (1957)2.
2. *Prawda* (1971)(31 mrt).
3. L. Brezjnev — *Ob osnovnych voprosach ekonomitsjeskoj politiki KPSS na sovremjennom etape*, dl 1. Moskou (1975)417.
4. P. Hanson — *Trade and technology in Soviet-American relations*. New York (1981)32.
5. M. Rush — Guns over growth in Soviet policy. *Int. Security* (winter 1982/83)167-179.
6. H. Smith — *The Russians*. New York (1976)236.
7. P. M. E. Volten — *Brezhnev's peace program, a study of Soviet domestic political process and power*. Westview Press, Boulder (1982)161-165.
8. M. Checinski — The economics of defence in the USSR. *Survey* (lente 1985)74.
9. V. G. Koelikov — Het strategisch leiderschap van de strijdkrachten. *Vojenno-Istoritsjeski Zjoernal* (1975)(6)14.
10. E. L. Warner — Defense policy making in the Soviet Union, in: A. Davis en S. P. Huntington (eds) — *Reorganizing America's defense; leadership in war and peace*. New York (1985)3-36.
11. *Prawda* (1974)(22 juli).
12. P. M. Cocks — *Science policy: USA/USSR*, dl 2, Science policy in the Soviet Union. US Gov. Printing Office, Washington DC (1980)10, 11.
13. T. W. Luke — Technology and Soviet foreign trade: on the political economy of an underdeveloped superpower. *Int. Studies Quart.* 29(1985)327-353.
14. M. Agursky — The Soviet military-industrial complex. *Radio Liberty Special Rep.* (1976)(21 juli).
15. N. Koezmin — *Prawda* (1974)(29 mei).
16. *Rode Ster* (1971)(20 aug).
17. De Sovjetwetenschap en de versterking van de nationale defensie. *Kommoenist van de strijdkrachten* (1974)(18)23.
18. *Rode Ster* (1984)(9 mei).
19. *Rode Ster* (1971)(3 sep).
20. M. Kozlov — *Rode Ster* (1976)(21 apr).
21. J. P. Hardt — Soviet economic capabilities and defense resources, in: Kirk en Wessell (eds) — *The Soviet threat: myths and realities*. New York (1978) 133.
22. V. Kontorovich — Discipline and growth in the Soviet economy. *Problems of communism* (1985) (11/12)18-31.
23. A. Sandor — Comecon technologie. *NRC/Handelsblad* (1986)(30 jan).

leap forward in 'software' and management know-how" [12] blz. 276, [22]. De maatregelen om de „management gap" op te lossen wijzen ook erop, dat het nieuwe leiderschap helemaal niet van zins is de gecentraliseerde bevelsstructuur van „ontwikkeld socialisme" los te laten. De benoemingen en het herstel van discipline zijn eerder een aanwijzing dat ernst wordt gemaakt met de verbetering van de planning en dat daarbij gebruik wordt gemaakt van de ervaring en kennis uit de bevoorrechte sectoren van de economie: de zware en de defensie-industrie. Zo is Talyzin, de nieuwe voorzitter van het nationale planbureau (Gosplan) tot het Politburo togetreden als kandidaatlid, wat niet is voorgekomen sinds 1960 toen Kosygin die functie een jaar bekleedde. Ook zijn de nieuwe benoemingen van de plaatsvervangende premiers onder Ryzjkov van belang. In november jl. aanvaardden Silajev, Voronin en Masljoekov die

functie en die drie hebben hun carrière binnen het ministerie voor de defensie-industrie opgebouwd. Talyzin, die tot eerste plaatsvervangend premier is benoemd, was minister voor verbindingen en schijnt een specialist te zijn op gebied van computers en militaire technologieën. Dergelijke benoemingen — en die van de vele personen uit de KGB — op toposities hebben er alle schijn van dat het ernst is met het vestigen van partijdiscipline en met een poging de civiele economie nieuw leven in te blazen.

Dit alles betekent niet dat defensie onbelangrijk is geworden. Het betekent wel dat de „technologische paniek" [23] en de economische en politieke crisis eindelijk als een ernstige uitdaging van het „ontwikkeld socialisme" worden opgevat en aanpakkt. Dat gebeurt in naam van de partij op „militaire" wijze.

Maandelijks wordt de Militaire Spectator toegezonden aan alle leden van de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap.

Teneinde de toezending aan thans nog actief dienende officieren van Land- en Luchtmacht, tevens lid van de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap, ook na hun dienstverlating zeker te stellen, wordt belanghebbenden verzocht de ledenadministratie van de Koninklijke Vereniging (Karel Doormanlaan 274, 2283 BB Rijswijk) in voorkomend geval ter zake in te lichten.

F. L. Cayaux

kolonel der artillerie

Ontwikkelingen op militair-operationeel gebied bij de NAVO

Uit vele publikaties en discussies over begrippen als Deep Strike, Airland Battle, Follow-on Forces Attack, Offensive Counter Air en Emerging Technologies blijkt dat er nogal wat misverstanden bestaan over de militair-operationele ontwikkelingen bij de NAVO. Zo zou de toepassing van Emerging Technologies onbetaalbaar zijn en nieuwe operationele concepties zouden zodanig offensief van aard zijn, dat wordt gesproken van een ombuiging van de defensieve NAVO-strategie. De werkelijkheid is anders.

Algemeen

Militaire concepties ontwikkelen zich niet autonoom. Sinds jaar en dag zijn in de militaire besluitvorming de factoren opdracht, weer en terrein, vijand en eigen middelen bepalend voor de wijze waarop het gevecht zal worden gevoerd. Voor het militair-operationele niveau van de NAVO gelden in overeenkomstige zin de strategische doelstellingen, klimaat en geografie, dreiging en eigen middelen. Wanneer er een belangrijke wijziging optreedt in een van deze factoren, kan er aanleiding zijn de geldende militair-operationele concepties te herzien.

In tegenstelling tot wat wel eens wordt gedacht als gevolg van een onjuiste interpretatie van „offensieve” deelconcepties zoals Follow-on Forces Attack (FOFA) en Offensive Counter Air (OCA), is de NAVO-strategie ongewijzigd defensief gebleven. Als strategische doelstellingen zijn onveranderd vastgesteld:

- het voorkomen van vijandelijke bezetting van NAVO-grondgebied;
- het verzekeren van het vrije gebruik van de zee door de bondgenoten en bevriende naties;
- het beveiligen van het NAVO-luchtruim.

Voor het bereiken van deze doelen gelden „flex-

ible response” en „forward defence” als belangrijkste principes.

Wezenlijke veranderingen doen zich momenteel voor in de factoren dreiging en eigen middelen.

Dreiging

De geloofwaardigheid van de NAVO-strategie berust op zowel zichtbare politieke eensgezindheid en vastberadenheid, als de zogeheten triade van militaire middelen, te weten:

- het strategisch-nucleaire potentieel;
- het theater-nucleaire potentieel;
- de conventionele strijdkrachten.

Het is met name de laatstgenoemde component die de NAVO de meeste zorgen baart. Tot dat onderwerp zal dit artikel zich beperken.

In de conventioneel-militaire krachtsverhouding is sprake van een gestaag groeiend overwicht van het Warschau-Pact, niet alleen kwantitatief, maar ook omdat de militair-technologische voorsprong die het Westen bijna traditioneel heeft bezeten steeds meer wordt ingelopen. Die voorsprong is zodanig geslonken dat de numerieke achterstand nog maar in zeer beperkte mate kwalitatief wordt gecompenseerd. Een sprekend voorbeeld is de nieuwe generatie vliegtuigen van het Warschau-Pact; de Fencers, Fulcrums, Flankers en Foxhounds bv. hebben aanzienlijk meer mogelijkheden op het gebied van vliegbereik, radarcapaciteit en bewapening dan de toestellen die zij vervangen. Dat is een aanmerkelijke verandering in de dreiging.

De toenemende relatieve zwakte van de conventionele NAVO-strijdkrachten heeft nadelige gevolgen voor het afschrikkende vermogen en voor de geloofwaardigheid van de NAVO-strategie. Het risico wordt immers steeds groter dat van een „flexible response” op agressie weinig sprake zal

kunnen zijn, omdat de middelen voor een effectieve „direct defense” ontbreken. Dat betekent een vergrote afhankelijkheid van theater-nucleaire wapens. Om die reden is het noodzakelijk de eigen conventionele gevechtskracht te vergroten.

Niet alleen de vergroting van het gevechtspotentieel, maar ook ontwikkelingen in de gevechtsvoering van de tegenstander zijn bij het schatten van de dreiging relevant. Hierbij wordt vooral rekening gehouden met de toenemende betekenis die door het Warschau-Pact wordt toegekend aan beweeglijkheid en flexibiliteit op operationeel niveau te land, de toegenomen maritieme veelzijdigheid en de toekomstige aanvulling van het luchtoffensief met de inzet van tactische ballistische raketten en kruisvluchtwapens met conventionele lading.

De militair-operationele concepties van de NAVO zullen dan ook steeds hierop moeten inspelen.

Eigen middelen

De factor „eigen middelen” is bij de ontwikkeling van militaire concepties veelomvattend. Het gaat hierbij niet zozeer om de militaire middelen van dit moment, maar meer om de middelen die er moeten en kunnen zijn in de periode waarin die concepties van kracht zullen worden. Personele, materiële en financiële ontwikkelingen spelen daarbij een grote rol.

Op personeelsgebied moet worden gerekend met toenemende beperkingen door teruglopende geboortecijfers en specifieke opleidingseisen, gerelateerd aan de modernisering van het materieel. Budgettaire beperkingen — voor ieder land verschillend — zullen steeds meer dwingen tot het zoeken naar meer effectiviteit voor minder geld.

De materiële ontwikkelingen van de laatste tijd kenmerken zich door de toenemende ontwikkelings- en produktiekosten, en door de versnelling in de technologische ontwikkelingen. De eerste component leidt steeds meer tot de behoefte aan internationale samenwerking in materieelplanning en -productie. De tweede component biedt de NAVO de mogelijkheid de achterstand in conventionele gevechtskracht in te lopen of althans binnen aanvaardbare proporties te houden, anders dan het zoeken naar een oplossing in de richting van een veelal onbetaalbare kwantitatieve

toeneming van bestaande wapensystemen en een vrijwel onhaalbare toeneming van personeel.

Geavanceerde technologie als middel voor de versterking van de conventionele verdediging werd in 1982 in de NAVO geïntroduceerd onder de naam „Emerging Technologies” (ET). Dat idee was en is ook nu nog niet voldoende concreet uitgewerkt en heeft inmiddels bij velen tot misverstanden geleid. Het grootste misverstand is wel dat ET onbetaalbaar zouden zijn, hetgeen strijdig is met de gedachte dat het hier nu juist om een betaalbaar middel moet gaan. Als alle mogelijkheden voor militaire toepassing van geavanceerde technologieën ongelimiteerd zouden worden benut, dan zal er inderdaad al snel sprake zijn van onbetaalbaarheid. De bedoeling is echter dat ET selectief worden toegepast. En vanzelfsprekend staat daarbij een goed onderbouwde operationele behoefte voorop, maar aanvullend verdienen de volgende overwegingen de aandacht.

a. Bedacht moet worden dat ET middelen moeten opleveren voor de kwalitatieve verbetering van de defensie, juist omdat kwantitatieve versterkingen niet altijd betaalbaar of uitvoerbaar zijn. Dat betekent dat, bij de selectie van de toe te passen technologieën, de betaalbaarheid alsmede de kosteneffectiviteit de belangrijkste keuzecriteria moeten zijn.

b. Een voorsprong op het Warschau-Pact in een bepaalde technologie moet niet snel kunnen worden ingelopen. Met andere woorden: bij voorkeur moeten die technologieën voor toepassing worden geselecteerd, waarmee een duurzame kwalitatieve voorsprong kan worden bereikt, behouden of vergroot.

c. Aangezien de defensie in toenemende mate wordt geconfronteerd met (soms excessief) stijgende kosten, zou niet alleen moeten worden gezocht naar technologieën die de effectiviteit van wapensystemen verbeteren of die leiden tot de ontwikkeling van geheel nieuwe wapensystemen, maar ook naar technieken die:

— personeelsbesparend werken en
— van defensiematerieel de kwetsbaarheid verminderen, de onderhoudsintensiviteit verlagen, de bedrijfszekerheid doen toenemen en de duurzaamheid vergroten.

d. Eerder werd opgemerkt dat toenemende ontwikkelings- en produktiekosten dwingen tot het

zoeken naar verder gaande internationale samenwerking. De CNAD en IEPG bieden hiertoe de geschikte kaders. Aldus zou ook een voorkeur moeten uitgaan naar de technologieën die zich voor die samenwerking het beste lenen.

Toepassing van ET vraagt om een logische samenwerking tussen het tactische denken en de technologische mogelijkheden. Ze is van invloed op de operationele planning en op het materieelbeleid. Alhoewel de selectieve toepassing van moderne technologie een van de belangrijkste middelen kan zijn als compensatie voor een numeriek tekort aan defensieve middelen, mag niet uit het oog worden verloren dat *kwaliteit voor kwantiteit* niet ongelimiteerd kan worden ingevoerd. Afhankelijk van de hoeveelheid vijandelijke middelen, de flexibiliteit en het bereik van de eigen systemen, alsmede de aard van het operatiegebied zal altijd moeten worden beschikt over een bepaald minimaal aantal eenheden en wapensystemen. Dat betekent dat van geval tot geval zorgvuldig de optimale verhouding tussen kwaliteit en kwantiteit moet worden nagestreefd. Equivalentie tussen deze beide factoren geldt slechts binnen een bepaalde marge.

De toepassing van ET is slechts zinvol, wanneer de geselecteerde technologieën zodanig betaalbaar zijn dat geen concessies behoeven te worden gedaan aan de kwantiteit in de operationele behoefte.

De versterking van de conventionele verdediging

Het Conceptual Military Framework

Het ET-initiatief viel ongeveer samen met de komst van voorstellen tot aanpassing van operationele concepties, waarin reeds met nieuwe technologieën werd rekening gehouden. Het denken over versterking van de conventionele verdediging was in volle gang, maar omtrent de inhoud en het belang van ieder nieuw idee bestond niet voldoende duidelijkheid. Ook het verband tussen de diverse concepties en de prioriteiten daarin waren niet goed zichtbaar.

Aldus ontstond binnen de NAVO de behoefte aan een algemeen aanvaard kader, waarin de militair-operationele concepties zouden worden geïnventariseerd en gedefinieerd: het Conceptual Military Framework (CMF). Dit CMF is in december 1985

goedgekeurd als een conceptuele basis waaraan de richtlijnen en prioriteiten voor de lange-termijnplannen van de NAVO kunnen worden ontleend. Ook de rol van de technologie wordt aangegeven.

In het CMF zijn voor de conventionele NAVO-strijdkrachten de volgende essentiële taken onderkend.

1. *Defeat the lead echelon*: de verdediging tegen de voorste vijandelijke eenheden, waarbij een doorbraak moet worden voorkomen en eventueel verloren gegaan eigen gebied moet worden teruggewonnen.

Vooraf in de beginfase van het defensief kan een kritieke situatie ontstaan, wanneer de tegenstander maximaal gebruik maakt van de factoren verrassing, concentratie van gevechtskracht en lucht-overwicht, terwijl de eigen strijdkrachten nog niet of niet volledig zijn gemobiliseerd en ontplooid en wanneer de „rapid reinforcements” nog niet zijn aangekomen. Er moet rekening worden gehouden met de mogelijkheid dat het Warschau-Pact in geval van een gewapend conflict op Blitzkrieg-achtige wijze het offensief zal inzetten, alvorens het NAVO-defensief geheel is opgebouwd. Daarom zullen de in vredetijd reeds in of nabij de voorste lijn paraat aanwezige troepen van voldoende sterkte moeten zijn om op korte termijn een aanval van het Warschau-Pact op te vangen en een vroegtijdige doorbreking van de verdediging te voorkomen.

2. *Follow-on Forces Attack (FOFA)*: het aanvalen of vertragen van de vijandelijke versterkingen direct achter het voorste aanvallende echelon.

FOFA is slechts schijnbaar een nieuwe operationele conceptie. In feite gaat het hier om hetgeen in onze terminologie interdictie wordt genoemd, maar dat met behulp van moderne technologie effectiever en verder in de diepte van het vijandelijke gebied kan worden uitgevoerd. Dat zal mogelijk worden door verbeterde waarnemings- en doelopsporingsapparatuur, snelle informatieverwerkingsystemen en effectievere munitie. Over de diepte van FOFA-acties mag men zich geen overdreven voorstellingen maken. Alhoewel de technologie de mogelijkheid kan bieden vele honderden kilometers diep te reiken, is de operationele behoefte veel meer gericht op het aangrijpen van doelen op afstanden van ca. 30 km en in afne-

mende mate tot ca. 100 km. In die zone bevinden zich de vijandelijke versterkingen die voor de verdediging de sterkste directe bedreiging vormen. De middelen waarmee FOFA kan worden uitgevoerd zijn vliegtuigen, ballistische raketten, kruisvlucht- en „stand off”-wapens en ver dragende artillerie. Ter voorkoming van misverstanden: bij FOFA wordt uitsluitend gedacht aan de inzet van conventionele middelen. Bovendien zijn aanvallen van eigen strijdkrachten over de grond in vijandelijk gebied bij deze conceptie niet aan de orde. Hierin liggen dus enkele belangrijke verschillen met de Amerikaanse Airland Battle-conceptie waarmee FOFA nogal eens wordt verward. Terzijde mag worden opgemerkt dat Amerikaanse strijdkrachten die in NAVO-verband optreden rekening ermee moeten houden dat operaties in de geest van de Airland Battle-conceptie in sommige opzichten kunnen worden beperkt door het politieke en militaire kader van de NAVO.

Het belang van FOFA mag overigens niet worden overschat. Militaire middelen die hiervoor worden gebruikt mogen nimmer worden onttrokken aan het minimum aan vuurkracht, nodig voor een succesvolle verdediging tegen het voorste aanvalselchelon. Die verdediging heeft een hogere prioriteit. Het heeft immers weinig zin veel aandacht te geven aan de bestrijding van het vijandelijke tweede echelon, als het eerste echelon niet kan worden tegengehouden.

3. *Attain and maintain a favourable air situation.* Een aanval van Warschau-Pactgrondstrijdkrachten zal naar verwachting worden gesteund (en mogelijk worden voorafgegaan) door massale inzet van de Warschau-Pactluchtstrijdkrachten. Het numerieke overwicht aan gevechtsvliegtuigen aan Warschau-Pactzijde biedt ruime mogelijkheden voor het verkrijgen van luchtoverwicht, het verstoren van de opbouw van het NAVO-defensief, het bemoeilijken van het voeren van dat defensief en het aanvallen van vitale doelen in de diepte van het NAVO-gebied.

Aangezien de NAVO-verdediging afhankelijk is van een omvangrijke mobilisatie, aanvoer van versterkingen en de beweeglijkheid van grondstrijdkrachten, moet een luchtoverwicht van de tegenstander vooral in de opbouwfase van het defensief als een ernstige dreiging worden beschouwd. Derhalve zullen de vijandelijke lucht-

strijdkrachten onmiddellijk na het uitbreken van een gewapend conflict moeten worden bestreden. Hiertoe zijn twee soorten acties vereist: Defensieve en Offensive Counter Air (DCA en OCA).

DCA wordt uitgevoerd door vliegtuigen en lucht doelkanonnen en -raketten, inbegrepen de organieke luchtverdedigingsmiddelen van maritieme eenheden en grondstrijdkrachten. In het kader van DCA zijn twee ontwikkelingen interessant. In de eerste plaats wordt de luchtverdediging in Centraal-Europa gereorganiseerd. Hierbij worden de afzonderlijke Nike- en Hawk gordels vervangen door veelal gemengde Patriot- en Hawkverdedigingen, o.a. rond vitale doelen, zowel in de legerkorpsvakken als in het NAVO-achterland. Voorts zullen de waarschuwings- en gevechtsleidingssystemen voor de luchtverdediging in Europa verder worden geïntegreerd, onder meer met inschakeling van Awacs. De effectiviteit van de NAVO-luchtstrijdkrachten zal in de toekomst verder worden opgevoerd door het thans nog in ontwikkeling zijnde Air Command and Control System (ACCS). Daarmee worden bestaande command-and-controlfaciliteiten gemoderniseerd, aangevuld en minder kwetsbaar gemaakt.

De tweede belangrijke ontwikkeling betreft de groeiende behoefte aan een ATBM (Anti-tactical ballistic missile)-systeem. Het betreft hier een verdediging die is gericht tegen de toenemende dreiging die uitgaat van de SS21, -22 en -23. Dit zijn ballistische raketten, die niet alleen met nucleaire ladingen kunnen worden uitgerust. Verwacht mag worden dat de precisie van deze wapens in de toekomst zodanig zal worden verbeterd, dat ook conventionele en chemische inzet voldoende effectief zullen zijn. Aldus zal de SS21 een bedreiging vormen voor de legerkorpsen in voorste lijn en de SS22 en -23 — gelet op hun grotere bereik — voor vitale objecten in het achterland. Een ATBM-verdediging mag niet worden aangezien voor een versie van het Amerikaanse Strategic Defense Initiative (SDI), ondanks de mogelijkheid dat ten dele dezelfde technologieën kunnen worden gebruikt. In tegenstelling tot SDI is ATBM een vorm van luchtverdediging tegen conventioneel of chemisch uitgeruste tactische raketten en zal aldus een geïntegreerd deel moeten zijn van het totale luchtverdedigingssysteem.

In de gedachtenontwikkeling rond het onderwerp

ATBM staan momenteel de volgende drie vragen voorop.

- Hoe groot is of wordt de TBM-dreiging?
- Hoe moeten de technologische problemen worden opgelost?
- Gaat het hier om een Europees probleem (alleen West-Europa ligt binnen het bereik van de Russische TBM's) of is het een NAVO-probleem waarbij de hulp van de VS onontbeerlijk is?

Een antwoord op deze vragen kan momenteel nog niet worden gegeven. Overigens moet ook nog rekening worden gehouden met een andere luchtdreiging, die in de toekomst zal toenemen, namelijk die welke uitgaat van conventionele kruisvlucht- en „stand off”-wapens.

OCA is de andere component van de taak die is gericht op verkrijgen van een gunstige krachtsverhouding in de lucht. Evenals bij FOFA lijkt het te gaan om een nieuwe operationele conceptie, maar ook hier is dat niet het geval. Het aanvallen van vijandelijke vliegbases teneinde de daar aanwezige vliegtuigen te vernietigen en startbanen onbruikbaar te maken, werd al in de Tweede Wereldoorlog op ruime schaal uitgevoerd, inbegrepen het aanvallen van (V2-) raketopstellingen. Als er al sprake mocht zijn van iets nieuws, dan is dat alleen gelegen in de verruimde en effectievere mogelijkheden die door de moderne technologie worden geboden. Dat betreft zowel speciale conventionele munitie als moderne middelen waarmee die munitie op de bestemde plaats kan worden gebracht: de (jacht)bommenwerpers, „stand off”-wapens, conventionele ballistische raketten en kruisvluchtwapens; vrijwel dezelfde middelen die ook voor FOFA-doeleinden kunnen worden gebruikt.

Wel moet worden opgemerkt dat ballistische raketten en kruisvluchtwapens een politiek bezwaar hebben dat is gelegen in het „nucleaire image”. Hoewel ook jachtbommenwerpers en artillerie „dual capable” kunnen zijn en een tegenstander daarom in het onzekere laten over de wijze van inzet, ligt dat met ballistische raketten en kruisvluchtwapens iets anders omdat daarbij om voor de hand liggende redenen veelal in de eerste plaats aan nucleair gebruik wordt gedacht.

FOFA en OCA worden door sommigen aangezien voor concepties die de defensieve NAVO-strategie wijzigen in een offensieve. Die zienswijze is

volstrekt onjuist. Het zijn concepties die geen gebiedsverovering beogen, maar afbreuk doen aan aanvallende strijdkrachten. Zij mogen wel offensief worden genoemd, maar dan alleen in het kader van een actieve en beweeglijk gevoerde verdediging, die — en dat wordt hier dan ten overvloede gesteld — alleen is bedoeld om eigen gebied te behouden.

4. *Protection of allied shipping*: het beveiligen van de eigen scheepvaart, inbegrepen het verzekeren van de tijdige en veilige aankomst van overzeese versterkingen en voorraden.

Aanvoerlijnen over zee zijn overigens niet alleen van militaire betekenis. Het Westen is in toenemende mate ook in economische zin afhankelijk van zeeverbindingen, waarover vooral middelen voor de vitale energievoorziening worden vervoerd. Over de maritieme taken in het algemeen moet worden vastgesteld dat de NAVO wordt geconfronteerd met de aanzienlijke expansie van de Sovjetrussische vloot, die bovendien ook kwalitatief sterk is en waarvan een veelzijdige inzet kan worden verwacht. In het licht van die dreiging werd het aan het einde van de jaren '70 noodzakelijk de maritiem-conceptuele en -operationele plannen aan te passen.

Het belangrijkste doel in die plannen was de sterk toegenomen mogelijkheden van de Russische vloot om de Atlantische aanvoerlijnen af te snijden te verkleinen. Tevens diende duidelijk het strategische belang van de Noordflank te worden aangegeven. Een en ander resulteerde in de nieuwe NAVO-conceptie voor maritieme operaties („Conmarops”) waarvan de implementatie in 1982 werd gerealiseerd. Sindsdien hebben de „NAVO-marines” steeds meer hun operaties verlegd naar het noordelijkste deel van de Atlantische Oceaan, met de bedoeling de Russische marine reeds in de Noorse Zee op te vangen en haar de doorvaart door de „Greenland-Iceland-UK gap” te ontzeggen of te bemoeilijken, waarmee de overtocht van Atlantische konvooien beter wordt beveiligd dan uitsluitend door middel van escortes.

Bovendien is het consequent het „forward defence”-principe niet alleen op het Europese vasteland toe te passen, maar eveneens ter zee het gevecht zo dicht mogelijk bij het vijandelijke territorium aan te gaan. Geconfronteerd met een dreiging te

gen de thuisbases zal de Russische marine worden gedwongen een deel van haar middelen voor defensieve doeleinden in te zetten. Dit zal de dreiging tegen „Sea Lines of Communication” van de NAVO verminderen. De maritieme conceptie van Saclant beoogt dan ook afgrendeling („containment”), verdediging in de diepte en behoud van initiatief.

5. *Sea Control*: maritieme taken, die noodzakelijk zijn om het vrije gebruik van bepaalde zeegebieden te verzekeren of de tegenstanders het gebruik van die gebieden te ontzeggen („sea denial”). Deze maritieme hoofdtaak is nauw verbonden met die welke hiervoor is omschreven en lijkt zelfs daarvan deel uit te maken. Toch kan het nodig zijn een bepaald zeegebied te beheersen of voor de tegenstander ontoegankelijk te maken om andere redenen dan het beveiligen van de Sea Lines of Communication. Zo is bv. het westelijke deel van de Oostzee van groot belang voor de beveiliging van Denemarken en de kust van de Bondsrepubliek. Sea Control is veelal beperkt naar plaats en tijdsduur.

6. *Maritime Power Projection*: maritieme acties ter ondersteuning van land- en luchtoperaties.

De NAVO-zeestrijdkrachten beschikken voor het uitvoeren van deze acties over vele soorten middelen, zoals vliegtuigen van vliegdekschepen, geleide raketten en kruisvluchtwapens, scheepsartillerie en amfibische eenheden. De maritieme component van de Britse expeditie naar de Falklands voerde aldaar een vorm van Maritime Power Projection uit. Daarbij werd nog eens aangetoond dat dit soort optreden in tal van operaties van belangrijke en soms beslissende invloed kan zijn. Het zijn vooral de Amerikanen, die zich hiervan de laatste jaren in toenemende mate bewust zijn geworden, getuige het weer in dienst stellen en moderniseren van oude slagschepen zoals de New Jersey en de Iowa. Behalve met het traditionele scheepsgeschut zijn deze schepen nu ook uitgerust met o.a. conventionele kruisvluchtwapens en Harpoons. De ouderwetse bepantsering is bestand tegen de uitwerking van raketten van het Exocet-type. Aldus krijgt het NAVO-potentieel voor de steun aan land- en luchtoperaties een behoorlijke aanvulling. Hierbij moet natuurlijk wel worden opgemerkt, dat maritieme middelen niet exclusief zijn te rubriceren onder de drie genoemde maritie-

me hoofdtaken. De NAVO-zeestrijdkrachten zijn zodanig veelzijdig, dat zij voor meer dan één taak geschikt zijn.

7. *Safeguarding the rear areas*: het beveiligen van het achtergebied, waaronder het gehele gebied achter de voorste legerkorpsen wordt verstaan, inbegrepen het nationale territorium van de NAVO-lidstaten.

Dat gebied is van groot belang door de daarin gelegen hogere bestuurs- en commandocentra, logistieke hulpbronnen en faciliteiten, alsmede voor de opbouw van versterkingen en reserves. Tegen dat gebied wordt een dreiging onderkend die in hoofdzaak bestaat uit zogeheten Spetsnatz-acties en op grotere schaal uit acties van de WP-luchtstrijdkrachten. Ook moet rekening worden gehouden met Russische maritieme acties en de inzet van luchtmobiele eenheden en verder in de toekomst eveneens met de inzet van tactische ballistische raketten en conventionele kruisvluchtwapens. De toenemende aandacht voor het achtergebied blijkt onder meer uit de gewijzigde luchtverdedigingsplannen, waarbij meer dan tevoren vitale gebieden in dat achtergebied met Patriots en Hawks zullen worden beschermd.

Uit het voorgaande is duidelijk dat de zeven onderkende hoofdtaken betrekking hebben op de eventueel te voeren verdediging. Bij de totstandkoming van het CMF werd voorshands ervan uitgegaan, dat het afschrikkende vermogen in hoofdzaak wordt bepaald door het vermogen te verdedigen, met daaraan toegevoegd een zichtbare politieke eensgezindheid en vastberadenheid. Aldus werd afschrikking niet als een militair-operationele hoofdtaak aangemerkt.

Niettemin kunnen ten behoeve van de afschrikking ook in vreedstijd bepaalde militaire acties noodzakelijk zijn als demonstratie van politieke wil en militaire kracht. Om die reden wordt overwogen of deze militaire bijdrage aan crisis-management toch niet moet worden onderkend als een (achtste) essentiële taak.

Bij de beschouwing van de thans onderkende hoofdtaken wordt ook duidelijk dat zij elkaar ten dele overlappen en nauw met elkaar samenhangen. Ook zijn de meeste taken niet volledig aan één krijgsmachtdeel toe te rekenen. *Safeguarding the rear areas* bijvoorbeeld vraagt om een geïnte-

greed optreden van zee-, land- en luchtmacht. Een scherpe afbakening in de definiëring is veelal niet mogelijk en ook niet altijd even zinvol. Dat neemt niet weg dat met het onderkennen van deze taken een goede basis is ontstaan voor verdere analyse van hieruit voortvloeiende deeltaken, functies en benodigde capaciteiten.

Binnen de NAVO worden die analyses uitgevoerd in het CMF-kader. Zo heeft Saceur een afgeleid CMF in ontwerp, dat speciaal betrekking heeft op zijn gebied. Voorts zal een afgeleid CMF worden gemaakt voor het maritieme deel van de NAVO, het zogeheten *Tri-MNC maritime supporting document*. Behalve specialisatie per regio worden momenteel ook bepaalde deelonderwerpen van het CMF verder uitgewerkt, zoals de rol van de technologie en de dreiging op lange termijn.

Dit geheel van activiteiten zal van wezenlijke invloed zijn op de gehele lange-termijnplanning van de NAVO en aldus ook op de nationale defensieplanning. Er zal een gedegen en gemeenschappelijk aanvaarde basis zijn voor het afleiden van:

- nieuwe of aangepaste operationele concepties;
- Long Term Planning Areas;
- Long Term Planning Guidelines;
- Force and Armaments Requirements;
- Long Term Force Goals;
- Mission Needs; enz.

De bedoeling van het CMF is het verkrijgen van rationeel ontwikkelde prioriteiten en richtlijnen voor de lange termijn. Een eenvoudig proces is het niet, want de materie is complex en de bondgenoten verschillen nogal eens van opvatting als gevolg van verschillen in geografische ligging, politiek-strategische opvattingen en militair-historisch gegroeide voorkeuren. Er wordt evenwel hard aan gewerkt en de wil tot meer operationele en materiële samenwerking te komen is duidelijk aanwezig.

Conventional Defense Improvements

Zoals eerder gesteld heeft het CMF betrekking op de lange termijn en kunnen resultaten in de vorm van een concrete wezenlijke verbetering van de conventionele gevechtskracht dan ook niet binnen de eerstkomende tien jaren worden verwacht. Intussen dreigt het krachtsverschil tussen de NAVO- en de WP-strijdkrachten verder toe te nemen. Daarom zijn de NAVO-ministers in mei

1985 overeengekomen met de Conventional Defense Improvements (CDI) op korte en middellange termijn het conventionele gevechtspotentieel te verbeteren. Deze CDI zijn niet conceptueel van aard en meer te beschouwen als een pakket urgente maatregelen waarmee de voornaamste tekortkomingen kunnen worden tegemoetgetreden.

Samenvatting

In de NAVO zijn tal van ontwikkelingen gaande die van invloed zijn op het militair-operationele optreden, maar niet op de strategie die onveranderd defensief van aard is gebleven en gebaseerd blijft op de principes van „flexible response” en „forward defense”. De ontwikkelingen hebben eigenlijk meer het karakter van een structurering en rationalisering van militair-operationele concepties en plannen, dan van revolutionaire veranderingen en vernieuwingen. De zorg van de NAVO gaat voornamelijk uit naar de noodzakelijke versterking van de conventionele verdediging, als gevolg van het groeiend overwicht van het Warschau-Pact in die tak van de strategische triade.

De met veel publiciteit omgeven onderwerpen FOFA en OCA zijn in wezen niet meer dan moderne uitvoeringen van reeds lang bestaande concepties. Zij worden weliswaar offensief genoemd, maar zijn dat alleen in het kader van het defensief waaraan zij ondergeschikt zijn.

Het steeds meer in de aandacht verschijnende ATBM-systeem is geen soort SDI en maakt daarvan ook geen deel uit. Het zal een speciaal tegen tactisch ballistische raketten gerichte component zijn van de (conventionele) luchtverdediging.

Wat het onderwerp ET betreft, het toepassen van moderne technologieën voor militaire doeleinden is evenmin een revolutionaire gedachte. Wel nieuw is de selectieve manier waarop deze technologieën moeten worden toegepast, willen zij een reëel betaalbaar middel zijn om de conventionele verdediging te versterken.

De gehele NAVO-inspanning om die conventionele verdediging te versterken kan worden samengevat in twee componenten: de CDI, die curatief van aard zijn en betrekking hebben op de korte en middellange termijn, en het CMF, dat conceptueel is en betrekking heeft op de lange termijn.

Aldus wordt niet alleen voor de NAVO, maar ook >

R. Groot, drs. J. Oversloot en drs. S. Singelsma

resp. majoor der genie en res. tweede luitenants der intendance

Het operationele optreden bij het Warschau-Pact

Jarenlang zijn de militaire analyses van het Warschau-Pact dezelfde gebleven. Ieder jaar werd het materieel gemoderniseerd, namen aantallen toe en werd het Warschau-Pact sterker. Kortom, de dreiging nam toe. Maar, zo stelde men bij de NAVO, de Warschau-Pactdoctrines bleven gelijk en werden gekenmerkt door een zekere starheid. Dat laatste roept op zijn minst twijfel op.

In dit artikel gaan wij in op het operationele optreden (door sommigen ten onrechte het operationele optreden genoemd) bij het Warschau-Pact. Voor een goed begrip wordt eerst de unieke positie van de Sovjet-Unie in de Warschau-Pactorganisatie beschreven. Daarna gaan wij in op het operationele optreden van de Sovjetrussische landstrijdkrachten. Daarbij wordt de relatie aangegeven tussen tactiek, operationele doctrine en strategie en vervolgens wordt die operationele doctrine geanalyseerd. Bijzondere aandacht wordt geschonken aan het optreden met zg. Operationele manoeuvreergroepen (OMG's) als exponent van de operationele doctrine.

Misschien komen wij ten slotte wel tot de conclusie dat de Russen helemaal niet zo star in hun denken zijn als wij aannemen.

Het Warschau-Pact

Het Verdrag van Warschau, dat de basis vormt van de Warschau-Pactorganisatie (WPO), werd gesloten in mei 1955 en trad in juni 1955 in werking. De verdragsluitende partijen waren: Albanië, Bulgarije, de DDR, Hongarije, Polen, Roemenië, de Sovjet-Unie en Tsjechoslowakije. Al-

banië maakte zich in 1961-1963 los uit de WPO.¹ De resterende zeven WP-landen hebben de geldigheidsduur van het Verdrag, dat was gesloten voor een periode van twintig jaar en dat overeenkomstig de daartoe strekkende verdragsbepalingen al eens met tien jaar was verlengd, in mei 1985 nogmaals met twintig jaar verlengd. Ook het verdrag van 1985 bevat een verlengingsclausule. Zonder opzegging blijft het verdrag tot 2015 van kracht.²

De Sovjet-Unie neemt in de WPO een dominante positie in. Wij zullen ons daarom in dit artikel voornamelijk op (de strijdkrachten van) de Sovjet-Unie richten. De Sovjet-Unie heeft verreweg het grootste economische potentieel; zij telt 276,5 miljoen inwoners, bijna twee en een half maal zoveel als de overige zes WP-landen samen; de Sovjet-Unie heeft 5,3 miljoen man onder de wapenen (excl. de KGB- en MVD-troepen, 600.000 man totaal) vijfmaal zoveel als de overige WP-landen samen; de SU is het enige WP-land dat over kernwapens beschikt en ze heeft een bijna monopoliepositie voor wat betreft de produktie van zware wapens. De WP-opperbevelhebber is een Russische maarschalk, tevens eerste plaatsvervangend minister van defensie van de Sovjet-Unie; de chef-staf van het WP is een Russische legergeneraal, die tegelijk eerste vice-chef-staf is van de Generale Staf van de Sovjet-Unie. Eenheden van de Sovjetrussische strijdkrachten zijn gestationeerd in de DDR (alleen al 380.000 man grondtroepen), Po-

¹ A. Bloed — Vijfentwintig jaar Warschau-Pact Organisatie. *Int. Spect.* 34(1980)206.

² *Le Figaro* (1985)(27/28 apr); De verlenging van het Warschau-Pact. *Wereldwijzer* (36)82.

▷ SLOT VAN BLZ. 285

voor de nationale defensieplanning een onontbeerlijke leidraad geboden voor het leggen van prioriteiten. De uitwerkingen zijn nog niet gereed en de uitkomsten zullen mogelijk — door ver-

schillen in opvatting binnen het bondgenootschap — niet altijd even hanteerbaar zijn, maar alleen al het brengen van samenhang in concepties en taken mag een belangrijke vooruitgang worden genoemd.

len (40.000 man), Tsjechoslowakije (80.000) en Hongarije (65.000).³

Zowel op strategisch als op operationeel en tactisch niveau volgen de strijdkrachten van de overige WP-landen goeddeels de concepties die door en voor de Sovjetrussische strijdkrachten worden opgesteld. Het Russische ministerie van defensie heeft vertegenwoordigers in de rang van legergeneraal en kolonel-generaal bij de strijdkrachten van de andere WP-landen, en aangenomen wordt dat dezen in geval van een Oost-Westconflict zullen optreden als „liaison” voor het Russische militaire hoofdkwartier.

Voor een goed begrip van het volgende moet men bedenken dat de opbouw van de Russische strijdkrachten afwijkt van die van de strijdkrachten in de andere WP-landen en in de meeste niet-WP-landen. De Sovjet-Unie kent vijf krijgsmacht-delen, in hiërarchieke volgorde: de Strategische raketstrijdkrachten (sinds 1959), de Landstrijdkrachten, de Luchtverdedigingsstrijdkrachten (sedert 1948), de Luchtstrijdkrachten en de Marine, alle ressorterend onder het ministerie van defensie. Onder dat ministerie ressorteren tevens de staf en de troepen van de Burgerverdediging (*Graždanskaja Oborona*) en de zg. Achterwaartse diensten (*TYL*), die zijn belast met de bevoorrading en de logistieke ondersteuning van met name de landstrijdkrachten (op alle niveaus). De Grenstroepen en de Interne veiligheidstroepen, die eveneens tot de strijdkrachten moeten worden gerekend, ressorteren onder resp. het Comité voor de staatsveiligheid (bekend onder de Russische afkorting KGB) en het ministerie van binnenlandse zaken (MVD).⁴

Alle op land gestationeerde raketten met een bereik van meer dan 1000 km zijn toegewezen aan de Strategische raketstrijdkrachten. De op land gestationeerde raketten met een bereik van minder dan 1000 km zijn toegewezen aan de Landstrijdkrachten (rakettroepen en artillerie).

De Landstrijdkrachten zijn functioneel te vergelijken met de US Army, zij het dat de taak van het niet vliegende deel van de luchtverdedigingsstrijdkrachten bij de Amerikanen ook aan de

Army toevalt. De Luchtverdedigingsstrijdkrachten, nauw verbonden met de Landstrijdkrachten, zijn belast met de luchtverdediging in de ruimste zin (ABM's en „traditionele” luchtverdediging met interceptors, luchtdoelgeschut en luchtdoelraketten).

De Luchtstrijdkrachten zijn functioneel niet identiek aan de US Air Force. De Amerikaanse op land gestationeerde intercontinentale raketten zijn immers toegewezen aan de US Air Force. De luchtverdedigingstaak van de US Air Force (de interceptie) valt bij de Russische strijdkrachten toe aan de speciale Luchtverdedigingsstrijdkrachten.

De Marine van de Sovjet-Unie is te vergelijken met de US Navy, zij het dat de Russische Marine ook beschikt over grote aantallen bommenwerpers (Backfire, Badger en Blinder). De Russische mariniers (16.000 man) vormen geen afzonderlijk krijgsmachtdeel, zoals het US Marine Corps (met een kleine 200.000 man en vrouw), maar maken deel uit van de Marine.⁵

Deze korte uiteenzetting over de opbouw van de strijdkrachten is nodig, omdat wij, sprekend over het operationele niveau, met de verschillende onderdelen van de strijdkrachten van de Sovjet-Unie hebben te maken.

Tactiek, operationele doctrine en strategie

Sedert het midden van de jaren '70 veranderden in verschillende NAVO-landen de inzichten over tactiek. Zo introduceerden de VS in 1976 en in 1982 een nieuwe tactische doctrine⁶ en ook Nederland ging, zij het aarzelend, overstag en presenteerde in 1985 voorlopige richtlijnen voor een nieuwe tactiek.⁷ Het kader waarbinnen deze wijzigingen plaatsvonden bleef echter ongewijzigd. De NAVO-strategie van de „flexible response” bleef sinds 1967 dezelfde. In het spanningsveld tussen de veranderde tactische inzichten en een ongewijzigde strategie tekende zich langzaam maar zeker een probleemgebied af: het operationele niveau,

³ Voor deze passage is gebruik gemaakt van: H. Fast Scott en W. F. Scott — *The armed forces of the USSR*. Boulder, Londen (1984)142.

⁴ Op 1 juli 1976 bracht de US Army een nieuw Field Manual (FM) 100-5 uit voor het tactische optreden van de landstrijdkrachten; dit FM is ingrijpend veranderd in 1982: *FM 100-5 Operations*. HQ Dept Army, Washington DC (1982)(20 aug).

⁷ Voorlopige richtlijn (VR) 2-1386 *Gevechtshandleiding*. Den Haag (1985).

³ Zie *The Military Balance 1985-1986*. Londen (1985).

⁴ De andere WP-landen kennen de gebruikelijker indeling van de strijdkrachten in leger, luchtmacht en (m.u.v. Hongarije en Tsjechoslowakije) marine. Alle andere WP-landen kennen functionele equivalenten van de *Graždanskaja Oborona*, MVD- en KGB-troepen.

ofwel de „echelons above corps”; en nog steeds beschikt de NAVO niet over een geformaliseerde operationele doctrine voor het legergroepsniveau en de niveaus daarboven.

Anders is dit in het militaire denken in het Warschau-Pact. In 1962 gaf maarschalk Sokolovsky al aan dat er sprake is van „military strategy”, „operational art” en „tactics”.⁸ Hier is sprake van een driedeling waarbinnen het operationele niveau een belangrijke plaats inneemt. Dat belang wordt diepgaand beschreven door luitenant-generaal Zavyalov, een van Sokolovsky's co-auteurs, in zijn artikel „Evolution in the relationship between strategy, operational art and tactics”.⁹ Wat daarbij opvalt is dat in de Sovjet-Unie niet zozeer de opvattingen over tactiek aan veranderingen onderhevig zijn geweest, maar juist die over de operationele doctrine. Teneinde op de ontwikkelingen van deze operationele doctrine te kunnen ingaan, dienen wij eerst tot een afbakening van begrippen te komen.

Volgens de Russen zijn militaire strategie, operationele doctrine en tactiek onverbrekelijk met elkaar verbonden in de zg. „military art”.¹⁰ De militaire strategie betreft de oorlog als geheel, de operationele doctrine betreft de operaties binnen een operatietoneel en de tactiek betreft de gevechtsvoering door de eenheden. Strikt genomen beschrijft de operationele doctrine dus het optreden van legers en fronten binnen het „theater van militaire operatiën” (*teatr voennykh dejstvij*; TVD). Voor alle duidelijkheid wijzen wij erop dat de Sovjet-Unie ook het „theater van oorlog” kent (*teatr vojny*). Er bestaan drie „theaters van oorlog”: het westelijke, oostelijke en intercontinentale theater van oorlog. Het optreden in een „theater van oorlog” maakt deel uit van de militaire strategie en omvat alle krijgsmacht delen. Binnen het westelijke „theater van oorlog”, voor ons het interessantst, worden zeven TVD's onderkend: Noord-Europa, Centraal-Europa, Zuid- of Zuidoost-Europa, de Oostzee, de Zwarte Zee, de Noordelijke Zeeën en het Midden-Oosten.¹¹ In mei 1985 publiceerde maarschalk Ogarkov „De geschiedenis

leert waakzaamheid” waarin hij beklemtoont dat de schaal van militaire operaties is toegenomen van het frontniveau naar het niveau van de TVD (twee of meer fronten, elk met een breedte van 200 à 300 km).¹²

Bij onze analyse van de operationele doctrine van de Sovjet-Unie beperken wij ons op grond van het voorgaande tot de operaties binnen de TVD's. Een tweede afbakening dient plaats te vinden tussen operationele doctrine en tactiek.

Zoals eerder vermeld, betreft tactiek de gevechtsvoering van de eenheden. Tactiek is gebaseerd op een combinatie van vuur en beweging. In Russische ogen moet tactiek eenvoudig en als drill uitvoerbaar zijn. De snelheid van het moderne gevecht maakt initiatief op lagere niveaus (bataljon en regiment) minder gewenst. Het is de operationele commandant die de tijd- en ruimtefactoren vaststelt, de aanvalsrichting bepaalt en het initiatief dient te behouden.¹³ De Russische divisie vormt hierbij de overgang van het tactische naar het operationele niveau.

Ontwikkeling van de operationele doctrine

De „Grote Vaderlandse Oorlog” (Tweede Wereldoorlog) liet niet alleen diepe sporen na bij de bevolking van de Sovjet-Unie maar ook in het militaire denken. Nog steeds wordt in Sovjetrussische militaire publikaties uitvoerig ingegaan op de overwinningen van het Rode Leger in die oorlog. Een revolutionaire verandering vond plaats met de invoering van kernwapens. De introductie van intercontinentale raketten met kernladingen en later de wapens voor de middellange en korte afstand brachten in het militaire denken een omslag teweeg en leidden tot veranderde inzichten.

Aanvankelijk werd de aandacht vooral gericht op de strategische aspecten. Zo werden onder meer de Strategische raketstrijdkrachten opgericht.

Aan het eind van de jaren '60 werd echter in toenemende mate de nadruk gelegd op het optreden met verbonden wapens onder gelijktijdige invoering van nieuwe tanks en gepantserde gevechtsvoertuigen. Ondersteund door een massale inzet van kernwapens zou diep in vijandelijk gebied

⁸ V. D. Sokolovsky — *The Soviet military strategy*, 3e dr. (met analyse en commentaar van H. Fast Scott) (1968)8.

⁹ H. Fast Scott en W. F. Scott — *The Soviet art of war*. Boulder, Londen (1982)216.

¹⁰ Zie ⁹, blz. 217.

¹¹ R. P. Berman en J. C. Baker — *Soviet strategic forces*. Washington DC (1982)5.

¹² G. G. Weickhardt — *Ogarkov's latest fulminations on vigilance*. Radio Liberty Research RL 325/85 (1985)(27 sept)3.

¹³ C. J. Dick — *Soviet operational concepts*. *Mil. Rev.* (1985)(9)33.

kunnen worden doorgedrongen. Aan het eind van de jaren '70 werd zelfs de mogelijkheid geopperd uitsluitend met conventionele wapens op te treden. Tegen deze achtergronden vonden ook de ontwikkelingen in de operationele doctrine plaats. Het uitgangspunt vormden de studie van operaties in de Tweede Wereldoorlog, de aanwezigheid van kernwapens en een mogelijke inzet daarvan, alsmede technologische ontwikkelingen die het mogelijk maken met grotere snelheid en over grotere afstanden op te treden. Een aantal basisprincipes bleef echter ongewijzigd.

Basisprincipes

De operationele doctrine is een directe afgeleide van de militaire strategie en hangt hiermee nauw samen. Dat verband wordt zo nadrukkelijk naar voren gebracht omdat in de strategie het offensief als enige succesvolle wijze van optreden wordt beschouwd.¹⁴ Bij het offensief staat niet de verovering van gebied centraal, doch de vernietiging van de vijandelijke strijdkrachten, en in het bijzonder de vijandelijke kernwapeninzetmiddelen en tactische luchtmacht. Voor de operationele doctrine leidt voornoemde gedachte tot de volgende zeven basisprincipes.¹⁵

1. Mobiliteit gepaard aan een hoge snelheid

De Russen zijn de mening toegedaan dat hoge snelheid van optreden noodzakelijk is om te voorkomen dat eigen eenheden een doel vormen voor de inzet van vijandelijke kernwapens. Snelheid en mobiliteit van de eigen eenheden bemoeilijken de besluitvorming over kernwapeninzet door de tegenstander en maken het zelfs mogelijk het operationele doel te bereiken met conventionele middelen.

2. Concentratie op een beslissend tijdstip en op een beslissende plaats

Meer dan bij de NAVO wordt bij het Warschau-Pact de nadruk gelegd op de „correlation of forces”, de krachtsverhouding in de ruimste betekenis. Teneinde de „correlations of forces” in het eigen voordeel te behouden, dient verrassend te

worden opgetreden. Verrassing vormt een sleutelement in het operationele optreden en beoogt de vernietiging van de vijand voordat zijn verdedigingsvoorbereiding is voltooid. De operatie mondt uit in een groot aantal ontmoetingsgevechten, waarbij de Warschau-Pactstrijdkrachten tijdelijk en plaatselijk superieur zijn. De concentratie mag niet langer duren dan strikt noodzakelijk, teneinde te voorkomen dat een kernwapendoel ontstaat. Sokolovsky beschrijft een dergelijke wijze van optreden als een serie omvattingen door „combined arms armies” terwijl de „tank armies”, gesteund door de front-luchtmacht, in de diepte rechtstreeks naar het operationele doel doorstoten.¹⁶

3. Verrassing

De eerder genoemde verrassing maakt onverbreekelijk deel uit van het operationele optreden en is noodzakelijk om het initiatief bij het offensief te behouden. Geheimhouding en misleiding zijn de Russen niet vreemd en verwacht wordt dat verrassing, ondanks de invoering van verfijnde verkenning- en doelopsporingsmiddelen, nog steeds mogelijk is. Sprekende voorbeelden zijn de inval in Tsjechoslowakije in 1968 en de inval in Afghanistan in 1979. Verrassing in combinatie met de twee eerdergenoemde basisprincipes wordt in de Russische militaire literatuur sterk beklemtoond en op alle niveaus zijn militaire commandanten verplicht een misleidingsplan op te stellen.

4. Behoud van initiatief

Behoud van initiatief is een povere vertaling van de Engelse term combat activeness, waarmee het geheel van actieve besluitvorming en handelingen wordt aangeduid, nodig voor het succes van een operatie. Kolonel Savkin legt de nadruk op een voortdurende ontplooiing van activiteiten, zowel offensief als defensief, bij dag en bij nacht, ongeacht de weersomstandigheden (¹⁵). De vijand moet voortdurend onder druk staan en geen tijd krijgen voor zijn eigen besluitvorming, zeker niet voor de besluitvorming over de inzet van kernwapens.

5. Behoud van gevechtskracht

Dit principe kan naar de mening van de Russen het best worden gewaarborgd door handhaving

¹⁴ Sokolovsky (8)292.

¹⁵ Dick (13)34. Deze basisprincipes zijn ontleend aan: V. Ye. Savkin — The basic principles of operational art and tactics, a Soviet view (vert. USAF). *Soviet military thought*. Washington DC (1972)(4).

¹⁶ Sokolovsky (8)293.

van het momentum in een offensief, passieve bescherming ('s nachts optreden, nbc-bescherming, e.d.), spreiding van eenheden en het bewaren van een hoog moreel. Het laatste aspect krijgt veel aandacht en wordt gekoppeld aan politieke indoctrinatie.

6. *Flexibiliteit*

Centraal in de operationele planning staat een voortdurende en nauwkeurige studie van de „correlation of forces”. De operationele commandant moet „flexibel van geest” zijn, met inzicht in de tijd- en ruimtifactoren, en zijn echelons zodanig groeperen dat op onverwachte situaties kan worden gereageerd. Voorop blijft staan dat het operationele doel zo snel mogelijk moet worden bereikt.

7. *Samenwerking*

Als laatste basisprincipe voor de operationele doctrine geeft Savkin aan dat een zege slechts mogelijk is door het optreden van verbonden wapens. De sterke nadruk op tankeenheden is vooral na de ervaringen van Egypte in de Jom-Kippoeroorlog in 1973 minder geworden. Er valt een duidelijke toeneming van pantserinfanterie en de artillerie bij de WP-landstrijdkrachten waar te nemen, alsmede een uitbreiding van het aantal gevechtshelikopters.¹⁷ Veel aandacht wordt besteed aan zowel het geïntegreerde optreden van conventionele en nucleaire strijdkrachten als aan het geïntegreerde optreden van land- en luchstrijdkrachten.

8. *Gelijktijdige vernietigingslagen*

Opvallend is dat in de Sovjetrussische Militaire encyclopedie van 1980, waarvan de eerste twee delen zijn uitgegeven onder eindredactie van maarschalk Gretsjo en deel 3 t/m 8 onder de eindredactie van maarschalk Ogarkov, een achtste basisprincipe wordt aangegeven: gelijktijdige vernietigingslagen, uitgevoerd over de gehele diepte van de vijandelijke ontplooiing.¹⁸ Het gelijktijdig in de diepte optreden heeft primair tot doel de tegen-

¹⁷ Volgens Sadykiewics (zie ¹⁸, blz. 38) nam het aantal vuurmonden bij de artillerie van een divisie in de periode 1975-85 toe van 126 tot 180. — Hoewel het aantal regimenten per divisie gelijk is gebleven, is in diezelfde periode het aantal voertuigen per regiment vergroot. Door uitbreiding van het detachement helikopters tot een squadron beschikt de divisiecommandant nu over organiek ingedeelde close air support.

¹⁸ M. Sadykiewics — *Die sowjetische Militärdoktrin und Strategie*. Koblenz (1985)81.

stander te weerhouden kernwapens in te zetten door vroegtijdig de kernwapeninzetmiddelen en de bijbehorende C³-faciliteiten te vernietigen. Ten tweede dient deze inzet in de diepte om de aanvoer van versterkingen (vitaal voor de NAVO) te voorkomen en de logistieke ondersteuning te onderbreken, zodat er voor het Warschau-Pact een gunstige „correlation of forces” ontstaat. Een derde element vormt het uitschakelen van de luchtverdediging, niet alleen nodig voor het eigen luchtoverwicht, doch tevens om luchtlandingsoperaties in de diepte tot een reële optie te maken. Een gelijktijdige inzet van eenheden op grote diepte veronderstelt niet alleen de aanwezigheid van de daartoe nodige middelen, maar ook een organisatiestructuur die zulks mogelijk maakt.

Dit laatste aspect is veel in de publiciteit geweest en betreft het optreden met zg. „Operationele manoeevregroepen” (OMG's), reden waarom wij hieraan aandacht besteden.

De ontwikkelingen in het denken over de Operationele manoeevregroep

Het begrip „operationeel niveau” tussen tactiek en strategie wordt, zoals wij hebben gezien, sedert lang door de Russische militaire theoretici gebruikt. Op het moment dat het begrip „Operationele manoeevregroep” (OMG) in de literatuur werd geïntroduceerd, omstreeks 1982¹⁹, rees direct de vraag of het hier een aangepaste uitgave betrof van het traditionele Russische optreden, of dat het een duidelijke vernieuwing betekende. Alvorens deze vraag te kunnen beantwoorden zullen wij nagaan waarom het begrip OMG werd ingevoerd.

Voordat het begrip Operationele manoeevregroep bekend werd, ging men in het Westen ervan uit dat de Sovjet-Unie bij het uitbreken van vijandelijkheden zo snel mogelijk zou proberen door middel van een „Blitzkrieg” West-Europa te veroveren, voordat de mogelijke inzet van kernwapens door NAVO-landen zou kunnen worden gerealiseerd. Essentieel binnen deze doctrine was de inzet van massale hoeveelheden tanks, en het

¹⁹ C. N. Donnelly — The Soviet Operational Manoeuvre Group, a new challenge for NATO. *Int. Defense Rev.* (1982)(9)1183. Zie voor een beschrijving van de „active defense”: P. A. Karber — In defense of forward defense. *Armed Forces J.* (1984)(5)45.

offensief zou moeten worden ondersteund door grote hoeveelheden korte-afstandsraketten. Door een aantal ontwikkelingen in de bewapening en de doctrine van de NAVO ontstond er in de Sovjet-Unie twijfel of een Blitzkrieg in deze vorm nog wel uitvoerbaar was. De volgende overwegingen speelden daarbij een rol.

A. De miniaturisering van het kernwapen hield in dat de NAVO over steeds meer kernwapens voor de korte en middellange afstand ging beschikken. Zeker met de dreigende invoering van kernwapens met verhoogde straling, ook wel neutronenbom genoemd, betekende dit dat grote formaties tanks kwetsbaar waren geworden, en daarmee de traditionele conceptie van de Blitzkrieg. Die conceptie vereist immers een vergaande concentratie van troepen voorafgaand aan de aanval. Maar niet alleen voorafgaand, doch ook tijdens de aanval blijft een sterke concentratie van troepen vereist. Ook tijdens een aanval zouden Russische troepen kernwapendoelen blijven, een voor de Sovjet-Unie onacceptabele situatie. De invoering ten slotte van kernwapens voor de middellange afstand vormde een bedreiging voor het tweede echelon en voor de logistieke eenheden. Door deze ontwikkelingen werden dus de risico's bij de voorbereiding, de uitvoering en de ondersteuning van de aanval binnen een Blitzkrieg groter.

B. De verfijning van de verdedigingsconceptie van de NAVO met de „Follow-on Forces Attack” en „Offensive Counter Air” (beide mede gebaseerd op de Amerikaanse „Active Defense” en „AirLand Battle”) werd door het Warschau-Pact als bedreigend ervaren, niet in het minst doordat binnen deze concepties het gevechtsterrein steeds meer naar het grondgebied van het Warschau-Pact zou worden verplaatst. Binnen die verfijnde conceptie is geprobeerd de voordelen van een beweeglijker optreden te verenigen met die van een min of meer statische verdediging. Binnen de conceptie wordt bv. gebruik gemaakt van zowel voorbereide versterkingen als beweeglijk gevoerde gevechten. Volgens Donnelly waren de veranderingen in het optreden van de NAVO-strijdkrachten een adequaat antwoord op het operationele optreden van het WP. Derhalve diende het operationele optreden van het WP te worden aangepast.²⁰ Met de eerder genoemde concepties werd aan

²⁰ Donnelly (19)1182.

NAVO-zijde gepoogd met conventionele middelen diepte te creëren op het grondgebied van het Warschau-Pact. Op NAVO-grondgebied is dit niet goed mogelijk aangezien dat onacceptabel is voor de Duitse bondgenoot op wiens gebied een dergelijk slagveld zou moeten worden gepland.

Met dit gedeeltelijk verleggen van het gevechtsterrein naar het grondgebied van het Warschau-Pact werd ook op conventionele wijze de voorbereiding en ondersteuning van een mogelijke aanval bedreigd. De conclusies die de Russische theoretici uit deze ontwikkelingen trokken, was dat de Russische troepen bij het uitvoeren van een traditionele Blitzkrieg kwetsbaar waren geworden, en dat een goede afloop van de aanval veel minder zeker was. Het antwoord dat werd geformuleerd, was met name gericht tegen de korte- en middellange-afstandskernwapens, waartoe toen de kruisvluchtwapens nog niet behoorden. Het Russische antwoord moest aan de voorwaarden voldoen dat een snelle operatie mogelijk bleef maar dat de eigen troepen geen kernwapendoelen mochten worden, terwijl de vijandelijke kernwapens zo snel mogelijk dienden te worden uitgeschakeld. De logistieke ondersteuning zou niet kwetsbaar mogen zijn, aangezien zij de troepen in staat zou moeten stellen de operationele doelen in één offensief te bereiken.²¹ De voorbereidingstijd zou bovendien zo kort moeten zijn dat een aanval zou kunnen worden voorbereid en uitgevoerd voordat de NAVO-mobilisatie zou zijn voltooid en voordat een plaatselijke commandant toestemming zou hebben verkregen een tactisch kernwapen te gebruiken.²²

Het antwoord op de ontwikkelingen bij de NAVO werd de Operationele manoeuvre groep. De OMG

²¹ C. J. Dick — Soviet Operational Manoeuvre Groups, a closer look. *Int. Defense Rev.* (1983)(6)771; J. G. Hines en P. A. Peterson — The Warsaw Pact strategic offensive, the OMG in context. *Int. Defense Rev.* (1983)(10).

²² Karber stelt in zijn artikel (19) dat indien de NAVO voor het inrichten van de verdediging minder dan 96 uur voorbereidingstijd heeft, het conventionele gevecht zeer zwaar zal worden. Gezien het grote belang dat de Russen aan de verrassing hechten, ligt het in de lijn der verwachting bij een eventueel offensief definitief binnen dit tijdsbestek toe te slaan. Dat wordt bevestigd door Hines en Peterson (21), blz. 1393 die stellen dat drie dagen na het begin van een offensief de OMG niet meer wordt ingezet. Zij stellen ook dat met OMG's zal worden getracht dusdanig snel de operationele doelen te bereiken dat de NAVO ervan zal afzien nog kernwapens voor tactische doelen in te zetten.

is niet een nieuwe militaire eenheid, maar een conceptie waarbinnen de bestaande eenheden kunnen worden gebruikt. Wat is nu eigenlijk die Operationele manoeevregroep en waartegen is zij gericht? Opvallend in het nieuwe idee, waarbinnen de OMG haar plaats heeft, is dat de geconcentreerde aanval van grote hoeveelheden troepen op één plaats is vervangen door de opdracht het gevecht op meer fronten tegelijk aan te gaan. Bij een geconstateerd gat in de verdediging moeten zo snel mogelijk eenheden naar dat gat worden gedirigeerd. Het grote voordeel daarvan is, dat niet meteen duidelijk wordt waar het zwaartepunt van de aanval ligt en de NAVO niet onmiddellijk een kernwapendoel heeft, noch in de voorbereidingsfase, noch in de aanvalsfase. Als het dan de NAVO eenmaal wel duidelijk is waar het zwaartepunt ligt, zijn de eenheden waarschijnlijk al te dicht bij elkaar om nog een kernwapen te kunnen inzetten zonder dat dit gevaar oplevert voor de eigen troepen. De OMG bestaat uit eenheden van verschillende grootte en met verschillende opdrachten. Bij het begin van een aanval zullen speciale eenheden zijn belast met het uitschakelen van kernwapeninzetmiddelen. Waarschijnlijk zal dit gebeuren door middel van verrassingsaanvalen met Spetsnaz- en luchtlandingseenheden.

Gedurende de Tweede Wereldoorlog hadden de Russen ervaren dat snelle opmarsen hun kracht kunnen verliezen doordat de verzorgende troepen de snelheid van de opmars niet konden bijbenen. Binnen de nieuwe conceptie is daarom ervoor gezorgd dat de eenheden hun eigen logistiek meevoeren en wel zo dat dit de snelheid van de opmars niet hoeft te vertragen. Donnelly geeft aan dat binnen de OMG geëchelonned kan worden opgetreden.²³

Het aanvallen over verschillende fronten en assen stelt hoge eisen aan communicatie en initiatief. Het eerste is slechts mogelijk geworden met de nieuwe technologieën. Het initiatief moet door de plaatselijke commandanten op het operationele niveau worden genomen op het moment dat zij goede mogelijkheden zien voor een doorbraak. Het optreden met OMG is met name gericht op een situatie in een specifiek gebied, de Centrale Sector. In andere situaties lijkt de klassieke Blitzkrieg nog goed te kunnen voldoen.

²³ Donnelly (19)1179, 1183.

Een nadere beschouwing

Nu wij zowel de basisprincipes van het operationele optreden als de ontwikkeling van OMG's nader hebben gezien, bestaat er behoefte aan een nadere beschouwing. In die beschouwing staat één vraag centraal: is de operationele doctrine bij het WP nu wel veranderd of niet? Die vraag is slechts te beantwoorden indien wij een aantal aspecten met elkaar in verband brengen.

Zo moeten wij vaststellen dat het WP in vredetijd niet over een commandostructuur op frontniveau beschikt.²⁴ De staven op frontniveau worden pas in oorlogstijd geformeerd. De staven van legers zijn echter wél in vredetijd werkzaam.

Gezien het feit dat de inzet van OMG's alleen zinvol is in een zeer vroeg stadium van een gewapend conflict — bij voorkeur indien de verdedigingsvoorbereiding bij de NAVO nog niet is voltooid — en dat voor deze inzet een nauwkeurige planning en voorbereiding is vereist, zullen OMG's op legerniveau waarschijnlijker zijn dan op frontniveau. Het ligt in de rede dat dergelijke leger-OMG's de grootste hebben van een versterkte tankdivisie. De versterking zal vermoedelijk bestaan uit extra luchtsteun, vuursteun, gevechtshelikopters en logistieke eenheden (teneinde een zelfstandig optreden over grote diepte mogelijk te maken).

Vervolgens rijst de vraag waar binnen het leger een versterkte divisie vandaan moet komen. Het antwoord is even simpel als voor de hand liggend: uit het tweede echelon. Wij moeten niet uit het oog verliezen dat de „starre” echelonnering bij het WP is ontstaan uit ervaringen in de Tweede Wereldoorlog. De verdedigingslijnen-in-de-diepte van de Duitsers brachten de Russen ertoe geëchelonned aan te vallen.

De flexibele en vooral beweeglijke verdediging van de NAVO maakt de noodzaak tot echelonnering op alle niveaus echter steeds minder voor de hand liggend. Wij zijn dan ook van mening dat het veel logischer is dat op legerniveau met een versterkt eerste echelon wordt aangevallen, d.w.z. met versterkte voordivisies, dat uit het „tweede echelon” een eerder beschreven OMG wordt geformeerd en dat slechts een kleine reserve (maxi-

²⁴ Aangenomen wordt dat de staven van de Groups of Soviet Forces (zoals de Group of Soviet Forces in Germany, GSFG) in oorlogstijd als front-hoofdkwartier zullen optreden.

maal 20%) wordt aangehouden. Een dergelijke wijze van optreden is geheel in lijn met de basisprincipes van de operationele doctrine. Het verklaart tevens de verschillende meningen over OMG's, omdat het verschil tussen het traditionele tweede echelon en de OMG zo moeilijk is vast te stellen. Dat verschil zit namelijk niet zozeer in de organisatie en uitrusting van de eenheden, maar in de taakstelling. Het tweede echelon heeft immers tot taak door te breken door opvolgende verdedigingslijnen, tegenaanvallen af te slaan, een doorbraak te verbreden, en gesleten eerste-echeloneenheden te vervangen.²⁵

De OMG heeft daarentegen de volgende taak: diep doorstoten in vijandelijk gebied om kernwapeninzetmiddelen en bijbehorende C³-faciliteiten te vernietigen, de aanvoer van versterkingen te voorkomen, de logistieke ondersteuning te onderbreken en de luchtverdediging uit te schakelen.²⁶

Het is op basis van genoemde taken voor de hand liggend de voordivisies wel te echelonneren (conform de bestaande opvattingen terzake), maar deze echelonnering niet voetstoots op leger- en frontniveau toe te passen.

Het zal de aandachtige lezer niet zijn ontgaan dat wij OMG's op frontniveau niet hebben uitgesloten. Indien ook op frontniveau met OMG's wordt opgetreden, zullen die de omvang hebben van een leger of taakgroep (twee tot drie tankdivisies). Gezien de tijd- en ruimtefactoren is inzet pas na enkele dagen mogelijk. Het is dan sterk de vraag of nog wel van een OMG kan worden gesproken. Naar onze mening valt een dergelijk optreden weliswaar onder de verantwoordelijkheid van een operationeel commandant (Front of TVD), maar is er sprake van strategische implicaties die boven het operationele niveau uitgaan. De doelen voor dit soort „OMG's” liggen bij of over de Rijn en zo'n optreden is derhalve gericht op een strategische beslissing in de vorm van een voor de Russen traditionele (meervoudige) omvatting.²⁷

²⁵ Dick (21)773.

²⁶ Zie ²⁵.

²⁷ C. J. Dick — Soviet operational concepts. *Mil. Rev.* (1985)(10)1.

Op de vraag of de operationele doctrine bij het WP is veranderd, moeten wij een bevestigend antwoord geven. De starre echelonnering is naar alle waarschijnlijkheid losgelaten en heeft plaats gemaakt voor een beweeglijker en flexibeler optreden. OMG's op legerniveau zijn hiervan het gevolg. Aanpassingen in de operationele doctrine worden mogelijk gemaakt door technologische ontwikkelingen en zijn mede een gevolg van ontwikkelingen bij de NAVO. De eerdergenoemde basisprincipes worden hierbij niet uit het oog verloren en vormen nog steeds de basis voor een succesvol optreden.

Samenvatting

De Warschau-Pactorganisatie blijft zeker tot het begin van de volgende eeuw een factor van betekenis, zo niet de belangrijkste factor, voor de NAVO. Binnen het WP neemt de Sovjet-Unie een unieke plaats in. Dat land domineert niet alleen door zijn omvang en strijdkrachten, maar ook door de invloed op het politieke en militaire denken.

In het militaire denken neemt het operationele niveau een belangrijke plaats in. Dat niveau bevindt zich tussen de tactiek en strategie en betreft het optreden met legers en fronten in een militair operatietoneel (TVD).

De laatste jaren zijn er aanwijzingen dat de Sovjet-Unie haar operationele optreden heeft aangepast. Deze aanpassingen hebben bij de landstrijdkrachten geresulteerd in een optreden met zg. Operationele manoeevregroepen.

Gezien de benodigde voorbereidingstijd, en tijd- en ruimtefactoren, achten wij een optreden met OMG's ter sterkte van een versterkte tankdivisie het waarschijnlijkst. Dat betekent dat de starre echelonnering bij de WP-strijdkrachten gedeeltelijk is losgelaten en heeft plaatsgemaakt voor een beweeglijker en flexibeler optreden. Wij komen dan ook tot de conclusie dat de Russen niet zo star in hun denken zijn als menigeen veronderstelt.

G. S. D. Zaalberg

luitenant-kolonel-arts

Analyse van de West-Westrelaties

In een van zijn essays over de Groten van zijn tijd schreef Winston Churchill over de invloed van de Verenigde Staten op ons dagelijks leven:

The life and well-being of every country are influenced by the economic and financial policy of the United States. From the cotton spinners of Lancashire (. . .) to the pawnbrokers of Amsterdam, from the millionaire financier watching the tape machine (. . .) to the hard-headed business man or sentimental social reformer — all are consciously or unconsciously affected.

De invloed van de VS is sindsdien aanzienlijk toegenomen; niet alleen in financieel-economisch opzicht, maar ook politiek en militair. West-Europa verkeert in een bijzondere positie. Enerzijds staat de „Oude wereld” onder Amerikaanse druk en anderzijds moeten juist gezamenlijk met de VS waarden en belangen worden gediend.

Het eerste deel van de nu volgende analyse gaat in op deze Westerse waarden en belangen, alsmede op doelstellingen van de Westerse democratie. In dit verband komen de „speciale relaties” aan de orde van de Engels sprekende landen onderling. Deze Anglo-Amerikaanse relaties worden niet altijd op de juiste waarde geschat, zoals o.a. blijkt uit een rapport over Europese veiligheid [1].

Het tweede deel bevat een analyse van de transatlantische dialoog die in ons land heeft plaatsgevonden tussen Amerikaanse en Europese deskundigen tijdens twee internationale Ronde-tafelconferenties (RTC I en RTC II) [2][3].

Het Westen

In het spraakgebruik rekent men de landen van West-Europa en Noord-Amerika tot het verzamelbegrip „het Westen”. Dat geldt in het bijzonder voor de naties die het Noordatlantische verdrag hebben ondertekend. Het Verdrag is een

hoeksteen van onze democratie. Behalve de collectieve defensie en de vrede en veiligheid in de Noordatlantische regio, vallen ook andere terreinen onder deze overeenkomst, zoals:

de wens in vrede te leven met alle volkeren en regeringen; het handhaven van de vrede en de internationale veiligheid alsmede de stabiliteit en (. . .) het welzijn in het Noordatlantische gebied. De lidstaten hebben zich ertoe verplicht tegenstrijdigheden op het terrein van de internationale economische politiek uit de weg te ruimen en onderlinge economische samenwerking aan te moedigen. [4]

Wil men deze verdragsdoelstellingen naar buiten toe realiseren, dan zal dat moeten gebeuren in het kader van een „totale strategie”. Voor dit laatste begrip hanteert men de volgende definitie:

Het geheel van plannen met betrekking tot de wijze waarop de politieke, economische, militaire, diplomatieke en psychologische middelen worden aangewend om internationale conflicten te voorkomen of op te lossen. [5]

Volgens deze tekst maken de militaire middelen deel uit van de totale strategie. Neemt men die middelen afzonderlijk dan spreekt men van „militaire strategie” en — bij één operatietoneel — van „operationele strategie”. In de praktijk lukt het lang niet altijd aan de totale strategie inhoud te geven, omdat men dan op problemen stuit die zeer complex van aard kunnen zijn. De processen waarom het gaat zijn niet alleen cumulatief — d.w.z. iedere stap sluit aan op de vorige en zet de lijn daarvan voort — maar vertonen ook een ingewikkeld netwerk van relaties en interacties. Dat netwerk is nog eens extra gecompliceerd omdat behalve relaties van landen een aantal andere factoren speelt: belangen van onder meer multinationals of van grote stromingen in de samenleving, waartoe religieuze overtuigingen kunnen worden

gerekend of de gevoelens van kunstmatig opgedeelde volken (zie slotconclusie 2) — trekken zich van de bestaande landsgrenzen weinig aan! Het analyseren van dit ingewikkelde netwerk is zodoende een omvangrijk studieterrein voor verscheidene disciplines. Daarbij komt nog dat landen als Japan, Australië en Nieuw-Zeeland in een aantal opzichten bij het Westerse systeem behoren.

Indien de vrede en veiligheid in gevaar mochten komen, zodanig dat de vitale belangen van het Westen ermee worden gemoeid, kunnen landen uit het NAVO-blok middelen gebruiken voor het vinden van een oplossing. Mocht buiten het NAVO-gebied het militaire aspect de overhand krijgen en een oorlogstoneel ontstaan, waarbij lidstaten van de NAVO betrokken raken, dan heeft men met een „out-of-area”operatie te maken. Dergelijke militaire operaties kunnen, dat mag duidelijk zijn, nimmer door de NAVO-organisatie worden uitgevoerd. Uit tal van publikaties blijkt echter dat men wel degelijk rekening houdt met eventueel grootschalige operaties door de VS en mogelijk ook door andere lidstaten, speciaal in (potentiële) conflicthaarden. Hiertoe rekent men het Midden-Oosten en Centraal-Amerika. In deze gebieden zou bovendien een verstrengeling kunnen optreden tussen de lokale belangenstrijd en het Oost-Westconflict [6][7]. Zo is volgens een recent rapport over Europese veiligheid, opgesteld door een gerenommeerde studiegroep van de Europese Beweging in Nederland (EBN), een verstoring van de veiligheid mogelijk, zowel binnen als buiten het NAVO-gebied [1].

De crises die men in het verschiet ziet liggen zullen, volgens dat rapport, door wisselende combinaties van landen, de Principal Nations Groups (PNG), moeten worden voorkómen of, in het uiterste geval, beheerst. Deelneming aan een dergelijke groep zou mogelijk moeten zijn op basis van instemming en het willen dragen van medeverantwoordelijkheid. Volgens de studiegroep mag deel-

neming aan een PNG niet zijn gebaseerd op „exclusiviteit”, d.w.z. dat bepaalde landen, waaronder de kleinere lidstaten, worden uitgesloten. In dat verband wordt tevens de „directoriumconceptie” in de NAVO verworpen. Deze conceptie houdt onder meer een „exclusief” blok van (grote) lidstaten in dat in de NAVO de belangrijke beslissingen neemt en dat ook daarbuiten gecoördineerd kan optreden. De Gaulle, zo wordt gesteld, wilde in 1958 een dergelijk directorium tussen de VS, het Verenigd Koninkrijk (VK) en Frankrijk realiseren. Dat plan kreeg uiteindelijk niet de instemming van de VS en het VK (1964); hetgeen één der redenen voor Frankrijk werd, aldus het rapport, om in 1966 de militaire samenwerking binnen de NAVO op te zeggen.

Het directorium in de NAVO

De vorming van een „exclusief” directorium ziet de studiegroep als ongewenst omdat de betrokkenheid bij de problemen voor de overige lidstaten afneemt, evenals de inspraakmogelijkheden. Deze stellingname, hoe juist ook, gaat voorbij aan de mogelijkheid dat het directorium reeds langere tijd zou kunnen bestaan door speciale relaties in de samenwerking; een feitelijke blokvorming derhalve van lidstaten (kader 1). Elementen van een dergelijke conceptie kan men onderkennen in de speciale relatie tussen de VS en het VK. Kenmerkend voor deze landen is een „oceanegerichte” opstelling met „steunpunten” en een krachtig militair vlagvertoon op alle wereldzeeën. Joseph Frankel analyseert die relatie [8]. Hij deelt deze in op drie niveaus: dat van de politieke leiders, die het spectaculairst zou zijn, dat van de „officials”, die de belangrijkste en ook de effectiefste relatie is en ten slotte het niveau van de openbare mening. Het overleg tussen de „officials” concentreert zich in Washington, zo stelt hij (kader 2). Een van de doelgerichste vormen van samenwerking op het niveau van de „officials” is

Kader 1

Relationship with NATO

Three of the ABCA Armies (US, UK and CA) are members of NATO. It is the responsibility of these members to ensure that standardization work in this organization is compatible with that of the ABCA Program and that there is no unnecessary duplication of effort between NATO and the ABCA Program.

Kader 2

The British Embassy in Washington, which is unique in its size and in its replication of the major Whitehall structures, can be taken as a rough yardstick of the exceptional amount of business conducted between the two countries. Ever since 1945 the association with the US has undoubtedly been Britain's most important and comprehensive relationship. Its uniquely intimate nature is not disputed by anyone but its precise significance and its effects frequently are.

Policies

102. This Agreement is designed:

- a. To keep each Army fully informed of research and development taking place in the other Armies.
- b. To guide research and development whenever possible along lines compatible with the requirements of all four Armies.
- c. To record and maintain formal agreements in both the materiel and non-materiel fields on items or concepts acceptable to two or more Armies.
- d. To ensure such formal agreements are not modified without consultation.

103. Fields of Standardization and Collaboration

a. Standardization and collaboration will be pursued simultaneously in the following fields.

(1) Non-Materiel

Which includes studies on tactical concepts and doctrine, organization training, operations, administration and logistics.

(2) Materiel

Which includes materiel matters, related technical procedures and studies pertaining thereto.

(3) Research

Which includes scientific investigations and studies.

- b. Within the limits of national policies, information on the current status of all projects in the included fields will be made available to accredited representatives at all times, even though formal standardization or collaboration is not contemplated.

Kader 3

de structuur waarin m.b.t. de militaire strategie onderlinge afstemming van en consultatie over vraagstukken mogelijk zijn. Regelingen op dit terrein bestaan formeel sinds 1964 in de vorm van het „Basic Standardization Agreement”, waaraan later „Standing Operating Procedures” zijn toegevoegd, die een gecoördineerd militair optreden, met wisselende combinaties van landen, mogelijk maken (kader 1, 3, 4 en 5). Dit „agreement” is „exclusief” omdat uitsluitend ABCA-landen mogen deelnemen: de VS, de VK, Canada en Australië dat Nieuw-Zeeland erbij betreft. Politiek-militaire consultatie, uitwisseling van technisch-wetenschappelijk onderzoek en ontwikkeling, standaardisatie en onderlinge afstemming van procedures vallen mede onder deze overeenkomst (kader 3).

Of deze exclusieve Anglo-Amerikaanse overeenkomst ook van invloed is geweest op het Franse besluit om de militaire samenwerking in de NAVO te beëindigen is niet met zekerheid vast te stellen, maar De Gaulle uitte wel zijn bezwaar tegen deze speciale Anglo-Amerikaanse relatie, die hij in de schaal wierp om de toelating van het VK tot de EG te blokkeren (kader 4, pt b)[9].

Hoe het ook zij, deze speciale relatie is van betekenis voor de verhoudingen in het Westen. Die samenwerking is voor buitenstaanders maar weinig transparant. Zo is de positie van het VK in alle Europese instellingen uniek. Door een netwerk van koppelingen vervult Londen een „scharnierfunctie” tussen Noord-Amerika en het Europese vasteland. Voor een analyse van de West-Westrelaties is dit gegeven essentieel (kader 4, pt a en kader 5).

Analyse van de transatlantische dialoog tijdens RTC I en RTC II

Onder de West-Westrelaties dient men het patroon van relaties en interacties te verstaan tussen West-Europa en Noord-Amerika. Het spreekt vanzelf dat dit terrein zoveel omvat dat dit artikel slechts een segment bestrijkt van alles wat er in die relatie speelt. Daarom lijkt het zinvol bij de nu volgende analyse uit te gaan van de Europees-Amerikaanse discussies, die hebben plaatsgevonden tijdens twee internationale Ronde-tafelconferenties, in 1982 en 1985 gehouden in de Ridderzaal te Den Haag [10]. De eerste wegens 200 jaar diplomatieke en handelsrelaties tussen de VS en Nederland, de tweede met het doel de grenzen te markeren voor een „Europese defensie dan wel een defensie van Europa”. Amerikaanse en Europese deskundigen wisselden bij die gelegenheid gedachten uit over Atlantische vraagstukken met betrekking tot veiligheid, bewapening en ontwa-

104. Participation

- a. A member Army may not necessarily participate in every aspect of the ABCA Program, but may receive complete ABCA papers irrespective of participation.
- b. Non-member Armies will not participate in or attend meetings held under the auspices of this Agreement.

Kader 4

Kader 5

Security

124. Classification of the Program

The existence of the ABCA Army Standardization Program is unclassified military information.

125. Classification of Projects or items

- a. ABCA projects will carry the security classification assigned by participants, special consideration being given to avoidance of overclassification due to variation in security procedures among member Armies.

Energieperikelen

Als een zeer gevoelig punt in de West-Westrelatie werd vooral het vraagstuk van de energie beschouwd. De VS spraken onomwonden grote bezorgdheid uit over het Europese energie-importbeleid, dat meer dan ooit bleek te zijn afgestemd op geopolitieke risicogebieden als het Midden-Oosten en Rusland. Dat laatste land zou de EG-lidstaten voor 30% van energie gaan voorzien. De VS zagen liever een vermindering van de importafhankelijkheid door diversificatie van energiedragers, invoeren van alternatieve (steenkool)technologie en aanvoer uit stabielere streken, waaronder Mexico. Voorts zou het aandeel van gas in de „mix” zeker moeten afnemen omdat het gaspijpen net te weinig flexibele alternatieven biedt, met name bij verstoringen. Politieke bezwaren waren onder meer dat gas van belang zou worden in de Oost-Weststrategie, dat het Westelijke kamp meer uit elkaar kon worden gespeeld, de afhankelijkheid zou kunnen toenemen en dat Rusland harde valuta en moderne technologie kreeg toegespeeld, die weer kon worden omgezet in offensieve militaire machtsmiddelen.

De Europese handelsvisie ging krachtig tegen deze Amerikaanse bezwaren in. Europa voer wel bij internationale handel; het continent was historisch gewend aan een relatie van afhankelijkheid en zeker tot het jaar 2000 onderkent men een Europees energieprobleem. De SU houdt zich aan de overeengekomen handelsakkoorden, de energie-

spreiding is verantwoord, en de mogelijke alternatieven laten nog even op zich wachten.

De Amerikanen gaven bij het aanhoren van deze visie geen krimp: Rusland zou in het verleden wel degelijk voor interrupties hebben gezorgd, de OPEC/Iran-ervaring heeft geleerd dat het Westen uit elkaar kan worden gespeeld en Europa's politieke visie is gericht op het denken op korte termijn. De moeilijkheden kunnen zich toespitsen wanneer in de energieprijzen sterke fluctuaties gaan optreden.

Deze argumenten konden de Europeanen niet van hun standpunt brengen. Europa heeft meer vertrouwen in het beleid dat is ontwikkeld door privé-instellingen en door de giganten in de OPEC, nl. Saoedi-Arabië c.s., die voorzichtig in hun visie zouden zijn. Daarenboven zouden sterke fluctuaties in de olieprijs ook wel via landen als Mexico kunnen ontstaan. Dat hieruit evenzeer dramatische gevolgen kunnen ontstaan, zowel voor de wereldhandel als voor het financieringscircuit van de grote banken, staat vast. Dit zou tevens het einde kunnen betekenen van de projecten voor de alternatieve energie en de moeilijk open te leggen energiebronnen die direct hierop zouden worden weggevaagd.

De controversen over deze energieproblematiek zijn zeer hoog opgelopen. Uiteindelijk, maar dat kwam in een later stadium, heeft men binnen de NAVO het probleem toch nog „opgelost” door af te spreken voortaan maar het zwijgen ertoe te doen.

Kader 6

pening, de energieafhankelijkheid, de verhouding tot de Derde Wereld en de interne positie van het Oostblok [2][3].

Europees-Amerikaanse tegenstellingen

Tijdens de eerste Ronde-tafelconferentie (RTC I) is door deskundigen van Amerikaanse zijde voortdurend beklemtoond hoezeer de SU zich inspanningen getroost en investeert in conventionele en nucleaire middelen, zowel ter zee, te land als in de lucht. Het Westelijke blok stond om die reden voor het vraagstuk van het aangepaste antwoord. Welke oplossingen konden worden onderkend voor o.m. de invoering van een gemoderniseerde en opgevoerde (nucleaire) slagkracht van Rusland, mede in het licht van de „relatieve” bezuinigingen op vrijwel alle defensieuitgaven binnen het Westelijke kamp. Met name werd een vermindering geconstateerd aan conventionele middelen in Frankrijk en Engeland, en speelde mee dat de VS hierin, zij het op termijn, zouden kunnen volgen. Retrospectief is opvallend dat tijdens RTC I de technisch-wetenschappelijke aspecten niet van invloed zijn geweest op het vinden van een antwoord. De Europees-Amerikaanse tegenstellingen kwamen naar voren in de energiediscussie (zie kader 6) en de Europese en Amerikaanse poli-

tieke opvattingen m.b.t. het voeren van een totale strategie. Deze opvattingen worden hierna, in verkorte vorm, uiteengezet.

Amerikaanse initiatieven

De politieke standpunten in de discussie tussen West en West toonden een wereld van verschil. Amerikanen stelden zich bewust te zijn van het toenemend competitieve gedrag van Rusland waarop zij mondiaal, met al hun middelen van de totale strategie, wilden reageren. In die strategie zochten zij steun bij hun Europese bondgenoten. Gezamenlijk, zo hoopte Washington, zou de NAVO zeker een doelmatig en effectief antwoord kunnen formuleren. Dat antwoord zou er wel degelijk moeten komen. Voor het Golfgebied formeerden de VS reeds lang middelen voor militair optreden: de „Rapid deployment force”, die zo mogelijk tot een „Joint task force” zou kunnen worden uitgebreid. Van Europa verwachtte men een groter aandeel in de zg. „burden sharing”, minder irriterende „technische” debatten en bovendien begrip voor een mogelijk terugtrekken van de Amerikaanse troepenmacht van het Europese continent. Met name was men zich van Amerikaanse kant bewust van de groeiende kloof ten aanzien van de operationele strategie die het Pen-

tagon in de NAVO voert en de visie van de Amerikaanse burger die anders kijkt naar een oplossing voor het Oost-Westconflict. De Amerikaanse president stond erop de Russen te confronteren met een reële en „ruige” diplomatie, ondersteund door een krachtige militaire strategie.

Hoe het ook zij, de VS geven prioriteit aan het mogelijke militair-strategische antwoord en Europa zou, volgens Amerika, naar verhouding meer moeten inbrengen in de regio, vooral op het gebied van de conventionele middelen. Men sprak de vrees uit dat de Amerikaanse democratie teleurgesteld zou reageren indien Europa niet meer „commitment to self-defence” zou willen tonen.

De angst in Europa voor de nucleaire middelen werd minder goed begrepen omdat vrede in de Noordatlantische regio al jaren is gebaseerd op de bescherming door dit wapen. Europa vond men daarom eigenlijk erg passief. Het initiatief ligt voortdurend bij Amerika. De regeringen in Europa gaan niet op de juiste wijze met hun politieke verantwoordelijkheden om, hoewel zij zich wel in het Noordatlantische verdrag op dat punt hebben vastgelegd. Regeringen zouden nimmer voor bepaalde actiegroepen mogen wijken. De ontwapeningsvoorstellen van Reagan dienen slechts om het publiek gunstig te stemmen. De NAVO zou, alvorens de Oost-Westrelatie aan te pakken, moeten streven de West-West-tegenstellingen te herzien. Storend zou daarin het gedrag van Frankrijk zijn, door niet deel te nemen aan de operationele strategie.

Deze visie kwam, van Europese zijde, in een ander licht te staan.

Europese terughoudendheid

Europeanen vonden dat hun regeringen niet anders kunnen dan reageren op de opinie van het publiek, aangezien deze factor politiek reëel aanwezig is. De veronderstelde Russische dreiging wordt bij groepen, zoals de vredesbeweging, anders geëvalueerd. Europese consensus over de dreiging is er daarom niet. Voor een reactie op de Russische politiek had men nog de tijd. Een oplossing zou op het „juiste moment” kunnen worden gevonden en van de trouw van de Amerikaanse bondgenoot was de Europeaan voldoende overtuigd. Een „opvoeren” van de nucleaire slagkracht diende in West-Europa niet primair te worden nagestreefd.

Het publiek kreeg het idee dat Amerika de nucleaire wapens in Europa ging „dumpen” waardoor de bevolking als het ware tussen de wereldmachten zou worden ingeklemd. De angst bij de bevolking nam zienderogen toe en het nucleaire probleem werd voor velen levensgroot. Europese naties, zoals Engeland en Frankrijk, slankten ook nog eens hun conventionele middelen af. Tegen een mogelijke conventionele oorlog in Europa loopt de Europeaan te hoop, zeker omdat vele doelwitten, zoals kerncentrales en chemische fabrieken, ook in dat geval van Europa één groot massagraf zullen maken. Het denken over veiligheid staat zodoende in het defensief. Het economische perspectief, met een grote werkloosheid en het verlies aan inkomen, houdt de Europese burger ook al in de tang.

De NAVO is daardoor in een vicieuze cirkel beland. De „two sides” sporen in hun opvattingen steeds verder uit elkaar. De Europese leiders beheersen niet langer het toegemeten politieke krachtenveld, ook al zijn zij zich van de Amerikaanse frustraties maar al te goed bewust. Politieke of militaire eenheid is er niet. Men voelt zich in Europa op een langzaam zinkend schip van waarden. Achteruitgang is er niet alleen militair, economisch en in de relatie tussen de nationale overheid en het publiek; Europa is óók kwetsbaarder geworden in de bestaande Oost-Europapolitiek. De stemming van de Europeaan neigt naar het defaitisme. Amerikanen leven met hun maatschappij in een „expectation of success”. Het ontbreken van politieke eenheid in de Oude Wereld kan ten hoogste door externe dreiging worden omgebogen. Eerst dán zullen de militaire aspecten en de gewenste stabiliteit volgen. In het bijzonder speelt voor Europa ook de omgang met de Derde Wereld, waar de ontwikkelingen van invloed zijn op de economische positie van Europese landen. Om die redenen dient in de Europese visie de Noord-Zuidrelatie neutraal te zijn en los te staan van de Oost-Westrelatie.

Amerikanen zijn te snel geneigd die relaties in een onverbiddelijke samenhang te zien. Dat betekent dat Europeanen van mening zijn dat vooral de zelfbeschikking van die landen voorop moet blijven staan en dat multilaterale economische relaties uiteindelijk de koers bepalen [11]. De vele bilaterale, of zelfs unilaterale, regelingen die de VS voorstaan, gaan ten koste van de zwakste schakel;

dat zijn veelal de arme landen van de Derde Wereld. De onderlinge economische verhoudingen zou men juist moeten stimuleren, zoals aangegeven in het Noordatlantische verdrag.

Conclusies over RTC I

De sporen die de volkeren van het Westen trekken, worden dieper en lopen verder uit elkaar. Amerika bruist voorlopig van energie en ontwikkelt initiatieven die de voorwaarden zijn voor het vinden van het aangepaste antwoord op de uitdaging waarmee de samenleving wordt geconfronteerd. Het Europese spoor sluit onvoldoende op die trend aan. Het gebrek aan politieke eenheid bij het vinden van een aangepaste strategie wordt versterkt door de grote angst bij het publiek, dat op dit punt geen consensus weet te vinden. Derhalve zijn de tegenstellingen in de West-Westrelaties structureel. Zij zullen blijven bestaan tot het moment waarop Europa een gemeenschappelijke koers inzet die aansluit bij het beleid van de VS. Daar komt nog een factor bij: Europa's relatiepatroon tot andere landen verschilt van dat van de VS. Opvallend is de discussie over het toepassen van de militaire strategie. De Amerikaans-Europese relatie vergt daarom een betere onderlinge afstemming van de middelen van de totale strategie.

Hoop en optimisme tijdens RTC II

Ditmaal klonk de stem van de „zwaargewichten” waaronder die van Lord Carrington, Kissinger en Brzezinski [12][13][14]. Positief waren het gematigde optimisme en de hoopvolle toonzetting van vrijwel elke spreker. Het Strategisch defensie-initiatief (SDI) — en daarmee de techniek — zorgde voor een doorbraak in het Westerse denken. Europa voelde zich ineens door de Amerikaanse partners uitgedaagd. Een verkorte weergave van de stellingname van de inleiders en sprekers volgt hierna.

Franse, Britse en Duitse opvattingen

Kolonel A. Alford (VK): de aanwezigheid van de VS-troepen in Europa symboliseert de politieke eenheid binnen de NAVO. De SU ziet de mondiale rol van de VS als uitdaging, die „out-of-

area”acties kan veroorzaken. Alsdan zal de Europese flexibiliteit t.o.v. het optreden van Amerika bij militaire acties in bv. Derde-Wereldlanden worden beproefd.

De Europese veiligheid is kleiner dan de som aan inbreng van NAVO-landen. De dreiging van de SU voor Europa heeft een te omvangrijk karakter om ze met technologie te kunnen tegengaan. Bovendien is een hogere technologische kwaliteit budgettair niet haalbaar, gezien het streven naar voldoende kwantiteit in militaire middelen. Ook is „high-tech” minder betrouwbaar zolang er in die systemen iets kan misgaan. Het SDI kan vanwege zijn politieke en strategische consequenties een splijtzwam in de NAVO worden. De politiek-militaire visie van de VS divergeert meer en meer t.o.v. de Europese partners, te meer omdat die onderling óók weer verschillende standpunten innemen.

Lord Carrington (NAVO): voor het behoud van vrede en veiligheid in Europa moet de NAVO voldoende tegenwicht vormen tegen de SU, zodat die het risico van oorlogvoering niet aandurft. De defensiefunctie van het Westen moet hierop worden afgestemd en niet worden gerelateerd aan bezuinigingen op andere overheidsuitgaven. De NAVO is èn een politieke èn een militaire organisatie waarin de beide strategieën onderlinge afstemming behoeven. Het SDI vergt onze steun waar het de research betreft. De „development”-component moet duidelijk apart van de research worden onderzocht.

Generaal G. C. Fricaud-Chagnaud (F): het militaire antwoord op de NAVO bij een Russische dreiging wordt door de lidstaten gezamenlijk gegeven, doch de politieke conceptie is in de lidstaten verschillend geformuleerd: nucleair gesproken divergeren de politieke standpunten van „afwijzen van kernwapens” tot het „bezitten” van genoemde wapens. Bij crises is een „nuclear link-up” mogelijk tussen Frankrijk, Engeland, de VS en China. De conventionele strijdmacht is er slechts om onze (politieke) vastbeslotenheid te demonstreren, waardoor een oorlog wordt voorkomen. Europa dient wel zijn eigen fantasie te behouden, ook op technologisch gebied (Eureka-project). Frankrijk is overigens beslist solidair in de NAVO.

Prof. dr. H. Ehmke (BRD): de gevaren van het huidige beleid van de VS — op technologisch gebied — zitten in de embargo's die thans gelden

voor de export van civiele „high-tech”. De consequenties voor de samenleving zijn alarmerend: Europa wordt meer en meer buiten de ontwikkelingen gehouden, dan wel zwaar aan banden gelegd; in het bijzonder geldt dat voor de vrije toegang tot, en de uitwisseling van nieuwe technologieën. Voor steeds meer produkten worden barrières opgeworpen, hetgeen uiteindelijk repercussies heeft voor de vrije handel, de onderlinge coöperatie en de gezamenlijke research en development (R&D). Voorkomen moet worden dat de vrije wetenschap ondergeschikt wordt gemaakt aan een administratieve regelgeving. Juist nú dient het Westen zijn economische krachten te versterken en te bundelen, want barrières verzwakken onze kracht en voeren de spanning in de West-Westrelatie op. Het gevaar slaat als een boemerang terug op de VS, omdat Europa — al dan niet te zamen met Japan — een kartel kan vormen. Europa heeft bovenal geen behoefte aan het militariseren van zijn R&D. Intellectueel kan Europa bovendien zeer veel aan. Daarenboven gelooft men meer in een stelsel van vrije handel. Ehmke wil in het geheel niet participeren in het militaire R&D-project van de VS. De civiele R&D van „high-tech” staan bij hem voorop. Het Eureka-project moet snel worden gerealiseerd anders ontwikkelt zich een „brain-drain” naar Amerika. Europa zal zijn prioriteiten dienen te verleggen, van een groot vernietigingsbedrijf van overtollige landbouwprodukten, naar de civiele R&D van „high-tech”, die de Europese belangen ten goede zullen komen, zeker ook om niet afhankelijk te worden van de VS.

Amerikaanse denkbelden

Dr. Z. Brzezinski: de „Mutual assured destruction” (MAD) is op den duur onzeker omdat de SU in staat zal zijn de VS (nucleair) te ontwapenen. De remedie zou men kunnen zoeken in verdragen met de SU, hetgeen vooralsnog onmogelijk is door o.a. verificatieproblemen, de wapenwedloop van de SU tegen afspraken in, en de regionale conflicten (Afghanistan). Het opvoeren van de nucleaire slagkracht is o.a. budgettair ondoenlijk. Een strategische defensie daarentegen heeft vele voordelen, zoals het ontmoedigen van een „nuclear first strike” door de SU tegen de VS. Gezien de ontwikkelingen in de SU valt dan ook te denken aan

reductie van de Amerikaanse troepen in Europa, in ruil voor troepenreductie van de SU, wat financiële voordelen heeft en de NAVO op twee pijlers zet: die van de VS en die van Europa.

Dr. H. Kissinger: in de jaren '80 is geen grote crisis te verwachten. Filosofisch gezien zullen wij ons zelf de vraag moeten stellen hoe de wereld over vijftien jaar eruit zal moeten zien. Er liggen voor de jaren '90 positieve mogelijkheden; die kunnen echter worden doorkruist omdat in ieder land de nationale politiek prevaleert boven een gezamenlijke strategische conceptie. Ontwapening kan alleen worden bereikt bij aanwezigheid van een operationeel strategisch defensiesysteem. De SU poogt een wig te drijven in de West-Westrelatie (bv. nu met het SDI-project). Daarom dient er een „link-up” tussen Europa en de VS overeind te blijven. Dat is een essentiële voorwaarde voor de Atlantische perceptie bij de SU. Maar de VS gaan — met of zonder Europa — op weg met het SDI. Deze ontwikkeling vergt nu onze actie en politieke wil.

Nederlandse stellingname

Minister Van den Broek: voor Europa is een grotere rol nodig; verbetering van de handelsmarkt alsmede van het economische potentieel en van de flexibiliteit en creativiteit vallen hieronder (o.a. het initiatief Lubbers ETC) en Frankrijk (het Eureka-project)[15]. Europa zal nu ook meer aandacht moeten geven aan zijn veiligheid: o.a. in de WEU (militaire strategie, ontwapeningsvraagstukken, militaire technologie en „out-of-area”-problematiek) en in de EG (rapport Dooge). Grotere Europese coöperatie is beter voor de NAVO, mits niet anti-VS. Mondiale interdependentie betekent dat instabiliteit elders óók Europa zal raken: Europa alléén kan niet opkomen voor zijn veiligheid. Het SDI vergt constante NAVO-consultatie en coördinatie.

H. A. Schaper: voor de huidige Europese orde bestaan geen „grand alternatives”. De relatieve aandacht in de VS voor Europa neemt echter af, o.a. door demografische en economische veranderingen in de VS. Het defensiebudget van de VS is op den duur niet toereikend om en de nucleaire strategie, en SDI, en 600 marineschepen, en een Rapid deployment force, en een beroepsleger — o.a.

voor Europa — te bekostigen. Keuzes binnen het budget kunnen voor Europa betekenen dat een steviger Europese pijler voor het continueren van de Europese veiligheid moet worden gerealiseerd. Een grotere Franse bereidheid tot militaire samenwerking is daarbij essentieel.

Conclusies over RTC II

Nieuwe technologie is „het” antwoord van de VS op de uitdagingen in de samenleving, als substituuat voor de industriepolitiek, en op die van de SU [16][17][18]. West-Europa kan deze weg eveneens ingaan, bv. via Eureka en participatie in het SDI-project, mits een hechtere (politieke) structuur wordt geschapen [19][20]. „Grand alternatives” voor de huidige Europese orde zijn er niet. Intussen worden de West-Westrelaties bedreigd door divergenties in politieke opvattingen; door de financieel-economische politiek van landen, protectionisme en door een mogelijk verminderde cohesie binnen het bondgenootschap, bv. in geval van bezuinigingen op het defensiebudget van de (grote) lidstaten [21][22][23]. Het SDI en „out-of-area” operaties kunnen binnen de NAVO als een splijtzwam werken.

Samenvatting

De West-Westrelaties worden bepaald door een complex van processen, waartoe zowel de belangen behoren van landen, als van volkeren of groepen. De speciale Anglo-Amerikaanse relaties vormen een essentieel gegeven voor een juiste analyse van de verhoudingen in het Westen. Door het „exclusieve” karakter ervan is de betrokkenheid van de overige lidstaten bij de vraagstukken in de NAVO en ook daarbuiten, afgenomen. De politiek-militaire visie van de VS divergeert meer en meer van die der Europese partners, hetgeen een negatieve uitwerking heeft op de West-Westrelaties. Het versneld ontwikkelen en invoeren van nieuwe technologieën (SDI) door de VS en de relatieve aandacht van de VS voor de militaire strategie vergroten het genoemde spanningsveld.

Slotconclusies

1. Stabiele relaties tussen de Verenigde Staten en West-Europa kunnen alleen dan worden gecontinueerd, wanneer de Europese pijler in de NAVO sterker wordt. Dat vergt vooral een grotere politieke eenheid. ▷

Literatuur

1. *Europese veiligheid* (rapp. Studiegroep ad hoc). Europese beweging in Nederland (1984).
2. G. S. D. Zaalberg — *American-Dutch-European round table conference* (verslag) (1982).
3. G. S. D. Zaalberg — *Second international round table conference on European defense or the defense of Europe* (verslag) (1985).
4. *Zakboekje Noordatlantische Verdragsorganisatie*. Voorlichtingsdienst NAVO, Brussel.
5. *VS 2-7200*.
6. C. N. Lloyd — The right to intervene. *Foreign Affairs* 64(1985)(1).
7. K. Kaiser e.a. — *Western security, what has changed, what should be done?* Council on Foreign Relations (1981).
8. J. Frankel — *British foreign policy 1945-1973*. Oxford Univ. Press, Oxford (1975).
9. H. Kissinger — Tij werkt in ons voordeel. *Atlantisch perspectief* (1985)(3).
10. *A transatlantic dialogue* (Atlantische studie nr 6).
11. *Restructuring the international economic framework* (rapp. secr.-gen. UNCTAD, 5e zitting; TD/221/Rev.1). Verenigde Naties, New York.
12. Z. Brzezinski — Decennium van grote kansen. *Atlantisch perspectief* (1985)(3).
13. P. Carrington — Vrede en vrijheid niet de geringste sociale voorzieningen. *Atlantisch perspectief* (1985)(3).
14. M. van der Plas — *Luns: „Ik herinner mij . . .”* Sijthoff, Leiden (1958).
15. *Europa: weer hoogst actueel* (rapp. Gespreksgroep ad hoc). Europese beweging in Nederland (1984).
16. G. C. Berkhof — *Duel om de ruimte, aspecten van de Westeuropese veiligheid*. Staatsuitgeverij, Den Haag (1985).
17. G. C. Berkhof — Genève, een prognose. *Intermediair* 21(1985)(8).
18. G. Junne — Het Amerikaanse defensiebeleid: een substituuat voor industriepolitiek? *Int. Spectator* (1984)(7).
19. Europa en de nieuwe technologie. *Europa-periodiek* (1984)(4).
20. C. de Jager — De NAVO en Emerging Technologies. *Atlantisch perspectief* (1985)(1).
21. E. A. Ravenal — Europe without America: the erosion of NATO. *Foreign Affairs* 63(1985)(5).
22. B. W. Rogers — The Atlantic alliance: prescription for a difficult decade. *Foreign Affairs* (1982)1145-1180.
23. *De Sovjet-Unie en West-Europa, een discussie van Sovjetologen* (Symp. 30-31 okt. 1981). Prof. mr. B. M. Teldersstichting, Den Haag.
24. B. W. Rogers — Airland-Battle concept. *Atlantisch perspectief* (1982)(5).

2. Het groeiproces naar meer politieke eenheid in West-Europa is in volle gang. Toch verloopt dat proces maar traag. Oorzaken zijn o.a. een divergentie van belangen van naties en een moeizame afdracht van bevoegdheden aan supranationale organen. Remmen op dit groeiproces zijn eveneens de speciale Anglo-Amerikaanse relatie, het vraagstuk van de Duitse deling, en de rol van Frankrijk binnen de Europese orde.

3. SDI en „out-of-area”operaties kunnen in de NAVO als een splijtzwam werken, mede door de bestaande tegenstellingen in de politieke en de militaire visie van Amerikanen en Europeanen.

4. De uiteindelijke betekenis van het SDI voor het Westen en voor de West-Westrelaties kan vooralsnog niet worden vastgesteld.

5. De financieel-economische politiek van de VS heeft betekenis voor de West-Westrelaties. De

Europese veiligheid vergt een groter aandeel van Westeuropese landen, o.a. van Nederland, in de defensietaken.

6. Militaire technologie geeft in toenemende mate een „spin-off” aan civiel toepasbare technologie en is daarmee tevens een substituut voor industriepolitiek. Ondanks dat feit is een aantal Europese landen bevreesd voor een technisch-wetenschappelijke samenwerking met de VS, aangezien Amerika aan deelnemende landen in het SDI-project beperkingen oplegt.

7. De West-Westrelaties en de Westeuropese veiligheid worden overwegend positief beïnvloed door de „scharnierfunctie” van het VK, die mede ten dienste staat van zowel de belangen van de VS als van het Europese continent. Hiermee bestendigt het VK zijn historische rol, nl. die van stabilisator in het, onder crisismoments, handhaven van de Westerse democratie en haar waarden.

MAAK U NIET BEZORGD

dat u na dienstverlating de

MILITAIRE SPECTATOR

niet meer zult ontvangen:

als lid van de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van
de Krijgswetenschap vindt u hem maandelijks in uw bus!

Bovendien driemaandelijks Mars in Cathedra. Voor f 30,- per jaar!

(Buitenland f 40,-)

Snel een briefkaart aan de secretaris

DENIJSSTRAAT 135, 2251 HJ DEN HAAG

en uw bezorgdheid is over!

Die sowjetische Militärdoktrin und Strategie

door M. Sadykiewicz, 203 blz., geïll.
Uitg.: Bernhard & Graefe Verlag,
Koblenz, 1985. Prijs: DM 68,-.

Michael Sadykiewicz was van 1943 tot 1968 officier bij het Poolse leger, alwaar hij sinds 1952 kolonel van de Generale Staf was. In 1971 emigreerde hij naar Israël. Momenteel is hij als niet gebonden publicist werkzaam en leeft in het Verenigd Koninkrijk. Sadykiewicz studeerde af aan de Militaire Academie van de Generale Staf in Warschau en de Hogere Generale Staf Academie van de Sovjetrussische strijdkrachten in Moskou. Hij bekleedde verschillende staf- en commandofuncties en schreef talrijke artikelen voor militaire vakbladen, alsmede enkele boeken. Dit boek, onder redactie van dr. Günther Wagenlehner, bevat een vergelijkende analyse van de ontwikkelingen in het militaire denken in de Sovjet-Unie gedurende de laatste 15 à 20 jaren.

Schrijver is bij de opzet van zijn boek als volgt te werk gegaan: eerst heeft hij een analyse gemaakt van het standaardwerk van maarschalk Sokolovsky „Militaire strategie” (uitg. 1962, 1963 en 1968). Daarna heeft hij de „Sovjet militaire encyclopedie”, SME (uitg. 1976-1980) op overeenkomstige onderwerpen onderzocht. Door de verschillende uitgaven met elkaar te vergelijken, was hij vervolgens in staat de veranderingen aan te geven, die zich in de periode 1960-1980 hebben voorge-

daan. Hij behandelt hierbij de veranderingen op het gebied van de militaire doctrine (in Sovjetrussische terminologie), militaire strategie, operationele kunst, tactiek en de organisatiestructuur van de Russische strijdkrachten; een grote reeks onderwerpen derhalve. Schr. is in zijn behandeling dan ook kort en bondig. Op overzichtelijke wijze zijn de verschillende tekstdelen uit Sokolovsky en de SME „naast elkaar gelegd” en geanalyseerd. Vooral deze analyses zijn uitermate interessant.

Naar mijn mening is Sadykiewicz de eerste die volgens genoemde methodiek tot gefundeerde uitspraken komt. Dat betekent evenwel niet dat zijn analyses uniek zijn. Met name Harriet Fast Scott en William F. Scott (met o.a. „The armed forces of the USSR” en „The Soviet art of war; doctrine, strategy and tactics”) behandelen dezelfde onderwerpen en komen op basis van een vaak diepgaander bronnenonderzoek tot overeenkomstige uitspraken. Een opvallende rol heeft maarschalk Ogarkov. In de SME zijn de belangrijke onderwerpen op het gebied van militaire strategie voorzien van de naam van de auteur en bijna

alle zijn ondertekend door Ogarkov. Voorts had Ogarkov in zijn functie van Chef van de Generale Staf van de Sovjetrussische strijdkrachten de eindredactie over de laatste zes van de acht delen van de SME. Schr. maakt dan ook regelmatig een rechtstreekse vergelijking tussen Sokolovsky en Ogarkov.

De meest in het oog springende veranderingen betreffen de oorlogvoering in de ruimte, de mogelijkheid tot het voeren van een strategisch defensief, de mogelijkheid van een oorlog met selectieve inzet van strategisch-nucleaire wapens, alsmede de oprichting en doctrines van zg. lucht-stoottroepen (brigades en mogelijk divisies) en de rol van gevechtshelikopters, zoals de Hind.

Sadykiewicz is erin geslaagd een omvangrijk en complex onderwerp op heldere wijze te analyseren. De toegankelijkheid en annotatie zijn uitstekend. Degenen die zijn geïnteresseerd in de Russische militaire literatuur hebben aan dit boek een buitengewoon praktisch naslageweg ter vergelijking van Sokolovsky en de Sovjet militaire encyclopedie.

R. GROOT, maj gn

Anti-armour warfare

door C. Messenger, 108 blz., geïll.
Uitg.: Ian Allen Ltd, Weybridge,
1985. Prijs: £ 8,95.

In dit boek, het 3e deel in de serie „Combat roles”, staat de pantserbestrijding centraal. Schrijver gaat daarbij uit van een mogelijk scenario waarbij zich in de Centrale Sector van het NAVO-bondgenootschap een confrontatie voordoet. In de eerste hoofdstukken worden terrein, weer en beschikbare middelen geïnventariseerd. Bij de beschrijving van de dreiging wordt een duidelijk beeld gegeven van wat eventueel op dit strijdtoneel zou kunnen worden ingezet. Organisatieschema's (regiment en divisie) en actuele foto's verduidelijken het geheel; ook wordt aandacht besteed aan het

tactische optreden. Voor wat betreft NORTHAG en CENTAG wordt inzicht verschaft in de (globale) organisatie en de wijze waarop het verdedigende gevecht van de hierin ondergebrachte legerkorpsen gestalte zou kunnen krijgen. In een afsluitend hoofdstuk wordt ingegaan op de verschillende opvattingen over het defensief. Het boek geeft een actueel beeld van de complexiteit van het verdedigende optreden. Zowel de foto's als de overzichten zijn van goede kwaliteit. In een aparte bijlage zijn enkele tactische symbolen opgenomen zoals die binnen NAVO en WP worden gebruikt.

Bij de introductie van de „M113½” (blz. 61 en 71) zal het zetduiveltje wel aan het werk zijn geweest. De YPR staat overigens zeker niet óók als M113 bekend (blz. 71). Een zeer lezenswaardig boek.

J. M. J. BOSCH, maj cav ▷

Brennan's war

Vietnam 1965-69, door M. Brennan, 275 blz., geïll. Uitg.: Presidio Press, Novato, Calif., 1985. Prijs: \$17,95.

Op indrukwekkende en boeiende wijze brengt Matthew Brennan in dit boek verslag uit van zijn belevenissen in Vietnam. *For the pilots and helicopter crews of the 9th Cavalry. They were brave beyond human understanding* luidt de opdracht die schr. aan zijn boek meegaf. In december 1965 vertrok hij als soldaat voor de eerste maal naar Vietnam. Gedurende vier jaar zou hij actief aan de oorlog deelnemen. Hij werd driemaal gewond en verschillende malen onderscheiden. Toen hij in 1969 voorgoed naar de VS terugkeerde had hij de rang van tweede luitenant en een goede toekomst in het Amerikaanse leger lag voor hem. Brennan had echter genoeg van de oorlog, verliet het leger en studeerde antropologie aan de Harvard University. In november 1982 besloot hij zijn belevenissen uit de

Vietnamese oorlog op schrift te stellen. De grote politieke en militaire vraagstukken komen in dit boek niet aan bod. De lezer verblijft met de auteur ruim vier jaar in de frontlijn. Het leven van alledag in al zijn banaliteit wordt op niets verhullende wijze beschreven. Vreugde en verdriet van de gewone soldaat worden meebeleefd. De ontmenselijking van het individu door de oorlog is een van de problemen waarmee Brennan worstelt. Zijn indringende beschrijving van deze problematiek laat de lezer niet onberoerd. Het belang van het humanitaire oorlogsrecht, maar ook de betrekkelijkheid ervan, worden in dit realistische boek duidelijk tot uitdrukking gebracht. Zijn oorlogservaringen hebben Brennan echter niet tot een bitterde Vietnamveteraan gemaakt. Het slot van dit zeer lezenswaardige boek maakt dat duidelijk: *This was not an easy story to write. I had to drag out memories that I had spent years trying to forget. Now I know that some things cannot be forgotten. There was a story that wanted telling. Now it is told.*

drs. J. W. M. SCHULTEN, lkol vbdd

Verwundetentransport gestern und heute

door K. W. Wedel, 113 blz., geïll. Uitg.: Bernard & Graefe, Koblenz, 1986. Prijs: DM 29,80.

Bij de bespreking van dit handzame boekje dient vooraf te worden vastgesteld dat het onderwerp behoort tot het operationele logistieke systeem. Het is daarom verstandig de specifieke factoren die op een dergelijk systeem van invloed zijn voortdurend in de gaten te houden. Die factoren zijn op dit moment het lidmaatschap van de NAVO en de structuur van de krijgsmacht. Vergelijkingen tussen de Nederlandse situatie en die van bondgenoten zijn niet altijd mogelijk. De logistieke functie is een nationale verantwoordelijkheid, ook buiten het eigen territorium. Iedere krijgsmacht vervult

deze functie op eigen wijze. Zo kent de Duitse organisatie een brengplicht, terwijl in ons KL-systeem de haalplicht geldt.

Aangezien de Nederlandse literatuur weinig heeft te bieden over dit onderwerp mogen wij verheugd zijn met deze uitgave waarin lezingen zijn gebundeld die in 1980 zijn gehouden tijdens een symposium in de BRD. Niet alleen Duitse deskundigen leverden hun bijdrage, maar ook gastsprekers uit de VS, Italië en Israël.

Het boekje behandelt het gewondentransport bij het leger te velde, incl. de geneeskundige afvoer naar hogere echelons per trein-, weg- en luchttransport. Ook de gewondenafvoer door de zeestrijdkrachten en bij civiele rampen komt aan bod. Organisatorische aspecten worden aangevuld met lessen uit het verleden. Hierbij worden de eerste verdragen van Genève (1864) genoemd en ervaringen uit de Tweede We-

reldoorlog. Zo ontstaat een boeiend beeld van de vooruitgang die in de loop der eeuwen op dit terrein is geboekt. Het fotomateriaal uit de Tweede Wereldoorlog is gevarieerd en mogelijk ook uniek te noemen. Een zeer leerzame pagina verdient aparte vermelding: op blz. 15 wordt een koppeling gelegd tussen de gewondenafvoer als element van geneeskundige-verzorgingstaken en de tactische situatie. De gegevens over ambulancetreinen zijn informatief. Plaatsing van vrouwelijk personeel levert ernstige problemen op voor de, in deze treinen noodzakelijke, zéér strenge discipline (blz. 19). Deze ervaringen zijn van belang voor het Nederlandse personeelsbeleid.

De medische aspecten blijven vrijwel onbesproken. Wel staan de begrippen „Transportgefährdung” en „Transportschäden” vermeld (blz. 38 e.v.) maar in de uitwerking wordt niet geformuleerd waarom het gaat: de belasting van het transport kan voor zieken en gewonden te veel zijn en zo een levensbedreigende lichaamsreactie opleveren. Artsen moeten daarom beslissingen nemen over dit transport; een selectie derhalve. Onvermeld zijn de medisch-technische procedures en behandelingen die het personeel op zich dient te nemen om deze evacuatie mogelijk te maken. Deze beslissingen en handelingen zijn van directe invloed op het uiteindelijke verlies aan mensenlevens tijdens de geneeskundige afvoer. Het evacuatiebeleid onder nbc-omstandigheden ontbreekt eveneens.

Hoewel het boek beperkter van opzet is dan de titel aangeeft zijn de onderwerpen die wel aan bod komen belangwekkend genoeg om het voor een ruime lezerskring te kunnen aanbevelen.

G. S. D. ZAALBERG, lkol-arts
J. C. VEENHUIJZEN, maj gnktr

